

Η ΜΕΛΙΣΣΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ὑποβλέπον μόνον εἰς τὴν κοινὴν ὠφέλειαν

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ἈΠΛῆ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ὑπὸ

Α. Ν. ΓΟΥΔΑ,

*Διδάκτορος τῆς ἰατρικῆς, ἑπτάτου τοῦ τάγματος
τοῦ ἁγίου Στασιλάου, μέλους διαφόρων
σοφῶν ἐταιριῶν.*

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ Α' καὶ Β'. ΚΑΤΑ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΝ καὶ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ.

1864.

Τῆ ἀξιολίαν ἡ δὲ ἀγάπη ἡ μοι οἰκογενεῖα

Γε. Χαβιαρωσύλω.

μεγίστης ὑποψήφου δῶρον

Κ. Ορεινοῦμοσ

1903

ΤΩ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΑΤΩ ΚΑΙ ΛΛΟΦΙΛΕΣΤΑΤΩ

ΒΑΣΙΛΕΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΓΕΩΡΓΙΩ, ΤΩ, ΠΡΩΤΩ,

Τὰ ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ πρῶτα προϊόντα τῆς διανοίας του

ΑΝΑΤΙΘΗΣΙ

μετὰ πλήρους ἐλπίδος καὶ πεποιθήσεως

ὡς ἀπαρχάς.

Ὁ συγγραφεὺς καὶ ἀρχισυντάκτης.

Μεγαλειότατε!

Ὡς πρῶτος καρπὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου, μόλις ἀναγορευθεὶς ἐν αὐτῷ διδάκτωρ, [καθῆκόν μου ἱερὸν ἐνόμισα ν' ἀσχοληθῶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐπιστημῶν, ἵνα ἀποτίσω οὕτω τὰ διδάκτρα. Θεοῦ δ' εὐδοκοῦντος, τινὰ μὲν τῶν προϊόντων τῆς διανοίας μου μετεφράσθησαν καὶ εἰς ξένας γλώσσας· τινὰ δὲ ἄλλα ἐβραβεύθησαν καὶ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου τοῦ Πανεπιστημίου· καὶ τὰ ἄρτι δημοσιευθέντα, καίτοι πάρεργα καὶ ἐκ τοῦ προχείρου γενόμενα, ἐφείλκυσαν ἕμως τὴν εὐμένειαν καὶ τῆς Ἰμετέρας Μεγαλειότητος.

Αἱ μὲν ἄχρι τοῦδε πολιτικαὶ θύελαι τῆς πατρίδος, αἱ ἔσσει ἀποτοβηθεῖσαι ὑπὸ τῆς Μεγαλειότητός Σου, ἠνάγκασαν καὶ ἐμὲ νὰ διακόψω πρὸς καιρὸν τὰς τοιαύτας ἐργασίας. Ἡ δὲ ἔλευσις τῆς Μεγαλειότητός Σου, ἐγγυωμένη διὰ παντός τὴν εἰρήνην, τὴν ἀσφάλειαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν εὐημερίαν, καὶ τὸ δι' αὐτῶν ὅλων γινόμενον ἀληθὲς μεγαλεῖον τῆς πατρίδος, ἐπανάφερε καὶ ἐμὲ εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας.

Πάν λοιπόν τὸ ὑπ' ἐμοῦ δημοσιευθὸς τὸ λοιπὸν ἐν τῇ πατρίδι κοινωφελές ἢ ἐπιστημονικὸν εἶναι ἀπόρροια ἢ προϊὼν τῆς ἐν αὐτῇ παρουσίας Σου. Συνήθεια δὲ ἐπεκράτει παρὰ τοῖς ἀρχαίοις νὰ προσφέρωσι τὰς ἀπαρχὰς τῶν προϊόντων τῶν Θεῶν τινι ἢ Ἡγεμόνι. Τῆς καλῆς ταύτης συνήθειας μιμητὴς καὶ γὰρ ἀφιερῶν τὰ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Μελίσσης μου δημοσιευθόσμενα κοινωφελῆ ἢ ἐπιστημονικὰ προϊόντα τῆς διανοίας μου εἰς Σὲ, Βασιλεῦ, ὡς ἀπαρχὰς. Εἶθε δὲ ἡ θεία πρόνοια νὰ καταστήσῃ τὸν ἐν τῇ πατρίδι βίον Σου, τοσοῦτον γόνιμον εὐεργετημάτων καὶ τοσοῦτον γλυκὺν, ὅσον γόνιμος εὐεργημάτων καὶ παύσεως πόνων εἶναι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὁ κηρὸς τῆς Μελίσσης, τῆς ὁποίας φέρει τὸ σύγγραμμά μου τοῦτο τὸ τε σύμβολον καὶ τὸ ὄνομα, καὶ ὅσον γλυκὺ εἶναι ἰδίως τὸ μέλι τῆς Ἀθηναϊκῆς καὶ Ἰμμηττείου Μελίσσης, ὅπερ πανταχοῦ τοῦ κόσμου δικαίως θεωρεῖται ὡς τὸ ἰδύτερον καὶ γλυκύτερον.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 1 Ἰανουαρίου 1864.

Τῆς Ἰμετέρας Μεγαλειότητος

πιστὸς ἰππῆκος καὶ θεράπων

ΑΝΑΣΤ. Ν. ΓΟΥΔΑΣ

Διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς, ἰππότης τοῦ τάγματος
τοῦ ἀγίου Σταυροῦ, μέλος διαφόρων
σοφῶν ἑταιριῶν.

Ἡ ΜΕΛΙΣΣΑ ΤῶΝ ΑΘΗΝΩΝ.

.....
ΦΥΛΛΑ Α' καὶ Β' κατὰ ἸΑΝΟΥΑΡΙΟΝ καὶ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΝ.
.....

ΑΓΓΕΛΙΑ.

Ἐνδούς εἰς τὰς προτροπὰς τῶν φίλων, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς εὐμενείας τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, καὶ πλήρη πεποίθησιν ἔχων εἰς τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν τῆς Κυβερνήσεως, ἐπαναλαμβάνω ἀπὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1864 τὴν ἐκδοσιν τῆς Μελίσσης κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

Ἐπειδὴ εἶναι γενικῶς σχεδὸν παραδεδεγμένον, ὅτι αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν ἰατρικὴν ἐπιστῆμαι καὶ οἱ λειτουργοὶ αὐτῶν εἶναι τὰ δραστηριώτερα ὄργανα πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἠθικὴν ἀνατροφὴν τῶν λαῶν, διὰ τοῦτο τὸ παρ' ἐμοῦ, ὡς ἀρχισυντάκτου, ἐκδοθησόμενον περιοδικὸν σύγγραμμα, ὀνομασθησόμενον τοῦ λοιποῦ «Μελίσσα τῶν Ἀθηνῶν» θέλει ἀποδίδει κυρίως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Τούτου δὲ ἕνεκα θέλει δημοσιεύει μὲν καὶ τοῦ λοιποῦ ἰατρικὰς ἐν γένει καὶ διαιτητικὰς πραγματείας, ἀλλὰ θέλει περιλαμβάνει ἐπίσης καὶ πᾶσαν ἄλλην κοινωφελῆ πραγματείαν ἢ εἶδησιν, ἐκτὸς μόνον τῶν προσωπικῶν καὶ πολιτικῶν, αἵτινες ἐπὶ οὐδεμιᾷ προφάσει θέλουσι δημοσιεύεσθαι διὰ τῆς Μελίσσης τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ περὶ μὲν τῆς ποιότητος τῶν δημοσιευθησομένων ἰατρικῶν καὶ διαιτητικῶν πραγματειῶν δὲν ἀπόκειται εἰς ἡμᾶς νὰ διαλάβωμεν τι ἐνταῦθα. Ἐξαιτῆς ἀδιάλειπτος ἔκδοσις τῆς Ἰατρικῆς Μελίσσης παρέχει, νομίζομεν, ἰκανὸν τεκμήριον, ὅτι καὶ τοῦ λοιποῦ οὐδενὸς θέλομεν φεισθῆ, ἵνα δικαιώσωμεν τὰς προσδοκίας τοῦ κοινῶ.

Κοινοφελεῖς δὲ πραγματείας θέλομεν δημοσιεῦν τοιαύτας, ὥστε νὰ μὴ θεωρῶνται μὲν ἄχρηστοι εἰς τὸν λόγιον καὶ ἐπιστήμονα, ἀλλὰ κυρίως νὰ χρησιμεύωσι πρὸς διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ· τουτέστιν ἐν αὐταῖς ἐλπίζομεν νὰ εὐρίσκη τροφήν καὶ ὁ ἔμπορος, καὶ ὁ βιομήχανος, καὶ ὁ κτηματίας καὶ ὁ κτηνοτρόφος, καὶ ὁ γεωργός, ἢ καὶ ὁ πάσης τάξεως ἄνθρωπος, ὁ δυνάμενος μόνον νὰ ἀναγινώσκη. Πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον θέλομεν μεταχειρίζεσθαι γλῶσσαν καθαρὰν μὲν, ἀλλ' ἀπλουστάτην καὶ τοῖς πᾶσι καταληπτὴν. Αἱ δὲ ἄρτι δημοσιευθεῖσαι περὶ λειβαδίων, δένδροφυτείας καὶ κτηνοτροφίας καθὼς καὶ ἡ περὶ ποτιστικῶν καὶ ποσίμων ὑδάτων ἐν τῇ Ἀττικῇ πραγματεία ἡμῶν, ὧν, ἐν μιᾷ ἐβδομάδι, καὶ τοὶ ἀνατυπωθεῖσῶν καὶ διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἐξήντηθησαν ὅμως ἅπαντα τ' ἀντίτυπα, καὶ αἵτινες θὰ ξαναδημοσιευθῶσιν ἐνταῦθα, αἱ πραγματεῖαι, λέγομεν, αὐταὶ παρέχουσιν ἰκανὸν τεκμήριον, ὅτι καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ τοιούτων ζητημάτων καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θ' ἀσχοληθῶμεν.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐκάστου μηνὸς θέλει ἐκδίδεσθαι φυλλάδιον, ἐκ τριῶν τυπογραφικῶν φύλλων συγκείμενον, καὶ εἰς σχῆμα μεγάλου ὀγδόου, ἀπαραλλάκτου ὡς τοῦ τῆς Ἰατρικῆς Μελίσσης.

Ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ παρέξωμεν στάδιον συναγωγισμοῦ καὶ εὐγενοῦς ἀμίλλης εἰς τοὺς εὐαρεστηθησομένους ν' ἀσχοληθῶσιν εἰς συγγραφὴν κοινοφελῶν πραγματειῶν, ὑποσχόμεθα ἑκατοντάδραχμον μὲν

ἀμοιβὴν δι' ἐκάστην πραγματείαν, ἐξ ἑνὸς τυπογραφικοῦ φύλλου συγκειμένην, ἀφορῶσαν τὴν κοινὴν ὠφελίαν καὶ κριθησομένην παρ' ἡμῶν καὶ τοῦ παρ' ἡμῖν συμβουλίου ἀξίαν δημοσιεύσεως ἐν ταῖς σελίσιν τοῦ πρώτου τυπογραφικοῦ φύλλου τῆς Μελίσσης τῶν Ἀθηνῶν· πεντηκοντάδραχμον δὲ ἀμοιβὴν δι' ἐκάστην κοινοφελῆ πραγματείαν, κριθησομένην ἀξίαν δημοσιεύσεως ἐν ταῖς σελίσιν τοῦ δευτέρου τυπογραφικοῦ φύλλου· καὶ εἰκοσιπεντάδραχμον, τέλος, ἀμοιβὴν δι' ἐκάστην, κριθησομένην ἀξίαν δημοσιεύσεως διὰ τῶν τοῦ τρίτου φύλλου σελίδων. Μόνον δὲ εἰς τὰς μικρότερας τῆς ἐνταῦθα ὀριζομένης ὑλικῆς ἐκτάσεως πραγματείας θέλομεν προσφέρει τὸ ἀνάλογον· τὰς δὲ μὴ παραδεκτὰς θέλομεν ἐπιστρέφει εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας. Ἐπὶ πάσης δὲ πραγματείας πρέπει νὰ γίνηται γνωστὸν εἰς ἡμᾶς τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, καὶ νὰ ἦναι αὐτῇ λίαν εὐανάγνωστος καὶ εὐληπτοτάτη.

Ἡ συνδρομὴ εἶναι μόνον ἐτησία, καὶ προπληρωτέα· ὀρίζεται δὲ διὰ μὲν τοὺς ἐν Ἀθήναις συνδρομητὰς κατ' ἔτος εἰς δραχμάς.....10
διὰ τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κατ' ἔτος εἰς δραχ...12
καὶ διὰ τοὺς ἐκτὸς τοῦ Κράτους κατ' ἔτος δραχ...14

Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ Ἰανουαρίου θέλουσιν ἐκδοθῆ ὁμοῦ δύο φυλλάδια, τὸ τοῦ Ἰανουαρίου δηλαδὴ καὶ Φεβρουαρίου.

Ἐν τῇ Πρωτεύουσῃ ἐκάστου νομοῦ καὶ ἐν ἐκάστη Μεγαλοπόλει τοῦ ἐξωτερικοῦ θέλομεν καταστήσει ἀνταποκριτὰς ὑπευθύνους διὰ τε τὴν διανομὴν τῶν φυλλαδίων καὶ διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν συνδρομῶν. Ἐπὶ δὲ τοῦ πειρόντος ὡς τοιοῦτοι θέλουσι χρησιμεῦν ἐντὸς μὲν τοῦ Κράτους οἱ ΚΚ. Ταχυδρομικοὶ ἐπιστάται καὶ Νομάρχαι· ἐκτὸς δ' αὐτοῦ, οἱ ΚΚ. Πρόξενοι.

Ἡ Μελίσσα τῶν Ἀθηνῶν ἀνταλλάσσεται μὲ πᾶν οἷον δὴ ποτε περιοδικὸν σύγγραμμα καὶ μὲ πᾶσαν ἐφημερίδα.

Πάν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν σύνταξιν πρέπει νὰ διευθύνεται πρὸς ἡμᾶς. Πάν δὲ ὅ,τι τὴν οικονομικὴν διαχείρισιν πρέπει ν' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Κύριον Κωνστ. Ἀντωνιαδην, βιβλιοπώλην, εἰς τὴν ὁδὸν Περικλέους ἀριθ. 226.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 4 Ἰαννουαρίου 1864.

Ὁ ἀρχισυντάκτης

ΑΝΑΣΤ. Ν. ΓΟΥΔΑΣ ἰατρός.

Μόλις παρήλθον τριάκοντα ὥραι ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς περὶ ποτιστικῶν καὶ ποσίμων ὑδάτων ἐν τῇ Ἀττικῇ πραγματείας μας, καὶ ἡ Αὐτοῦ Ἑλληνικῆ Μεγαλειότης, ὁ λαοφιλέστατος ἡμῶν Βασιλεὺς, γνοῦσα καὶ μελετήσασα ἐπισταμένως τὸ περιεχόμενον, ἐπεμφεν εἰς τὴν οἰκίαν μας τὸν Καθηγητὴν Κύριον Κεππῖνον νὰ μᾶς ἐκφράσῃ τὴν τε Βασιλικὴν καὶ τὴν τοῦ Κόμητος Κυρίου Σπόνεξ εὐαρέσκειαν διὰ ταύτην τε καὶ διὰ τὴν περὶ λειβαδιῶν, δεινδροφυτείας, καὶ κτηνοτροφίας πραγματείαν μας. Δημοσιεύομεν δὲ τὸ περιστατικὸν τοῦτο, ἵνα καταδείξωμεν πόσον κήδεται ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης περὶ τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων Τῆς, καὶ πόσον γινώσκει νὰ ζωपुरοῖ τὸν ζῆλον τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἔργα ἀσχολουμένων. Ἀκολουθῶν δὲ ἐλάβομεν καὶ τὰ ἐξῆς ἔγγραφα. Δημοσιεύομεν δὲ καὶ ταῦτα, ἵνα ἐκφράσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τε τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα, πρὸς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν, πρὸς τὸν Κ. ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν, πρὸς τὸν Κ. Δήμαρχον, πρὸς τὸν Κ. Πρόεδρον τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου, πρὸς τὸν τύπον, καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν κοινωνίαν διὰ τὴν εὐμένειαν, μεθ' ἧς ἀπεδέξαντο καὶ ἔκριναν τὰ μικρὰ ἡμῶν φιλοπονήματα.

Ἀριθ. 2636.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ Β. ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΩΣ.

Ἀσμένως ἐδέξατο τὸ Προεδρεῖον τὴν ὑφ' ἡμῶν γεινομένην προσηγορίαν 250 ἀντιτύπων τῆς ὑμετέρας

περὶ ποτιστικῶν καὶ ποσίμων ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑδάτων ἀξιολόγου πραγματείας, ἧτις, κατὰ τὴν αἴτησιν ὑμῶν, διενεμήθη ἤδη εἰς τοὺς Κ. πληρεξουσίου.

Διευθύνοντες δὲ ὑμῖν ἀντίγραφον τῶν πρακτικῶν τῆς ἐπὶ τῇ προσφορᾷ ταύτῃ εὐαρεσκείας τῆς Συνελεύσεως, συγχαίρομεν ὑμᾶς, Κύριε, διὰ τε τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου καὶ τὴν περὶ τὰ καλὰ ἄοκνον ὑμῶν προσπάθειαν.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 23 Δεκεμβρίου 1863,

Ὁ Πρόεδρος Ι. Α. ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΡΗΘ'. Τῆς 11 Δεκεμβρίου 1863.

(Ἀπόσπασμα ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς Συνελεύσεως.)

Ἀνεκοίνωσεν ὕστερον ὁ Πρόεδρος ὅτι ὁ ἰατρός Κ. Ἀναστάσιος Ν. Γούδας προσέφερεν εἰς τὴν Συνέλευσιν 250 ἀντίτυπα τῆς ἄρτι δημοσιευθείσης πραγματείας του περὶ ποτιστικῶν καὶ ποσίμων ὑδάτων ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἵνα διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς πληρεξουσίου.

Ἡ Συνέλευσις ἀπεφῆνατο νὰ ἐκφρασθῇ ἡ εὐαρέσκεια τῆς εἰς τὸν δωρητὴν.

Ὅτι ἀκριβὲς ἀπόσπασμα.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 23 Δεκεμβρίου 1863.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως Ι. Α. ΜΕΣΣΗΝΕΖΗΣ.

Πρὸς τὸν Κύριον Α. Ν. Γούδα.

Τὸ περὶ ποτιστικῶν καὶ ποσίμων ὑδάτων ἐν τῇ Ἀττικῇ ζήτημα, τοῦ ὁποίου πραγματείαν ἐδημοσιεύσατε ἄρτι καὶ ἀπεστείλατε ἱκανὰ ἀντίτυπα αὐτῆς εἰς τὸ ὑπὸ τὴν διεύθυνσίν μας ὑπουργεῖον, εἶναι θέδαιως, Κύριε, ἐν τῶν σπουδαιοτέρων καὶ ζωτικωτέρων τῆς χώρας ταύτης, ἧτις ὑποφέρει τοσοῦτον ἐκ τῆς λειψυδρίας. Αἱ σκέψεις δὲ, αἱ ἐν τῇ πραγματείᾳ ὑμῶν ταύτῃ ἐκτιθέμεναι, εἶναι οὐχ ἥττον σπουδαῖαι, καὶ ὡς τοιαῦται θέλουν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν προσηκόντως.

Ἐν τούτοις κρίνομεν εὐλογον, νὰ ἐκφράσωμεν ὑμῖν διὰ τῆς παρουσίας τὴν πλήρη εὐαρέσκειαν τοῦ Ὑπουργείου διὰ τὴν σπουδαίαν καὶ ἀξίεπαινον ταύ-

την ἐργασίαν Σας, ὑπὲρ ἐνὸς λίαν κοινωφελοῦς ἔργου, οἷον τὸ προκείμενον.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 24 Δεκεμβρίου 1863.

Ὁ Ὑπουργὸς Δ. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ.

Ἀριθμ. 7481.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΑΘΗΝΩΝ.

Πρὸς τὸν Κύριον Ἀναστάσιον Γούδα.

Εὐχαρίστως ἀποδεχόμενοι τὴν ἐξ ἑκατὸν ἀντιτύπων τῆς ἄρτι δημοσιευθείσης ἐμβριθοῦς ὑμῶν πραγματείας περὶ ποσίων καὶ ποτιστικῶν ὑδάτων ἐν τῇ Ἀττικῇ προσφορᾷ, Σᾶς ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας ἡμῶν διὰ τὰ ὑπὲρ τοῦ Δήμου ἀγαθὰ ὑμῶν αἰσθήματα καὶ διὰ τὴν ἀφιλοκερδῆ ὑμῶν προθυμίαν εἰς ἐξέτασιν ἀντικειμένων πρωτίστης ἀνάγκης.

Ἐν Ἀθήναις τὴν 13 Δεκεμβρίου 1863,

Ὁ Δήμαρχος, ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΚΟΥΤΖΙΚΑΡΗΣ.

Φίλε Κύριε Γούδα.

Ἐλαβον τὰ ἀντίτυπα τῆς περὶ ποτιστικῶν καὶ ποσίων ὑδάτων ἐν τῇ Ἀττικῇ ἀξιολόγου ὑμῶν πραγματείας, καὶ λυποῦμαι διότι δὲν δύναμαι, κατὰ τὴν ὑμετέραν παραγγελίαν, νὰ προσφέρω αὐτὰ εἰς τὸ δημοτικὸν συμβούλιον τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ, ὡς γινώσκετε, πρὸ πολλοῦ διατελεῖ ἐν ἀργίᾳ.

Συγχαρησάτέ μοι ὁμῶς ἐκ προκαταβολῆς νὰ εὐχαριστήσω ὑμᾶς ἐκ μέρους πάντων τῶν συναδέλφων μου διὰ τὴν φιλόρρονα ὑμῶν προσφορὰν καὶ νὰ συγχαρῶ ὑμῖν διὰ τοὺς νεαροὺς μόχθους, οὓς ἀφιλοκερδῶς καταβάλλετε ὑπὲρ τῆς διορθώσεως τῶν μὴ καλῶς κεμένων. Τοιοῦτοι ἀγῶνες, γόνιμοι ἀγαθῶν καρπῶν, τιμῶσιν ἀληθῶς τοὺς λογίους ἀνδρας καὶ ἀνορθοῦσι τὴν ἐπιστήμην, καθιστῶντες αὐτῆς τὴν ὀφείλειαν τοῖς πᾶσιν ἐπιστητην. Ἐῖθε καὶ ἄλλοι μιμηθῶσιν ὑμᾶς, ἀσχολούμενοι, ὡς ὑμεῖς, μετὰ φιλοσοφικῆς ἀταραξίας, ἐν μέσῳ τοῦ πατάγου τῶν πολιτικῶν παθῶν, εἰς ἔργα κοινωφελῆ καὶ τείνοντα εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ὑλικῆς τοῦ ἔθνους εὐημερίας.

Δέχθητε παρακαλῶ τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 24 Δεκεμβρίου 1863.

Ι. Γ. ΣΟΥΤΖΟΣ.

Ἐρευνᾶν περὶ τῶν αἰτίων τῆς μὴ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τινὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀνατολὴν, ὡς γνωστὸν, οἱ Εὐρωπαῖοι τῆς Δύσεως ὀνομάζουσι πᾶσαν τὴν χώραν, τὴν πρὸς Ἀνατολὰς αὐτῶν κειμένην. Κυρίως δὲ ἡ Ἀνατολὴ κατ' αὐτοὺς ἄρχεται ἀπὸ τῶν Ἰονίων νήσων καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ περιλαμβάνει σύμπασαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, οὐδὲ τῆς Αἰγύπτου ἐξαιρουμένης.

Καθ' ἅπασαν δὲ σχεδὸν τὴν χώραν ταύτην δυστυχῶς ἡ ἐπιστήμη τῶν στατιστικῶν παρατηρήσεων ἢ εἶναι πάντῃ ἀγνωστος ἢ εὐρίσκεται εἰς τὴν νηπιότητά της· ὥστε, ὁ θέλων νὰ πραγματευθῆ περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος, δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῶν στατιστικῶν παρατηρήσεων καὶ νὰ ἐξαγάγῃ ἀλάνθαστα, καὶ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν ἔχοντα συμπεράσματα.

Καίτοι δὲ τούτων οὕτως ἐχόντων, σμικρόν τι ἐὰν προσέξῃ τις ὁμῶς ἐπὶ τῶν συμβάντων ἐν τῇ Ἀνατολῇ, δὲν δύναται νὰ μὴ ἐκπλαγῆ ἐκ μιᾶς προφανεστάτης ἀντιθέσεως· ὅτι δηλαδὴ ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ χώρα ὑπάρχει τοσαύτη γονιμότης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ ἐν οὐδεμιᾷ τοσαύτη βραδύτης ἢ στασιμότης ἢ μάλιστα καὶ ὀπισθοδρόμους εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη παρὰ τοῖς Τούρκοις μάλιστα εἶναι ἔτι ἐκπληκτικωτέρα, διότι ὅσον γονιμώτεροι εἶναι οὗτοι (καὶ ὡς ἐκ τῆς Ταρταρικῆς καὶ Καυκασίου αὐτῶν καταγωγῆς, καὶ ὡς ἐκ τῆς ἀνανεώσεως τῶς χαρσιμίων αὐτῶν μετ' ὠραίας Κιρκασίας, καὶ ὡς ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ τρυφηλοῦ καὶ ὀκνηροῦ βίου, καὶ τέλος ὡς ἐκ τοῦ θρησκευματος, ἐπτὰ ἐπιτρέποντος νομίμους γυναῖκας εἰς ἕκαστον ἄνδρα), παραβαλόμενοι πρὸς τοὺς λοιποὺς λαοὺς πῆς Ἀνατολῆς, τόσῳ καὶ στασιμώτεροι ἢ καὶ ὀπισθοδρομικώτεροι κατὰ τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐξεπλάγημεν δὲ, ὅτε ἠκούσαμεν ἐν Σμύρῃ, ὅτι πρὸ τοῦ μεγάλου ἡμῶν ἀγῶνος, ἡ ἀναλογία τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Τούρκων ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, πρὸς τὴν τῶν χριστιανῶν ἦτο ὡς δύο πρὸς ἓν· ἤδη δὲ ἀντιστρόφως, ὡς ἐν πρὸς δύο. Τὸ αὐτὸ ἐμάθομεν ὅτι συνέβη καὶ εἰς μεγαλειότερον μάλιστα βαθμὸν ἐν Κρήτῃ. Ἡ ἐκπληξίς μας δὲ αὕτη πύξῃσεν ἔτι μᾶλλον, ὅτε ἐπεσκέφθημεν ἐν Σμύρῃ σεβάσμιόν τινα Ὀθωμανὸν, πάσχοντα καὶ ἀφελῶς διηγηθέντα, ὅτι διὰ τῶν τριῶν νομίμων γυναικῶν τοῦ ἐγονιμοποίησε μὲν εἴκοσι τέσσαρα τέκνα, ἀλλ' ἐκ τούτων ὄλων δύο μόνον ἐπιζῶσι. Καὶ τῆς μὲν γονιμότητος τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, ἴσως δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζώων, δὲν ἔχομεν ἀνάγκην, φρονοῦμεν,

να φέρωμεν πολλά παραδείγματα· διότι γνωστὸν εἶναι, ὅτι καὶ ἡ ἑσθέρως καὶ ἀπάνθρωπος συνήθεια τοῦ εὐνουχιζέειν τοὺς φρουροὺς καὶ ὑπέρτατος τῶν γυναικῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπενοήθη. Καίτοι δὲ τελειοποιηθείσης εἰς τοσοῦτον ἐν τῇ Δύσει, ὥστε ἐξαίρουσιν ἀκινδύνως τὰς ὠθηκὰς καὶ ἀγελάδων καὶ φορβάδων, μόνον ὁμως εἰς τὰ ζῶα μεταχειρίζονται αὐτὴν, καὶ τοῦτο μόνον χάριν κερδοσκοπίας. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς παρά φύσιν ἀσελγείας τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν Τούρκων, οἵτινες, πρὸς πρόχειρον ἐκπλήρωσιν τῆς κτηνώδους ἐπιθυμίας των, φέρουσι πάντοτε μεθ' ἑαυτῶν ἐραστὰς, τὰ λεγόμενα οὐλάρια; δὲν συντελεῖ ἄρα γε ἡ συνήθεια αὕτη εἰς τὴν ἐκφύλισιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ; γνωστὸν δὲ εἶναι, ὅτι ὁ δαπανῶν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ὀλίγας δυνάμεις θὰ ἔχη νὰ δαπανήσῃ ἐφ' ἃ δεῖ. Ὅθεν δύναται μὲν ὁ Τούρκος νὰ γονιμοποιήσῃ πολλὰ, ὡσπερ καὶ ὁ ἡμέτερος λαγῶς, ἀλλὰ σμικρὸν συντελεῖ, ὡσπερ ἐκεῖνος, εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἄλλως δὲ δὲν εἶναι παράδοξον ἐκ τῆς γονιμότητος μᾶλλον ἢ ἐκ τῆς ἀνδρίας τῶν Τούρκων νὰ ἔλκωσι τὴν καταγωγὴν των καὶ αἱ γαλλικαὶ φράσεις «fort comme un Turque *δυνατὸς καθὼς ἕνας Τούρκος*» καὶ «grand comme le Turque *μέγας καθὼς ὁ Τούρκος*»· διότι καὶ μὲν ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν ἐπολέμησαν πολλάκις οἱ Τούρκοι κατὰ τῶν Γάλλων κ' ἐνίκησαν· ἀμφιβάλλομεν ὁμως, ἂν κατέστησαν καὶ τοσοῦτον ἰσχυροὶ, ὥστε νὰ ἐπιβάλλουν ὡς παροιμιώδη τὴν ἀνδρίαν των εἰς ἔθνος φύσει μάχιμον καὶ φιλότιμον, οἷον τὸ Γαλλικόν. Ἐν ᾧ τὴν γονιμότητα τῶν Τούρκων καὶ τὸ πρὸς τὸ παιδοποιεῖν μεγαλειόντων ἀναγνωρίζουσι ἅπασαι αἱ πόλεις, ἐν αἷς κατώκησαν Τούρκοι· αὐταὶ ἀναγνωρίζουσι δυστυχῶς καὶ τὴν παροιμιώδη παιδαραστίαν τῶν Τούρκων· καὶ ἐφ' ὅσον μὲν οὗτοι διετήρουν τὸν κατακτητικὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, ἐνδέχεται νὰ ἦξάνε κατὰ τι καὶ ὁ πληθυσμὸς των· ἅμα δὲ ἐκλείσθησαν εἰς τὰ χαρέμιά των καὶ ἐπεδώθησαν εἰς τὴν λαγείαν, ἐξέπεσαν πολὺ κατὰ τε τὸν πληθυσμὸν, κατὰ τὴν πολιτικὴν σημασίαν, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν σωματικὴν δύναμιν. Τίς ὁμιλῶν περὶ Τούρκων δὲν ἀρτύνει τὴν ὁμιλίαν του καὶ μὲ ἀπέριους κατ' αὐτῶν μὴ περιποιητικὰς ἐκφράσεις διὰ τὴν λαγείαν των; Δυπούμεθα διότι δὲν δυνάμεθα νὰ διηγηθῶμεν περιστατικόν τι, ὅπερ ἰδίους ὄμμασιν εἶδομεν μετὰ τὰ Κριμαϊκὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ὅπερ ἐμφαίνει κάλλιον παντός ἄλλου τὴν ἰδέαν, ἣν ἔχουσιν οἱ Γάλλοι σήμερον περὶ τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς λαγείας τῶν Τούρκων.

Ἡ ὑπεροχὴ λοιπὸν τῆς γονιμότητος πάντων τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἀλόγων ζώων, εἶναι ἀδιαριλονείκητος. Τὸ δὲ στάσιμον, ἢ μάλιστα καὶ ὀπισθοδρομικὸν τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, ἀναγνωρίζομεν τὸ μὲν ἐκ τῆς πληθῆος τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, αἵτινες ἄλλοτε ἦσαν διεσπαρμένοι καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐκ τοῦ τεραστίου πληθυσμοῦ αὐτῶν· τὸ δὲ ἐκ τῆς ὑπαρχούσης σήμερον ἐν τῇ Ἀνατολῇ μεγάλης ἐρημίας. Ἄλλοτε μὲν καὶ κατὰ μικρὰς ἀποστάσεις εὕρισκέ τις πολυπληθεστάτας πόλεις, κώμας, καὶ χωρὶα· σήμερον δὲ πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἀνατολῆς, οὐδ' αὐτῆς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἐξαιρουμένης, τῆς ὁποίας ἐν τούτοις ὁ πληθυσμὸς ἠύξησε μεγάλως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της, σήμερον λέγομεν, πανταχοῦ σχεδὸν τῆς Ἀνατολῆς εἶναι ἠναγκασμένος τις νὰ ὀδεύσῃ ἔφιππος ἢ πεζὸς εἰς δύο ἢ τριῶν ἢ τεσσάρων ἢ καὶ πλεοντέρων ὥρων ἀπόστασιν, ἵνα εὕρῃ ψυχὴν ζῶσαν.

Ἀλλὰ τί ἔγειναν τὰ πλῆθη, τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἦσαν τόσον πολὺ πεπυκνωμένα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὥστε συχνὰ πυκνὰ μετώκιζον εἰς τὴν Δύσιν ἢ καὶ εἰς ἄλλα σμικρότερον πληθυσμὸν ἔχοντα μέρη τῆς Ἀνατολῆς; Μήπως δὲν ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἐτι κατὰ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου πολλαὶ ἑλληνικαὶ ἀποικίαι, μαρτυροῦσαι τὸν ἄλλοτε ὑπερβάλλοντα πληθυσμὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας; Μήπως δύναται ν' ἀρνηθῶσι τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν αὐτῶν πολλοὶ τῶν τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας κατοικῶν; Μήπως δὲν σεμνύονται οἱ τοῦ εὐδαίμονος τούτου τόπου ἄνδρες νὰ ὀνομάζωσι καὶ σήμερον ἐτι πολλὰς ἐπιχειρήσεις καὶ οὐκ ὀλίγα προϊόντα τῆς βιομηχανίας των μὲ τὰ αὐτὰ ἑλληνικὰ ὀνόματα, μὲ τὰ ὁποῖα τὰ ὀνομάζουσι καὶ σήμερον οἱ τοὺς Τρωγλοδύτας ὀμοιάζοντες πρόγονοὶ των; μήπως δὲν ὁμιλεῖται καὶ σήμερον εἰς πολλὰ τῆς Κορσικῆς μέρη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπαρραλλάκτως σχεδὸν, ὅπως ὁμιλεῖται καὶ ἐν Ἑλλάδι; Μήπως ἡ Σικελία καὶ ἅπασα σχεδὸν ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία δὲν ὀνομάζονται καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν πεπαιδευμένων Ἰταλῶν *Μεγάλη Ἑλλάς*;

Φεῦ! παρακμάζουσι, φαίνεται, καὶ οἱ τόποι, ὡσπερ τὰ ἔθνη, οἱ ἄνθρωποι, κτλ. ἐν τῇ φύσει ὄντα· ἀλλ' ὄχι, οὐδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ παύσῃ ἢ νὰ μεταβληθῇ ἡ γονιμότης τόπου τινός, ἐφ' ὅσον οὗτος εὕρισκεται ὑπὸ τὰς αὐτὰς οὐρανίους περιστάσεις, ὑπὸ τὰς ὁποίας αἰωνίως καὶ ἀναλλοιώτως ἐτέθη ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τοῦ παντός. Ἐπειδὴ δὲ οὔτε πρὸς τὸν Ἥλιον, οὔτε πρὸς τὴν

Σελήνην, οὔτε πρὸς πᾶν οἶον δὴ ποτε οὐράνιον σῶμα μετεβλήθη ποτὲ ἢ σχέσις τῆς Ἀνατολῆς, ἀρα δὲν μετεβλήθη καὶ ἡ γονιμότης αὐτῆς. Γονιμότης λοιπὸν ὑπάρχει ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὡσπερ ὑπάρχει καὶ παρὰ τοῖς Κινέζοις ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἀλλ' ἐξέλιπεν ἀπ' αὐτῶν ὁ βίος, καὶ τούτου ἕνεκα μυριάδας καὶ ἑκατομμύρια Κινέζων δαμάζουσιν ὀλίγιστοι Εὐρωπαῖοι τῆς Αὐτῆς· παρὰ τισὶ δὲ λαοῖς τῆς Ἀνατολῆς ὁ πληθυσμὸς μένει στάσιμος ἢ καὶ ὀσμῆρα ἐλαττοῦται. Ἄλλο δὲ γονιμότης καὶ ἄλλη βίος ἢ ζωὴ. Ἡ μὲν εἶναι αὐθύπαρκτος, ἡ δὲ καλλιεργητὴ τὸ δὲ αὐθύπαρκτον γίνεται μὲν καὶ αὐτομάτως, ἀλλὰ δὲν ζῆ, διότι κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην οὔτε τὸ ὕδωρ εἶναι αὐθύπαρκτον, οὔτε ἀπὸ τοῦ ξύλου γίνεται αὐτομάτως κλίμη «οὔτε γὰρ αὐτὸ ποιεῖ τὸ ὕδωρ ζῶν ἀφ' ἑαυτοῦ, οὔτε τὸ ξύλον κλίμη, ἀλλ' ἡ τέχνη» (1). Ἡ μὲν συντελεῖ μόνον εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεννήσεων, ὁ δὲ εἰς τὴν πραγματικὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ μὲν εἶναι ἔνστικτος, ὁ δὲ ἐπίκτητος καὶ, οὕτως εἶπεῖν, τεχνικός. Οἱ δὲ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἀπώλεσαν μὲν δυστυχῶς πρὸ πολλοῦ καὶ μόλις σήμερον ἀνακτῶσι τὸν βίον, διετήρησαν δὲ ἀπαραμείωτον τὴν γονιμότητα· τινὲς μάλιστα λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐπολαπλασίασαν αὐτὴν, ἕνεκα διαφόρων περιστάσεων· εὐχάριστον δὲ εἶναι, ὅτι τῆς εὐγενούς ταύτης προσπαθείας τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ βίου δὲν ἐξαιροῦνται οὔτε οἱ Τούρκοι· ἄλλοτε μὲν ὡς γνωστὸν καὶ ὁ ἐλάχιστος τῶν Τούρκων εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ ἦναι καὶ νὰ ὀνομάζῃται ἀγᾶς, τουτέστιν ἄνθρωπος οὐδὲν πράττων, καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν ἄλλων ζῶν. Σήμερον ὁμῶς πολλοὶ τῶν Τούρκων, φρονίμως ποιῶντες, ἄφησιν κατὰ μέρος τὸ ἀγαθὸν καὶ ἤρχισαν νὰ σπουδάζουν τέχνας καὶ ν' ἀσχολῶνται εἰς ἔργα. Μὲ πολλὴν μας εὐχαρίστησιν εἶδομεν ἐν Σμύρῃ Τούρκους τινὰς καὶ ὑπῆρέτας ἐμπορικῶν καταστημάτων. Εὐχάριστον θὰ ἦτο, ἐάν οἱ Τούρκοι ἠσυχολῶντο καὶ περὶ τὴν μάθησιν ὀλίγων τινῶν γραμμάτων, διδασκόντων τὰ τοῦ βίου· διότι μὲ μόνὰ τὰ θρησκευτικὰ γράμματα, τὰ ὅποια διδάσκειται μέρος τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ, δύναται μὲν οὗτος νὰ διατηρῆ καὶ νὰ πολυπλασιάσῃ μάλιστα τὴν γονιμότητά του, δὲν δύναται ὁμῶς οὔτε νὰ εὐδαιμονήσῃ, οὔτε ν' αὐξήσῃ κατὰ τὸν πληθυσμὸν, οὔτε ν' ἀνακτήσῃ βίον· διὰ νὰ γίνωμεν δὲ εὐληπτότεροι, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα καὶ ἐν παραδείγματι ἐκ τῶν ἀλόγων ζῶων. Ὁ

(1) Ἴδε Ἀριστοτέλους περὶ γεννήσεως καὶ φθορᾶς Β. β'. Κεφ. ἡ.

ἡμερος λαγῶδες, π. χ. εἶναι ἴσως τὸ γονιμώτερον μεταξὺ τῶν τετραπόδων ζῶων. Ἐξ ἐνός ζεύγους (ἄρβενος καὶ θήλεως ἡμέρου λαγῶου) δύναται κατὰ τὸν Κύριον Λουδοβίκον Ραβαγκῶ (Louis Ravageaux), ἀν μὴ πάθωσιν τι, νὰ παραχθῶσιν ἐν τῷ διαστήματι τεσσάρων ἐτῶν, πλείονα τοῦ ἐνός ἑκατομμυρίου ὁμοια τούτοις ζῶα (1)· ἀλλ' ὁμῶς ἀμφιβάλλομεν, ἀν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχωσι λαγῶοι ἡμεροὶ πλείοτεροι τῶν ἰπριβάτων, ἅτινα ἀπαξ τοῦ ἔτους, ὡς γνωστὸν, γεννῶσι, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐκάστοτε ἐν, καὶ οὐχὶ δώδεκα ἢ καὶ δεκατέσσαρα ὡς οἱ λαγῶοι. Τὸ προνόμιον τοῦ αὐξάνεσθαι καὶ πληθύνεσθαι ἢ φύσει ἔχαρισε, φαίνεται, οὐχὶ εἰς τὸ ἄτομον ἢ τὴν κτηνώδη αὐτοῦ ἐπιθυμίαν πρὸς γονιμοποίησιν, ἀλλ' εἰς τὸν βαθμὸν τῆς τελειότητος· καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἀνατολίται ἐρ' ὅσον ἐγίνοντο τελειότεροι ἄλλοτε, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἐπληθύνοντο· ἅμα δὲ ἤρξατο ἡ ἀποκτίνωσις αὐτῶν, ἐνέσκηψε καὶ ἡ ἐρήμωσις τῆς χώρας τῶν. Πάντων μὲν τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀναντιβῆρῆτος γονιμότεροι εἶναι οἱ Τούρκοι, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον οἱ Ἀρμένιοι, καὶ ἔσχατοι πάντων οἱ Ἕλληνας. Ἄλλ' οὗτοι, καίτοι μὴ τόσο γονιμοὶ ὅσον οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἀρμένιοι, αὐξάνουσιν ὁμῶς πλείοτερον ἀμφοτέρων τούτων κατὰ τὸν πληθυσμὸν· ἐνιοὶ δὲ, ἰδίως οἱ τὰς παραλίους πόλεις οἰκοῦντες, καὶ εὐδαιμονοῦσι πλείοτερον τῶν τε Τούρκων καὶ τῶν Ἀρμενίων.

Τὰ ἰσχυρότερα δὲ ἐλατήρια, τὰ συντελοῦντα μεγάλως εἰς τὴν βελτίωσιν ἢ χειροτέρευσιν τοῦ βίου καὶ ἐπομένως εἰς τὴν αὐξήσιν ἢ ἐλάττωσιν τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι τὸ πολίτευμα, τὸ εἶδος τοῦ βίου, καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς.

Περὶ πολιτεύματος.

Εἶναι σχεδὸν ἀπίστευτος ἡ ὑπενέργεια καλοῦ τινος πολιτεύματος εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ βίου καὶ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ λαοῦ τινος. Ὅσῳ δὲ λογικώτερον, ὅσῳ φιλανθρωπότερον καὶ ὅσῳ προνοητικώτερον εἶναι τὸ πολίτευμα λαοῦ τινος, τόσοῦ εὐδαιμονέστερον βίον διάγει οὗτος, καὶ τόσοῦ ταχύτερον

(1) Ἴδε La vraie manière, d' élever de multiplier, et d' engraisser les Lapins par Louis Ravageaux, τετάρτη ἔκδοσις τῶν Παρισίων σελ. 10.

αυξάει κατά τὸν πληθυσμὸν. Ἐκπληκτικώτατα παραδείγματα τοῦ κανόνος τούτου μᾶς παρέχει ἡ Ἀμερική. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν, πλὴν τινῶν ἄλλων Κρατῶν, δύο τινὰ ἰδίως διεκρίθησαν, τὸ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ τὸ τοῦ Μεξικικοῦ. Εἰς ἀμφοτέρω τὰ Κράτη ταῦτα ἢ τε ἔκτασις καὶ ἡ εὐφορία τῆς γῆς δὲν διαφέρουσι πολὺ· δὲν διέφερον ἐπίσης πολὺ καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν Κρατῶν τούτων πρὸ ὀγδοήκοντα ἐτῶν· ἕκαστον εἶχε τριῶν μέχρι τεσσάρων ἑκατομμυρίων κατοίκους. Εἰς ἀμφοτέρω τὰ Κράτη ταῦτα καὶ αὐτὸ τὸ ἄχρει τοῦδε πολιτεύμα ἦτο ὁμοιον οὐχὶ μόνον κατ' ἐπιφάνειαν ἀλλὰ καὶ κατ' ὄνομα. Ἀμφοτέρω εἶχον τὸ δημοκρατικὸν πολιτεύμα. Ἀλλὰ κατὰ τὸ πολιτεύμα τοῦ Μεξικικοῦ ὅτε μὲν ὑπερίσχυεν ἡ ὀχλοκρατεία, ἄλλοτε δὲ ἡ θεοκρατεία· τοῦ δὲ ἄλλου πολιτεύματος τὰς μὲν βάσεις ἔθεσεν ὁ ἀείμνηστος Βασιγγκτῶν τὴν δὲ κορωνίδα, οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἐπολιτεύθησαν δὲ οὗτοι τοιοῦτοτρόπως, ὥστε μόλις παρουσιάζετο ἡ ἀνάγκη οὐχὶ μόνον κοινωνίας τινός, ἀλλὰ καὶ ἀτόμου, καὶ ἀμέσως τὸ Κράτος, χρῆσιν ποιῶν τοῦ πολιτεύματός του, ἐθεράπευε τὴν ἀνάγκην ταύτην. Ἄμα δὲ γεννώμενοι οἱ πολῖται τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν ὡς πρῶτον καὶ κύριον μάθημα ἐδιδάσκοντο πρῶτον μὲν τὸ τοῦ Εὐαγγελίου *«ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρω μὴ ποιήσης»* καὶ δεῦτερον τὸ νὰ σέβωνται τοὺς νόμους τῆς πατρίδος τῶν. Τούτων δὲ ἕνεκα εἰς μὲν τὰς Ἠνωμένας πολιτείας ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἑδεκαπλασιάσθη ἐν τῷ διαστήματι ὀγδοήκοντα ἐτῶν, εἰς δὲ τὸ Μεξικικὸν ἀμυβάλλομεν ἂν ἐδιπλασιάσθη.

Εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι εἰς τὴν τεραστίαν ταύτην αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ συρροὴ ἀποίκων καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ προσάρτησις ἄλλων τινῶν πολιτειῶν· ἀλλὰ κυρίως συνετέλεσε τὸ εἶδος τοῦ πολιτεύματος καὶ ἡ πατρικὴ πρόνοια τῆς Κυβερνήσεως, διότι ἄλλως συρροὴ μεγάλη ἀποίκων ἐγίνετο καὶ εἰς τὸ Μεξικικόν. Ἀλλ' ἐν μὲν ταῖς Ἠνωμέναις πολιτείαις τὸ πολιτεύμα ἐχρησίμευεν ὡς φιλόστοργος καὶ οἰκονόμος πατὴρ πρὸς τὰ τέκνα του· ἐν δὲ τῷ Μεξικικῷ ἡ ἀένανος πάλῃ τῆς θεοκρατείας πρὸς τὴν ὀχλοκρατείαν συνετέλει πρὸς ἐρήμωσιν τοῦ τόπου. Καθὼς δὲ ὁ φιλόστοργος καὶ οἰκονόμος πατὴρ φροντίζει πρῶτον μὲν νηπιόθην ν' ἀναβρέφῃ, ἔπειτα δὲ νὰ ἐκπαιδεύῃ τὰ τέκνα του, καὶ ἔπειτα νὰ σχηματίσῃ καὶ κληροδοτήσῃ εἰς αὐτὰ ἰκανὴν καὶ ἐδραϊάν καὶ ὅσον ἔνεστιν ἀδιάφθορον περιουσίαν, οὕτω καὶ τὸ καλὸν πολιτεύμα φροντίζει ν' ἀνατρέφῃ καὶ ἐκπαιδεύῃ καλῶς τοὺς λαοὺς, προ-

λαμβάνει καὶ θεραπεύει ἐγκαίρως καὶ διὰ καταλλήλων μέσων τὰς παρεκτροπὰς, ἐπαναφέρει αὐτοὺς εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εὐθύτητος, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς πραγματικῆς εὐδαιμονίας, καὶ οὕτω συντελεῖ τεραστίως οὐ μόνον εἰς τὴν βελτίωσιν τοῦ βίου αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ.

Τοιαῦτα δὲ καλὰ παραδείγματα ἀρίστου πολιτεύματος μᾶς παρέχει οὐ μόνον ἡ Ἀμερική, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Εὐρώπη. Ἐν Ἀγγλίᾳ π. χ. καίτοι μικρὰν, καὶ μόλις διὰ τὸ ἡμισυ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς ἀρκοῦσαν ἔκτασιν ἐχούσῃ, ὁ πληθυσμὸς ὅμως διπλασιάζεται ἐντὸς εἴκοσιν ἐννέα ἐτῶν· ἐν δὲ τῇ Πρωσσίᾳ, ἐντὸς τεσσαράκοντα καὶ ἐνὸς ἔτους· ἐν τῇ ἐλευθερᾷ Ἑλλάδι, ἐντὸς τεσσαράκοντα τεσσάρων ἐτῶν· ἐν τῇ Σαξωνίᾳ, ἐντὸς πενήκοντα δύο ἐν τῇ Δανιμαρκίᾳ, ἐντὸς πενήκοντα ἑξ· ἐν τῇ Γαλλίᾳ, ἐντὸς ἑκατὸν εἴκοσι δύο· ἐν τῇ Βελγικῇ, ἐντὸς ἑκατὸν πενήκοντα ὀκτώ· καὶ ἐν τῇ Αὐστρίᾳ, ἐντὸς ἑκατὸν ἐννεήκοντα ὀκτώ ἐτῶν (1). Λυπούμεθα δὲ διότι δὲν δυνάμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν πίνακα τῆς αὐξήσεως ἢ ἐλαττώσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἄλλων ἐθνῶν, ἵνα ἀποδείξωμεν διὰ πλειοτέρων παραδειγμάτων τὴν ὀρθότητα τοῦ ἰσχυρισμοῦ μας. Παρ' ἀξιοπίστου δὲ πηγῆς ἐμάθομεν, ὅτι καὶ ἐν Ρωσσίᾳ ὁ πληθυσμὸς αὐξάνει μεγάλως· ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ τὴν ἔλλειψιν συντάγματος καὶ ἐλευθερίου πολιτεύματος ἀντικαθιστᾷ, φαίνεται, ἡ ἀγαθὴ προαίρεσις τῆς πεφωτισμένης Κυβερνήσεως· ἐνῶν ἐν ἄλλοις Κράτεσιν, ὅπου ἐπικρατεῖ εἴτε ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς, εἴτε ὁ αὐθαίρετος δεσποτισμὸς, εἴτε ἡ ὀχλοκρατεία, ἐκεῖ καὶ ὁ βίος τῶν λαῶν εἶναι ἄθλιος καὶ ὁ πληθυσμὸς ἀντὶ ν' αὐξήσῃ, ἐλαττοῦται.

Ἀλλὰ διατί νὰ καταφεύγωμεν ἄρα γε εἰς ξένων ἐθνῶν παραδείγματα καὶ ἱστορίαν; Δὲν μᾶς παρέχει ἄρα γε ἐκπληκτικώτατα περὶ τούτου παραδείγματα καὶ αὐτὴ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία; Ἡ Ἑλλάς ἄλλοτε ἤκμασεν, ἐδοξάσθη, καὶ ἐξέπληξε τὸν κόσμον οὐχὶ μόνον μὲ τὴν μεγαλοφυίαν τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν τεραστίαν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν. Ταῦτα δὲ ἐγένοντο τότε ἐν Ἑλλάδι διότι κατὰ μὲν τὸ πολιτεύμα τοῦ Ἀράκοντος καὶ αὐτὴ ἡ ἀργία ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον *«ὥστε καὶ τοὺς ἀργίους ἀλόθρας ἀποθνήσκουσιν»* (2). Κατὰ δὲ τοὺς νόμους τοῦ

(1) Ἴδε ἐπίσημον Στατιστικὴν τῆς Ἑλλάδος σελ. 4.

(2) Ἴδε Πλουτάρχου βίον Σόλωνος.

Σόλωνος ἀδ υἱὸς ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον ὁ πατήρ του δὲν ἐδίδαξε τέχνην τινά, δὲν ὤφειλε νὰ διαθρέψῃ τὸν πατέρα του» (1). Κατὰ δὲ τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου οὐδεὶς ὑπῆρχε μοιχρὸς ἐν Σπάρτῃ. Μεταφράζομεν δ' ἐνταῦθα ὀλόκληρον τὸ περὶ τούτου χωρίον, ἵνα γινώσκωμεν πιστευτώτερον. «Ἀπομνημονεύεται καὶ λόγος παναρχαίου τινὸς Σπαρτιάτου, ὀνομαζομένου Γεράδα, ὅστις ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τινος ξένου περὶ τῆς ποινῆς, τῆς ἐπιβαλλομένης εἰς τοὺς μοιχοὺς, εἶπεν αἰεὶς ἡμᾶς φίλε μου οὐδεὶς ὑπάρχει μοιχρὸς ἢ αἰεὶ ὅμως ὑπάρξῃ; ὑπέλαβεν ὁ ξένος» «τότε πληρώνει, ἀπήντησεν ὁ Γεράδας, ταῦρον τόσον μέγαν, ὅστις νὰ ἐξαπλώνῃ τὸν λαιμὸν του ἀπὸ τοῦ Ταυγέτου καὶ νὰ ποτισθῇ εἰς τὸν Εὐρώταν.» Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτος ταῦρος; ἀπήντησεν ὁ ξένος· γελάσας δὲ ὁ Γεράδας, προσέθηκε, ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ καὶ μοιχρὸς ἐν Σπάρτῃ;» (2)

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου οὐ μόνον τὸ σπέρμα τῶν ἀκολάστων περὶ τὰς συνουσίας ἐθεωρεῖτο ἀκαρπὸν, ἀλλ' ἐτιμωρεῖτο καὶ αὐτὴ ἡ φυλακία τῶν νέων (3) ἐφ' ὅσον ὁ ἐνδοξὸς στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Φωκίων, καίτοι τὸσάκις σώσας τὴν πατρίδα του, ἐσκέπτετο ὅμως πῶς ν' ἀφαίρῃ μέρος τι τοῦ λόγου, ὃν ἔμελλε ν' ἀπαγγείλῃ εἰς τοὺς συμπατριώτας του, οὐχὶ βεβαίως ἵνα μὴ προσκρούσῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἵνα μὴ προσκρούσῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν εὐαισθησίαν τῶν συμπατριωτῶν του (4), ἐφ' ὅσον κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου ἅπαντες οἱ ἠλικιωμένοι Σπαρτιάται ἐθεωροῦντο καὶ πατέρες καὶ παιδαγωγοὶ καὶ ἄρχοντες τῶν νεωτέρων, ὥστε καὶ ἐδίκάζον καὶ κατεδίκάζον καὶ ἐτιμῶρον αὐτοὺς ἀτακτοῦντας (5), ἐφ' ὅσον κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, ἡ βία, τουτέστιν ἡ τιμωρία ἐκάθητο πάντοτε πλησίον τῆς δικαιοσύνης ἀδομῶν βίαν τε καὶ δικαιοσύνην συναρμόσας» (6), ἐφ' ὅσον οἱ Ἕλληνας ἐφρόνουν καὶ ἐπραττον κατὰ τὴν σοφωτά-

(1) Ἴδε Πλουτάρχου βίον Σόλωνος.

(2) Ἴδε αὐτόθι βίον Λυκούργου.

(3) Ἴδε αὐτόθι.

(4) Ἴδε αὐτόθι βίον Φωκίωνος.

(5) Ἴδε αὐτόθι βίον Λυκούργου.

(6) Ἴδε αὐτόθι βίον Σόλωνος.

την συμβουλὴν τοῦ Ἰσοκράτους, δογματίσαντος, ὅτι τότε μόνον εὐδαιμονοῦσιν αἱ πόλεις, ὅταν τις τομιῇ τὸ εἰς ἄλλοι γερόμενον ἀδίκημα ὡς ἴδιον, ἐφ' ὅσον λέγομεν οἱ Ἕλληνες εἶχον τοιοῦτον πολίτευμα καὶ ἰδίως ἐφ' ὅσον ἐσέβοντο ἐς τοσοῦτον τοὺς νόμους τῆς πατρίδος των, ὥστε ἡ μὲν μήτηρ τοῦ Παισαβίου δὲν συνεστάλη νὰ συμμεθεῖ μετὰ τῶν ἄλλων Σπαρτιατισσῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θανατικῆς ποινῆς τοῦ υἱοῦ της, φωραθέντος προδότου τῆς πατρίδος του καὶ καταδικασθέντος εἰς θάνατον (1), ὁ δὲ Μιλτιάδης, καίτοι σώσας πολλάκις τὴν πατρίδα του, καθείργετο ὅμως εἰς τὰς φυλακάς, ἵνα πληρώσῃ τὸ πρὸς τὸ δημόσιον χρέος του, ἐφ' ὅσον λέγομεν οἱ Ἕλληνες εἶχον τοιοῦτον πολίτευμα καὶ ἐσέβοντο οὕτω τοὺς νόμους τῆς πατρίδος των, ἐξέπληξαν τὸν κόσμον οὐ μόνον διὰ τὴν μεγαλοφυΐαν των διὰ τὴν σοφίαν των καὶ διὰ τὴν πολεμικὴν των δόξαν, ἀλλ' ἰδίως καὶ διὰ τὴν τεραστίαν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ των. Ὅπου καὶ ἂν ἀπῆρχετο τις τότε, ἑλληνικὰς ἀποικίας εὕρισκε.

Μόλις ὅμως διεφθάρσαν τὰ καλὰ πολιτεύματα τῶν Ἑλλήνων, μόλις οὗτοι ἤρξαντο νὰ μὴ σέβωνται τοὺς νόμους τῆς πατρίδος των, καὶ οὐ μόνον ὁ πληθυσμὸς των ἔπαθε τεραστίαν ἐλάττωσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν μεγαλοφυΐας καὶ δόξης ἐξέπεσαν εἰς τοσοῦτον, ὥστε πρὸ τοῦ ἀγῶνος μας καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ἐθεώρουν τοὺς Ἕλληνας ὡς κτήνη καὶ μόνον ἐπὶ πληρωμῇ ὀνειδιστικοῦ φόρου, τοῦ χαρτασοῦ, ἐπέτρεπον εἰς αὐτοὺς νὰ ζῶσι. Τί δὲ ἔγειναν αἱ τοσαῦται ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις, αἱ διεσπαρμέναι καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν; Ποῦ κεῖται σήμερον ἡ πρωτεύουσα τοῦ ἐκπλήξαντος καὶ αὐτοὺς τοὺς Ῥωμαίους, Πύρρου, τοῦ Βασιλέως τῆς Ἠπείρου; Εἰς ποίαν κατάστασιν εὐαίσκεται σήμερον ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βασιλέως τῶν Μακεδόνων, ἀφ' ἧς ὀρμώμενος ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος κατέκτησεν ἅπαντα σχεδὸν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον; Φεῦ! τινῶν μὲν ἐκ τῶν ἄλλοτε ὀνομαστῶν τούτων πόλεων καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα ἐλησημονήθησαν· τινῶν δὲ ἄλλων μόλις τὰ εἰρεῖπια εὐρίσκωμεν σήμερον, καὶ εἰς τινὰς ἄλλας κατοικοῦσιν ἤδη κουκουβάγαι πλείοτεραι τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὴν οἰκτρὰν ταύτην ἐρήμωσιν τῆς χώρας κατὰ τὴν Ἀνατολήν καὶ εἰς τὴν φρικώδη ἐκπτώσιν τῆς δόξης τῶν κατοίκων αὐτῆς οὐδὲν ἴσως

(1) Ἴδε Πλουτάρχου βίον Ἀριστείδου.

συντέλεσε πλειότερον τοῦ κακοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς ἐλλείψεως σεβασμοῦ πρὸς τοὺς κειμένους νόμους.

Καὶ πολίτευμα μὲν, ἡμεῖς τοῦλάχιστον οἱ ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι οἰκοῦντες Ἕλληνας, ἔχομεν ἤδη τὸ καλλίτερον καὶ ἐντελέστερον τοῦ κόσμου· διότι οὐδὲν τῶντι καταλληλότερον τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας πολίτευμα· διὰ τοῦτο καὶ μεταξὺ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ λαῶν ἡμεῖς αὐξάνομεν πλειότερον πάντων κατὰ τὸν πληθυσμόν· εἶθε καὶ ἄλλοι λαοὶ νὰ εἶχον ὅμοιον τοῦ ἡμετέρου πολίτευμα, εἶθε πρὸ πάντων νὰ ἠθικοποιούντο οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ νὰ μὴ νομιζοσι π. χ. οἱ μὲν χριστιανοὶ, ὅτι δὲν εἶναι ἀμαρτία νὰ κλέψῃ τις ἀπὸ τὸ δημόσιον ἢ ἀπὸ τοὺς Τούρκους· οὗτοι δὲ, ὅτι δὲν εἶναι ἀμαρτία νὰ ψευδομαρτυρήσῃ τις κατὰ χριστιανού. Κατὰ δὲ τὸν σεβασμὸν πρὸς τοὺς νόμους καὶ τὴν ἠθικὴν εἶθε νὰ ἐμιμοῦντο οἱ Ἀνατολίται τὸν Ἀνατολίτην Καραγεώργην, ἡγεμόνα τῆς Σερβίας, ὅστις ἐφόνευσε μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας τὸν ἀδελφόν του, παρανομήσαντα (1) ἢ τὸν ἐπίσης Ἀνατολίτην Φωκίωνα, εἰπόντα εἰς τὸν γαμβρόν του, κατηγορούμενον ἐπὶ δωροδοκίᾳ ἀλλ' οὐκ ἐγὼ σε ὦ Χαρίκλειε ἐπὶ πᾶσι τοῖς δικαίοις γαμβρόν σε ἐποίησα μὴν (2).

Ὅ,τι εἶλεπεν ἄχρι τοῦδε ἀφ' ἡμῶν, τῶν ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι οἰκοῦντων Ἑλλήνων, ἦτο ἡ εἰλικρινὴς ἐφαρμογὴ τοῦ συντάγματος, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἀπεκτήσαμεν ἤδη, χάρις εἰς τοὺς εἰλικρινῶς μοχθήσαντας ὑπὲρ τῆς Ὀκτωβριανῆς μεταπολιτεύσεως καὶ ἰδίως ὑπὲρ τῆς ἀντικαταστάσεως τῆς κακῆς διὰ καλῆς καὶ τιμίας συνταγματικῆς μοναρχίας. Διὰ νὰ ἐφαρμοσθῇ ὁμοῦς εἰλικρινῶς τὸ σύνταγμα εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ ἠθικοποιηθῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ νὰ συνεθίσωμεν εἰς τὸ νὰ σεβώμεθα τοὺς νόμους τῆς πατρίδος μας. Οὐδὲν τῶντι διὰ τὰς κοινωνίας ὀλεθριώτερον τῆς δολιότητος, ὅθεν δὴ ποτε καὶ ἂν προέρχεται αὕτη, ἀπὸ τῶν λαῶν ἢ ἀπὸ τῶν Κυβερνήσεων· καὶ οὐδὲν πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν αὐξήσειν τοῦ πληθυσμοῦ κοινωνίας τινὸς συντελεστικώτερον τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς νόμους. Σμικρόν τι ἐάν ἀποπειραθῇ ὁ ἀρχόμενος ἢ ἀποφύγῃ ἢ νὰ δολιευθῇ τοὺς νόμους τῆς πατρίδος του, παρέχει εἰς τὸν ἄρχοντα, ἂν οὐχὶ τὸ

(1) Ἴδε Historie of Servia, by Ranke.

(2) Ἴδε Πλουτάρχου βίον Φωκίωνος.

δικαίωμα, τοῦλάχιστον ὁμοῦς εὐλογοφανῆ πρόφασιν ἢ ἀποφύγῃ ἢ νὰ δολιευθῇ πλειότερον τούτους. Τότε δὲ τὸ κακὸν γίνεται μεγαλειότερον· διότι ὁ ἄρχων καὶ μέσα ἔχει περισσότερα καὶ συνήθως ἐπιτηδειότερο· τοῦ ἀρχομένου εἶναι εἰς τὸ νὰ δολιευθῆται, ὅταν θέλῃ, ἀτιμωρῆτως τοὺς νόμους. Παρεστράφημεν κατὰ τι τοῦ προορισμοῦ μας, ἀλλ' ἦτο ἀναγκαῖον, ἵνα καταδειχθῇ ἡ ἰσχὺς τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ πρὸς τοὺς νόμους σεβασμοῦ εἰς τὴν αὐξήσειν τοῦ πληθυσμοῦ.

Περὶ τοῦ εἶδους τοῦ βίου.

Ὅσο ὀκνηρότερον εἶναι τὸ εἶδος τοῦ βίου λαοῦ τινος, ὅσο ἠδυπαθέστερος, τρυφήτερος καὶ λαγνώτερος εἶναι οὗτος, τόσο χειρότερον εἶναι ἡ κοινωνικὴ κατάστασις του καὶ τόσο βραδύτερον αὐξάνει ὁ πληθυσμὸς του. Καὶ τοῦ γενικοῦ τούτου καὶ οὐδεμίαν ἐξαιρέσειν ἐπιδεχομένου κανόνος, ἐκπληκτικώτατα παραδείγματα μᾶς παρέχουσιν οἱ ἐργατικοὶ λαοὶ τῆς Δύσεως, παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς ὀκνηροὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς. Ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ π. χ. ὅπου οἱ ἄνθρωποι καὶ κοιμώμενοι, οὕτως εἰπεῖν, ἐργάζονται, καὶ ὅπου εἶναι ἄγνωστα τὰ καφφνεῖα καὶ τὰ λοιπὰ καταγῶγια τῆς ἀπωλείας τοῦ χρόνου, ὁ πληθυσμὸς διπλασιάζεται, ὡς εἶπομεν, ἐντὸς εἴκοσι ἐννέα ἐτῶν· ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ, τῇ ἐξαιρέσει τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος, περιλαμβανούσης ἤδη καὶ τὴν Ἐπτανήσον, ὁ πληθυσμὸς οὐχὶ μόνον δὲν αὐξάνει, ἀλλὰ δυστυχῶς κατὰ τινα μέρη καὶ ἐλαττοῦται.

Ἴνα δὲ ἐννοήσῃ τις κάλλιον τοῦτο, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι ἐν μὲν τῇ Λονδίῳ, τῇ περὶ τὰ τρία ἑκατομμύρια κατοίκων ἔχοντι, ἘΝ μόνον ὑπάρχει καφφνεῖον, τὸ ὀνομαζόμενον *Γαλλικόν*, καὶ τοῦτο διατηρεῖται καὶ συχνάζεται ὑπὸ ξένων. Εἶναι δὲ σπάνιον πρᾶγμα νὰ εὑρῇ τις ἐν Μεγαλοουπόλει ταύτη Ἀγγλον ἀργοῦντα κατὰ τὰς ἐργασίμους ἡμέρας καὶ ὥρας. Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ καὶ τὰ μικρώτατα χωρία ἔχουσι δύο καὶ τρία ἢ καὶ πλειότερα καφφνεῖα, ἐν οἷς σκοτώνουσι τὸν καιρὸν τῶν οἱ Ἀνατολίται, οἱ μὲν ἀφιονίζομενοι, οἱ δὲ βοφοῦντες τὸν ναργκελέν των, ἄλλοι πίνοντες τὸν καφφέν των, ἄλλοι χαρτοπαίζοντες, καὶ ἄλλοι τρώγοντες γλυκύσματα. Ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ ὁ μὲν ἐργατικὸς λαὸς ἐργάζεται, ὡς εἶπομεν, ἀδιαλείπτως καὶ ἐνίοτε πέραν τοῦ μέτρου, ἵνα κερδίξῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν· οἱ δὲ μὴ ἠναγκασμένοι ὄντες νὰ ἐργάζονται πρὸς τοῦτο, ἐπινοοῦσι μυρίους

τρόπους, ἵνα μὴ σήπωνται ἐκ τῆς ἀπραξίας. Ἐντεῦθεν πηγά-
ζουσιν αἱ τεράστια περιηγήσεις τῶν Ἄγγλων, αἱ γινόμεναι
ἐνίοτε καὶ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των εἰς λαοὺς ἀγνώστους, ἀ-
γρίους καὶ βαρβάρους, οὐδὲν θέλητρον παρέχοντας· ἐντεῦθεν
ἔχουσι τὴν καταγωγὴν των καὶ τὰ ἄπειρα καὶ πολυπληθέστατα
ἵπποδρόμια, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ ἐκπληκτικὰ καὶ ἐπικινδυνω-
δέστατα ἐπὶ τῶν παγωμένων λιμνῶν ὀλισθήματα ἢ γλιστρί-
ματα, καθ' ἃ μυριάδες ἄνθρωποι, φέροντες ἐπίτηδες κατεσκευα-
σμένα πέδηλα, ἀμιλλῶνται ἐπὶ τοῦ πάγου τίς νὰ φθάσῃ ταχύ-
τερον τοῦ ἑτέρου εἰς τὸ τέρμα, οὐχὶ βαδίζων ἢ πηδῶν ἢ τρέ-
χων ἢ μετακινῶν τοὺς πόδας του, ἀλλὰ στηρίζων αὐτοὺς διαρκῶς
ἐπὶ τοῦ πάγου καὶ ὠθῶν ἀσαλεύτως τὸ σῶμα πρὸς τὰ
πρῶσω μέχρι τοῦ τέρματος. Εἶναι ἀνυπολόγιστα τὰ δυστυχῆ-
ματα, τὰ συμβαίνοντα ἐπὶ τῆς παιδιᾶς ἢ τῆς πάλης ταύτης
παρὰ τοῖς Ἄγγλοις, ἀλλ' ὅμως οὗτοι οὐδέποτε ἀρνοῦνται αὐτήν,
ἵνα μὴ σαπήσωσιν ἐκ τῆς ἀργίας. Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ ὁ ἐργα-
τικὸς λαὸς ἐργάζεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἵνα πληρώσῃ φόρους,
καὶ τρέφῃ δι' αὐτῶν τοὺς ἀγάδας, τοὺς κτηματίας ἢ τοὺς
ὑπαλλήλους· οὗτοι δὲ μὴ ἠναγκασμένοι ὄντες νὰ ἐργάζωνται,
σήπονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ χαρέμια, καὶ εἰς τὰ καφ-
φενεῖα, χρησιμεύοντες μόνον ὡς κακὸν παράδειγμα τοῦ ἀγαθοῦ
λαοῦ.

Τὸ δὲ ὀνειδιστικώτερον καὶ ἀλγεινότερον δι' ἡμᾶς τοὺς Ἀνα-
τολίτας, καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας, εἶναι, ὅτι τὰς καλὰς ταύτας
συνηθείας δὲν ἐπενόησαν, ἀλλ' ἐμιμήθησαν οἱ Ἄγγλοι ἀπὸ τὰς
συνηθείας τῶν προγόνων μας. Διότι, ἐὰν ᾔνοι ἀληθῆς ἡ μαρτυρία
τοῦ Πλουτάρχου, ὁ Λυκοῦργος καὶ ὁ Σόλων πρὶν νομοθετήσωσιν
εἰς τὰς πατρίδας των περιηγήθησαν εἰς ἅπαντα τὰ πεφωτι-
σμένα ἔθνη. Ὁ δὲ Ἡρόδοτος ἦτο ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ μὲ το-
σαύτην λεπτομέρειαν τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα τῶν ἐθνῶν, ἂν μὴ πε-
ριηγείτο ἐν αὐτοῖς, καὶ συνέζη μάλιστα ἐπὶ πολὺ καὶ συνανε-
στρέφετο μετ' αὐτῶν· ἀδύνατον ἦτο ἐπίσης καὶ ὁ Ὀμηρὸς ν'
ἀναπτύξῃ τοσαύτην σοφίαν καὶ πολυμάθειαν εἰς τε τὴν Ἰλιάδα
καὶ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ἂν μὴ περιηγείτο πολλὰ ἔθνη, καὶ ἂν
μὴ ἐβλεπεν, ἢ τοῦλάχιστον (ἐπειδὴ φημίζεται τυφλὸς) ἂν μὴ
ἀντελαμβάνητο διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ αἰσθήσεων τὰ ἔθνη καὶ
ἔθιμα πολλῶν ἐθνῶν. Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς γυμναστικῆς
τῶν Ἑλλήνων; Καὶ ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ λογισθῇ τις τότε ὡς
ἔχων ἀνατροφήν καὶ παιδείαν, ἂν μὴ ἦτο ἐντελῶς κάτοχος τῆς
γυμναστικῆς; Τὰ καλὰ παράδειγματα οὔτε σήμερον ἐλλείπου-

σιν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων γινώσκωμεν σεβάσιμον καθηγητὴν, τὸν
Κύριον Παγῶντα, ὅστις δὲν εὐχαριστεῖται, ἂν μὴ γυμνασθῇ καὶ
ἂν μὴ περιπατήσῃ ἐπὶ πολλὰς ὥρας καθ' ἑκάστην γινώσκωμεν
γενερόν τινα πλούσιον καὶ μὴ φιλόργουρον, ἀλλὰ μάλιστα καὶ
ἡγεναῖον, ὅστις καὶ κατὰ τὸν χειμῶνα καὶ κατὰ τὸ θέρος μίαν
ἀπλὴν ἀνδρουίδαν μαλίην ἔχει διὰ στρώμα· ἀλλὰ τὰ καλὰ
ταῦτα παράδειγματα δυστυχῶς περιπαίζονται παρ' ἡμῖν σήμε-
σήμερον, καὶ νομιζονται σχολαστικοὶ οἱ δίδοντες αὐτά. Πλού-
σιός τις Ἀθηναῖος μᾶς ἠρώτησε πρὸ ἡμερῶν τί νὰ κάμῃ διὰ
τὴν πολυσχρῆαν του· ἀφοῦ δὲ τοῦ ἐσυστήσαμεν τὴν γυμνα-
στικὴν, μᾶς ἐστρέψε τὰ νῶτα μέ τινα καγχασμὸν ἴσως. Σεβά-
σιμὸς τις κληρικὸς μᾶς ἐζήτησεν ἐπίσης πρὸ πολλοῦ ὁμοίαν
συμβουλήν, ἀφοῦ δὲ τοῦ ἐσυστήσαμεν τὸν καθ' ἑκάστην ἐπιμη-
κινόμενον περίπατον καὶ τὴν μέχρι κοπώσεως ἐργασίαν, μᾶς
ἐξέλαθεν ἴσως ὡς τρελοῦς, καὶ πολὺ πιθανὸν μὲ ἄπειρα λάμβδα.
Τίς ποτε ἐκ τῶν σηπομένων πλουσίων μας ἐφρόντισε διὰ τοῦ
παράδειγματός του τοῦλάχιστον νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν σεβάσιμον
Παγῶντα; Δὲν ἦτο ἀρὰ γε ἀναγκαῖον νὰ ἐπιβληθῇ ἡ γυμνα-
στικὴ εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα καὶ γυμνάσια ὡς ὑποχρεωτικὸν
μᾶθημα; Ἀλλ' ἂ; ἐξακολοθησάμεν τὴν σύγκρισιν τῶν Ἀνατο-
λικῶν μετὰ τῶν λαῶν τῆς Δύσεως καὶ ἰδίως μετὰ τῶν Ἄγγλων.

Ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ ἡ Κυβέρνησις, καίτοι πλουσιοπαρόχος πλη-
ρώνουσα τοὺς ὑπαλλήλους τῆς, ἰσχυρῶς ὑποστηρίζουσα καὶ προ-
στατεύουσα αὐτοὺς, καὶ μεγίστην, οὐ μόνον ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ
καὶ ὑπὲρ τῶν οἰκογενειῶν των, μέριμναν λαμβάνουσα, σπανίως
ὅμως πολιορκεῖται ὑπὸ τῶν ἀπαιτούντων ὑπαλληλικὰς θέσεις.
Ἐν δὲ τῇ Ἀνατολῇ, αἱ Κυβερνήσεις, καίτοι γλίσχως πληρώνου-
σαι τοὺς ὑπαλλήλους, καὶ σπανίως προστατεύουσαι αὐτοὺς, καὶ
οὐδεμίαν σχεδὸν περὶ αὐτῶν πρόνοιαν λαμβάνουσαι, ἀλλ' ἐνίοτε
μάλιστα καὶ ἀποπέμπουσαι αὐτοὺς ὡς σκευὴ ἄχρηστα, ἐν τῇ
Ἀνατολῇ, λέγομεν, καίτοι τοιοῦτων οὐσῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον
τῶν Κυβερνήσεων, ἀλλ' ὅμως κείποτε σχεδὸν ἐκπολιορκούντας
αὐταὶ ὑπὸ τῶν αἰτούντων ὑπαλληλικὰς θέσεις. Μόλις κενούται
θέσις τις κουμμεκιάρου ἢ κλητῆρος, καὶ ἀμέσως παρουσιάζονται
ἄπειροι μνηστῆρες· ὦ! ἂν ἐγίνωσκον οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς
πόση βλάβη γίνεται εἰς αὐτοὺς ἐκ τῆς ἀργίας, οὐδέποτε ἤθελον
χάνει τὸν καιρὸν των εἰς τὰ καφφενεῖα, καὶ οὐδέποτε ἤθελον
ζητεῖ παρὰ τῶν Κυβερνήσεων ὑπαλληλίαν, καταδικάζουσαν αὐ-
τοὺς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς βίον ἀμέριμον, ἢ μεριμνῶντα μό-
νον πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παραγγελίας ἢ διαταγῆς ἄλλου, οὐδέ-

ποτε δὲ πρὸς εὐδαιμονίαν τοῦ ὑπαλλήλου ἢ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Ἀλλὰ διὰ τί νὰ καταφεύγωμεν καὶ ἐνταῦθα εἰς ζένων ἐθνῶν παραδείγματα; Καὶ μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς εὐρίσκομεν μεγίστην διαφορὰν, ἐάν παραβάλλωμεν αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. Οἱ κατοικοῦντες τὰ ὄρη π. χ. Ἀλβανοὶ, Ζαγορίσιοι, καὶ Γραμμενοχωρίται ἐν Ἠπείρῳ, καθὼς καὶ οἱ Ἀγραφιῶται, Καλλιδρομίται, καὶ Μανιάται ἐν τῇ ἐλευθέρῃ Ἑλλάδι, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς τραχύτητος τοῦ τόπου τῶν εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ ἐργάζωνται νυκθήμερον, ἵνα προσπορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, οἱ ὀρεινοὶ λέγομεν, οὗτοι λαοὶ αὐξάνουσι κατὰ τὸν πληθυσμὸν πολὺ ταχύτερον τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, τῶν κατοικούντων παιδιάδας, εὐκόλως παρεχούσας τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ ὀλιγώτερον ἢ ἕκα τούτου ἐργαζομένων τῶν ἀνθρώπων. Ἐν ἅπασιν τοῖς μνημονευθεῖσιν ὀρεινοῖς τόποις, ἅπαντα τὰ χωρία καὶ αἱ καλύβαι τῶν χωρικῶν θριβουσὶν εὐρωτιστάτων καὶ ὠραίων παιδίῳ ἐν δὲ τοῖς χωρίοις τῶν εὐφώρων πεδιάδων τῆς Φθιώτιδος, τῆς Θεσπρωτίας, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠλίδος μόλις εὐρίσκει τις καχεκτικώτα ἅ τινά τεκνάρια νωθῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον γονέων καὶ θραχυθίων. Πρὸς ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τούτου δὲν πρέπει τις νὰ λησμονήσῃ ὅτι ἐν μὲν τῇ Μάνῃ, π. χ., διὰ νὰ προμηθευθῶσι τὴν ὀλίγην κριθήν τῶν καὶ τὰ λούπινά τῶν εἶναι ἅπαντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας ἠναγκασμένα νὰ ἐργάζωνται νυκθήμερον, τινὰ μὲν μὲ τὸ ἄροτρον, ἄλλα δὲ μὲ σκαπάνας, ἄλλα μὲ δικέλλας καὶ ἄλλα μὲ ἄλλα γεωργικὰ ἐργαλεῖα. Ἐν δὲ τῇ Ἠλίδι, ἐν τῇ Φθιώτιδι καὶ ἐν ἅπασιν τοῖς εὐφόροις τόποις μόλις ἐργάζονται ἀνέτως ἐπὶ πέντε ἢ ἕξ μῆνας τοῦ ἔτους οἱ ἄνθρωποι καὶ προσπορίζονται ἀφθόνως τὰ πρὸς τὸ ζῆν τὸ δὲ ἐπιλοιπὸν μέρος τοῦ χρόνου δαπανῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εἰς τὰ καφφενεῖα καὶ εἰς διασκεδάσεις, εἰς τὴν αὐρίον ἀναβάλλοντες συνεχῶς καὶ αὐτὰ τὰ σπουδαιότατα καὶ τὰ πλέον κατεπεύγοντα τῶν ἔργων τῶν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ παρὰ τοῖς ἐργαζομένοις λαοῖς ἐξηγεῖ ἄριστα καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Ἰπποκράτους, λέγοντος αἰὶ τρεφόμενοι παρὰ φύσιν νοσοῦσι (1) τρέφονται δὲ παρὰ φύσιν μόνον οἱ ὀκνηροί. Ὁ δὲ Λυκούργος γινώσκων ὅτι ἀπὸ σπέρμα τῶν πρὸς τὰς συνουσίας ἀκολάστων (καὶ τοιοῦτοι θεβαίως εἶναι οἱ ὀκνηροὶ καὶ τρυφηλὸν

(1) Ἴδε Ἰπποκράτους ἀφορ. 17 τμήμα β'.

βίον διάγοντες) ἀγορον ες τὰ πολλὰ καὶ ἀκαρπύον ἐστίν» ἐφρόντισε νὰ ἐξορίσῃ, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τῆς πατρίδος τοῦ τὴν μοιχίαν.

Ὁ ἐργατικὸς λοιπὸν βίος τῶν λαῶν εἶναι στοιχεῖον ἀναπόφευκτον οὐχὶ μόνον πρὸς ἀπόλασιν ὑλικῆς εὐημερίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ· τοῦτο καλῶς γινώσκοντες οἱ Ἕλληνες κατὰ μὲν τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου ἀτὰ σώματα ὑτῶν παρθένων κατεκούραζον μὲ δρόμους, μὲ παλαιστρας, μὲ ὑπὸ ῥίψιμον τῆς πέτρας ἢ τῶν ἀκοντίων, ὥστε τῶν τε γεννωμένων ἢ ῥίψιως νὰ γίνῃ ἰσχυρὰ εἰς ἰσχυρὰ σώματα, καὶ νὰ ὑβλαστήσῃ κάλλιον, καὶ αἱ αἱ παρθένοι ν' ἀντέχωσι καρτερικώτερον καὶ εὐκολώτερον εἰς τὰς ὀδύνας τοῦ τοκετοῦ» (1).

Κατὰ δὲ τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος οἱ Ἕλληνες ἐνομοθέτησαν τὴν βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου εἶνα ἐξετάζῃ πόθεν ἕκαστος προσπορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ τιμωρῇ τοὺς ἀργούς (2).» Ἄλλως δὲ κατὰ τὸ αὐτὸ πολίτευμα οἱ Ἕλληνες δὲν ἤθελον εἶναι ἄγονοι νὰ ἦναι ἠγορασμένοι καὶ μισθοφόροι, ἀλλὰ πρὸς τεκνοποίησιν καὶ χάριν, καὶ ἀμοιβαίαν ἀγάπην τῶν συζύγων (3),» ὁ αὐτὸς δὲ Σόλων ἐνομοθέτησεν, ὥστε καὶ ἀπὸ περιπάτου τῶν νυγναϊκῶν, ἢ καὶ τὰ πένθημα καθὼς καὶ τὰ ἐορτάσιμα ἐνδύματα αὐτῶν νὰ φέρωσιν ὡς τύπον πάντοτε τὸ κόσμιον καὶ νὰ ἐπατέλωσι τοῦ ἀτάκτου καὶ ἀκολίστου· δὲν ἐπέτρεπε δὲ νὰ ἐπχωσιν αἱ γυναῖκες μαζί τῶν οὐδὲν φαγώτιμον ἢ ποτόν μεγαλειτέρας ἀξίας τοῦ ὀβολοῦ, καὶ οὐδὲ σκιαδίων νὰ φέρωσιν αὐταὶ ἡμεγαλείτερον τοῦ πηχυαίου (4).» Ὁ δὲ Σπαρτιάτης Λυκούργος ἐμπόδιζε τοὺς νεωτέρους τῶν τριάκοντα ἐτῶν καὶ νὰ καταβαίνωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν, οὔτε καὶ πρὸς προμηθειαν τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ ταῦτα ἔπρεπε νὰ προμηθεύωνται διὰ τῶν φίλων καὶ ἐραστῶν (ἐννοεῖται τῶν ἐχόντων μεγαλειτέραν τούτων ἡλικίαν καὶ χρησιμευόντων οὐχὶ κατὰ τὴν κοινὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως ἐραστῶν, ἀλλ' ὡσπερ ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην)· καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς γέροντας ἦτο ἐντροπὴ κατὰ τὸ πολίτευμα τοῦ Λυκούργου, νὰ βλέπῃ τις συνεχῶς διαβαίνοντας εἰς τὴν ἀγορὰν (5).»

(1) Ἴδε Πλουτάρχου βίον Λυκούργου.

(2) Ἴδε αὐτόθι βίον Σόλωνος.

(3) Ἴδε αὐτόθι.

(4) Ἴδε Πλουτάρχου βίον Λυκούργου.

(5) Ἴδε αὐτόθι.

Ἄλλως δὲ γνωστότατον ἦτο καὶ παροιμιῶδες μάλιστα παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ ἀργία μήτηρ πάσης κακίας ἐστὶ καὶ τὸ ἔργον οὐδὲν ὄφειδος ἀλλ' ἀεργίηο διπλαδὴ οἷον δήποτε ἐντιμον ἔργον καὶ ἂν μετέρχηται τις δὲν εἶναι ἐντροπή, ἀλλ' ἐντροπή εἶναι τὸ νὰ κάθηται ἀργὸς ἤθελον δὲ προσθέσει ἐνταῦθα οἱ ἀρχαῖοι ἔλληνες, ἐν ἐξούσαν σήμερον, ὅτι οὐχὶ μόνον ἐντροπή εἶναι τὸ νὰ κάθηται τις ἀργός, ἀλλὰ εἶναι καὶ ἀσέβεια ἢ ἱεροσυλία τὸ νὰ κωπροσκυλιάζη εἰς τὰ καφρνεῖα· διότι ἐὰν ἦναι ἀληθές, ὅτι ὁ δημιουργὸς τοῦ παντός ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν, πᾶς ὁ συντελών πρὸς βλάβην τοῦ ἀνθρώπου, ἱεροσυλεῖ κατὰ τοῦ Θεοῦ. Οὐδεὶς δὲ εἶναι ἱεροσυλώτατος κατὰ τοῦ Θεοῦ, εἰμὴ ἐκεῖνος, ὅστις φρονεῖ ἐκυτὸν διὰ τῆς ἀργίας· ὁ δὲ πένης ἐν τῇ ἀνατολῇ δὲν πρόπει νὰ αἰτιάται ἄλλον διὰ τὴν πενίαν, εἰμὴ μόνον τὸν ἐκυτὸν του, διότι οὐδεὶς τόπος ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι πλουσιώτερος τῆς ἀνατολῆς· ἀρκεῖ μόνον νὰ κινηθῇ τις ἐν αὐτῷ, ἀρκεῖ μόνον νὰ μη διαπανᾶ τὸν καιρὸν του εἰς τὰ καφρνεῖα καὶ ἀμέσως πλουτίζει, οἷον δήποτε ἐπάγγελμα ἢ ἔργον καὶ ἂν μετέλθῃ. Ἴνα πεισθῇ δὲ τις περὶ τούτου ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ, ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ π. χ. τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ ἐργάτου λογίζεται κατὰ μέτρον ὄρον ὡς πληρυνόμενον ἀνά τεσσαράκοντα ἑκατοστὰ τῆς δραχμῆς ἦτοι σαράντα λεπτὰ· ἐν δὲ τῇ ἀνατολῇ εἶναι ἀδύνατον νὰ εὐρωμεν καὶ τὸν χειρότερον ἐργάτην χωρὶς νὰ πληρώσωμεν τοῦλάχιστον μίαν δραχμὴν διὰ τὸ ἡμερομίσθιον του, τὸ δὲ σύνθετος ἡμερομίσθιον τοῦ ἐργάτου πληρυνόμενον δύο καὶ τρεῖς δραχμὰς. Τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ καὶ ἄλλο τι λυπρότατον δι' ἡμᾶς, ὅτι δηλαδὴ ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ἅπαντες ἐργάζονται καὶ ἐνίοτε δὲν εὐρίσκουσιν ἐργασίαν· ἐν δὲ τῇ ἀνατολῇ ὀλίγοιτοί ἐργάζονται καὶ οἱ λοιποὶ κωπροσκυλιάζουσι. Καὶ καθ' ἂν μάλιστα χρόνον ὀφθαλμοφανῶς βλέπομεν ὅτι τὰ πλέον περιφρονημένα παρ' ἡμῖν ἐπάγγελα ἐνίοτε εἶναι καὶ τὰ ἐπικερδέστερα.

Γνωρίζομεν παντοπώλας, παλοῦντας ἄλλοτε σαρδέλας καὶ ἐλαίας καὶ μὴ ἀρνούμενους μὲν οὐδὲ σήμερον τὸ ἐντιμον τοῦτο ἐπάγγελμα των, ἀλλ' ὅμως κερδίσαντας δι' αὐτοῦ ἑκατομμύρια γνωρίζομεν σκαφτιάδας, οἵτινες καὶ σήμερον ἐτι σκάπτουσιν, ἀλλὰ δὲν καταδέχονται βεβαίως ν' ἀλλιάξωσι τὴν τσάπαν των μετὰ τὸ διπλωμα τοῦ γερουσιαστοῦ, διότι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των ἔχουσιν οὐκ ὀλίγους γερουσιαστάς, οἵτινες ἄλλοτε μὲν ἦσαν πλούσιοι· γενόμενοι δὲ γερουσιαστὰ ἐπτώχυναν, καὶ σήμερον λιμώττουσι· γνωρίζομεν σανδχλοποιούς (πικπουτσίδας), γνωρίζομεν λεπτορο-

γούς (μαραγκούς) γνωρίζομεν τυπογράφους, γνωρίζομεν ἀπλοῦς στοιχειοθέτας, γνωρίζομεν κτίστας, γνωρίζομεν ἐργάτας, ἡμεροκαματαρῆους καλουμένους, οἵτινες μόνον διότι ἐργάζονται, μόνον διότι ἐπέμεινον εἰς τὸ ἔργον των, κατέστησαν τοσοῦτον πλούσιοι, ὥστε ἐν καιρῷ ἀνάγκης τῆς πατρίδος ἐδυνάθησαν νὰ συνεισφέρωσιν οὗτοι ἀσυγκρίτως πλεῖστον καὶ αὐτῶν τῶν ὑπουργῶν καὶ αὐτῶν τῶν γερουσιαστῶν ἢ στρατηγῶν, ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων τοῦ Κράτους ὑπαλλήλων. Ὡς ἐὰν ἐδυνάμεθα νὰ μεταδώσωμεν τὰς πεπειθήσεις μας εἰς τοὺς ἀγαθωτάτους λαοὺς τῆς ἀνατολῆς, ταχέως ἠθέλαμεν λάβει τὴν μεγαλειότητα των εὐχαριστήσεων, τοῦ τὰ ἰδῶμεν δηλαδὴ τούτους μὲν ἅπαντας πλουσίους καὶ εὐδαιμονοῦντας· τὰς δὲ κυβερνήσεις αὐτῶν, ἀμυχανούσας πρὸς εὐρεσιν ὑπαλλήλων.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς ἀρχαίους, ἐν ἀνακουφισθῶμεν κατὰ τι τῆς καταλαβούσης ἡμᾶς θλίψεως. Οὐδ' ἐστεροῦντο οἱ ἔλληνες μεγάλων ἀνδρῶν, διδόντων εἰς τοὺς μικροτέρους τὸ καλὸν παράδειγμα τῆς ἐργατικότητος, τῆς μετριοφροσύνης, τῆς λιτότητος, τῆς οἰκονομίας, καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ. Ἐὰν ἦναι ἀληθές ἢ μαρτυρία τοῦ Πλούταρχου, κατ' αὐτὸν ὁ Φωκίων ἀπολογεῖται ὅτι ἔλαβε τεσσαράκοντα πέντε στρατηγίας, καὶ οὐδ' ἑκάστη παρευρέθη ἐπὶ τῶν ἀρχαιεσιῶν, ἀλλ' αἰετοτε ἀπόντα εὐχειροτόνου καὶ προσεκάλου αὐτὸν· καὶ ὅτι εἰς τὰς κατὰ εὐχωρὰν ἐκστρατείας αἰετοτε ἐφ' ἀδίκεν ἀνυπόδουτος καὶ γυμνός, ἐκτός μόνον, ἐὰν ἦτο ψυχρὸς δριμύ καὶ ἀνυπόφορον, ὥστε παιζόντες οἱ ἐκστρατεία στρατιώται ὡς σύμβολον δριμύως χειμῶνος ἐθεώρουσαν τὸ νὰ ἰδῶσι τὸν Φωκίωνα ἐνδεδουμένον· ἀπολογεῖται ἐπίσης κατὰ τὸν Πλούταρχον, ὅτι τὴν γυναῖκα τοῦ Φωκίωνος οἱ Πρέσβεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τοῦ πέμψαντος δι' αὐτῶν τότε εἰς τὸν Φωκίωνα ἑκατὸν τάλαντα δωρεάν, εὐρον μάττουσαν δηλαδὴ ἑμῶν οὐσαν, καὶ τοῦτον εὐρον ἀπλοῦντα ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος, ἵνα πλύνητοὺς πόδας· ἰδὼν δὲ τὰ δῶρα ὁ Φωκίων ἠρώτησε «διατί μεταξύ πολλῶν Ἀθηναίων εἰς αὐτὸν μόνον προσφέρει ὁ Ἀλέξανδρος τοσαῦτα δῶρα;» ἀδιότι σὲ μόνον νομίζει ἄνδρα καλὸν κάγαθον ἀπικρίναντο οἱ πρέσβεις· σλαίπὸν ἄς με ἀφήσει οὐ μόνον νὰ φαίωμαι, ἀλλὰ καὶ νὰ ἦμαι πάντοτε τοιοῦτος, εἶπεν ὁ Φωκίων (1).»

Τοιοῦτον δὲ ἐνεργητικὸν καὶ δραστήριον καὶ σώφρονα εἶον

(1) Ἰδὲ Πλούταρχου βίον Φωκίωνος.

διάγοντες οἱ Ἕλληνας καὶ τοιαῦτα παραδείγματα ἔχοντες οὐδὲν παράδοξον, ἐὰν ἐξέπληξαν καὶ ἐκπλήττουσιν ἔτι καὶ σήμερον τὸν κόσμον μετὰ τὴν μεγαλοφυΐαν τῶν καὶ φυσικώτατον ἦτο νὰ καταπλημμυρῆσιν ἅπασαν τὴν τότε γνωστὴν οἰκουμένην μετὰ τὴν τεραστίαν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν καὶ μετὰ τὰς ἀποικίας τῶν. Ὁ θέλων δὲ καὶ σήμερον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἀναγκαιοτάτην αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πατρίδος του, εἰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν καὶ εἰς τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς, ἃς μιμείται ἂν οὐχὶ τὸν Φωκίωνα, ὀγδοηκοντούτῃ ὄντι στρατηγὸν καὶ πεζὸν καὶ ἀνυπόδυστον βαδίζοντα, καὶ μετὰ τὰς ἰδίας του χεῖρας ἀντλῶντα ὕδωρ, ἵνα πλύνῃ τοὺς πόδας του, ἢ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ ζυμόνους καὶ πλύνουσιν, τοῦλάχιστον ἃς μιμείται ἐκ τῶν ζώντων τοὺς Ἕλληνας ἐκείνους, οἵτινες οὐτε παρὰ πρὸς φέρουσιν εἰς τὰς χεῖρας, οὐτε ἐφ' ἀμάξης περιφέρονται ἐντὸς τῆς σπιθαμιαίας ἐκτασιν ἐχούσης πόλεως τῶν Ἀθηναίων, οὐτε τὰς ὁδοὺς αὐτῆς σαρώνουσι μετὰ χαρῆματα ἐνδύματα ἃς μᾶς ἐπιτραπῆ δὲ νὰ μεταφράσωμεν ἐνταῦθα καὶ ἕτερον χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, ἐπικυροῦν τὴν λιτότητα, μετ' ἧς ἔξω οἱ πρόγονοι ἡμῶν καὶ τὸν ἐργατικὸν βίον, ὃν διήγον ἅπαντες σχεδὸν ἀλλ' ἰδίως ὁ Φωκίων. Ἀπειδὴ δὲ ἔβλεπον (ὁ Φωκίων) τοὺς Ἀθηναίους βαρυντομένους καὶ φωνάζοντας διέταξε τὸν κήρυκα ἢ σαλπιστὴν νὰ κηρύξῃ ἅπαντες οἱ μεταξὺ τῆς ἡβῆς καὶ τοῦ ἐξήκωστοῦ ἔτους Ἀθηναῖοι νὰ λάβωσιν πέντε ἡμερῶν τροφὰς καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν εἰθὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐκστρατείαν· καὶ ἐπειδὴ ἐμουρμούριζον οἱ γεροντώτεροι, ἐφώναζον καὶ ἀνεπηδούσαν, ἀήσυχάσατε τοὺς εἶπεν ὁ Φωκίων, διότι καὶ ἐγὼ ὁ ὀγδοηκονταετῆς στρατηγός σας θὰ συνεκστρατεύσω» (1).

Οὐτε ψυχουίους δὲ εἶχε τότε ὁ Φωκίων, ἵνα φέρωσιν τὸ τηλεσκόπιον, τὸ τάσι, τὴν καπνοσύριγγα καὶ τ' ἄλλα βάρη τοῦ στρατηγοῦ τῶν, οὐτε σπαθαρῖους ἢ ὑπασπιστάς, ἵνα φέρωσιν τὰ ὄπλα αὐτοῦ, διότι περὶ τούτων οὐδὲ ὅπως ὁμιλεῖ ἡ ἱστορία, ἀλλ' αὐτὸς αὐτότατος φαίνεται ὁ γερο-στρατηγός Φωκίων ἐφορτώθη εἰς τοὺς ὅμους του τῶν πέντε ἡμερῶν τὰς πρὸς χρῆσιν του τροφὰς καὶ ἐσάδιζεν ἐμπρὸς, ἵνα δώσῃ τὸ καλὸν παράδειγμα, ἄλλως δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιπλήξῃ τοὺς γεροντωτέρους διὰ τὴν μουρμούραν τῶν.

Αἱ δὲ γυναῖκες, αἱ θέλουσαι νὰ γεννώσιν ἄνευ πολλῶν πόνων

(1) Ἴδε Πλουτάρχου βίον Φωκίωνος.

εὐτραπῆ καὶ μακρόβια, καὶ καρτερικὰ καὶ μάχιμα τέκνα, καὶ ἂν δὲν δύνανται νὰ μιμηθῶσι τὰς Σπαρτιάτιδας παρθένους, αἵτινες, ἵνα γεννώσιν Λυκούργους καὶ Λεωνίδα, ἠναγκάζοντο ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ νὰ πηδῶσι καὶ νὰ παλαιώσιν καὶ τὴν πέτραν καὶ τὸ ἀκόντιον νὰ βίπτωσι, καὶ ἂν δὲν δύνανται λέγομεν νὰ μιμῶνται τούτους, ἃς μιμῶνται τοῦλάχιστον τὰς κυρίας ἐκείνας, αἵτινες οὐτε ὡς πάμπαν περιπατοῦσι μόλις δύο βήματα καὶ κουράζονται, οὐτε τὰ τέκνα τῶν ἐμπιστεύονται εἰς πικραμένας, οὐτε αἰσχύνονται, ἀλλὰ τοῦναντίον καυχῶνται καὶ εἰς τὸ μαγεῖριον νὰ εἰσέρχονται, καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτῶν, καὶ τῶν τέκνων τῶν, καὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν νὰ βράπτωσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ ζυμόνωσι καὶ νὰ πλύνωσιν, ὡσπερ ἡ κυρία Φωκίωνος. Καὶ αὐταὶ μὲν αἱ γυναῖκες, κατὰ τὸν Σωκράτην, ἀσυνεργαζόμεναι μετὰ πρῶτων συζύγων αὐτῶν, συντελοῦσιν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς περιουσίας καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν· αἱ δὲ μὴ τοιαῦται συντελοῦσιν οὐκ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς περιουσίας τῶν (1). Ἐὰν μὴ λησμονήσωσι δὲ οἱ κάτοικοι τῶν Μεγαλοπόλεων, ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν ἐργάζονται, δύνανται μὲν νὰ τέξωσι πολλὰ τέκνα, ὡσπερ οἱ λαγῶλοι, σπανίως ὅμως θὰ ἔχωσι τὴν χαρὰν νὰ τὰ ἴδωσιν ὑεκτοῦντα, καὶ ἔτι σπανιώτερον νὰ ἴδωσι κληρονομοῦντα τὰ φυσικὰ ἢ ἐπίκτητα πλεονεκτήματα τῶν γονέων τῶν· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰ τέκνα τῶν ἢ θὰ ἦναι θνητοκόγενα, ἢ θ' ἀποθνήσκωσι βραδύτερον μετὰ μαρasmus ἢ μετὰ φθίσειν, ἢ θὰ ζῶσι μὲν, ἀλλὰ μικρόν θὰ διαφέρωσι τῶν βλακῶν, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον θὰ χρησιμεύωσιν ὡς ὄνειδος τοῦ πατρικοῦ αὐτῶν ὀνόματος.

Ἴνα δὲ πεισθῶσι κάλλιον περὶ τούτου, ἃς μὴ λησμονήσωσιν ὅτι ἐφ' ὅσον ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Ἀθήναις ἐτέβοντο τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Σόλωνος, ἐφ' ὅσον ἐμιμοῦντο τὰ παραδείγματα τῆς μητρὸς τοῦ Πausανίου, τοῦ Φωκίωνος καὶ τῆς κυρίας Φωκίωνος, αἱ πόλεις αὐταὶ ἐγένονον καὶ Λεωνίδα, καὶ Ἀριστείδα, καὶ Σωκράτας καὶ Φωκίωνα· μόλις δὲ ἤρξαντο νὰ στήνωσιν χιλίους ἀνδριάντας ἀπὸ Πειραιῶς μέχρις Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὸν θυληπερῆ Δημήτριον τὸν Φαληρέα, καὶ ἀμέσως οἱ Ῥωμαῖοι ὠνόμασαν τοὺς Ἕλληνας μετὰ τὸ περιφρονητικὸν ὄνομα ἡραικοὶ ὅτε δὲ κατήντησαν οἱ μὲν ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων, καὶ τοὶ ὑγιαίνοντες καὶ δύο πόδας ὑγιεῖς καὶ ὑγιεστάτους ἔχοντες, πρὸς ἐπίδειξιν ὅμως μεγαλείου νὰ σύρανται μάλλον ἀκουμβοῦν-

(1) Ἴδε Ξενοφ. οἰκονομ. κεφάλ. γ.

τες εἰς τοὺς ὤμους τῶν ὑπηρετῶν των, ἢ νὰ βαδίζωσιν· οἱ δὲ ἀρχόμενοι νὰ ἐξυμνῶσι καὶ τὰ καλτάμια, καὶ τὰ κερτάνια, καὶ τὰς φενάκας, καὶ τὰ χρυσοκέντητα ἐνδύματα καὶ στολίσματα οὐ μόνον τῶν ἀρχόντων των, ἀλλὰ καὶ τῶν ἵππων αὐτῶν, ὅτε οἱ Ἕλληνες κατήχησαν νὰ ἐξυμνῶσι καὶ τὰς ἀσελγείας καὶ τὰς λαγνεῖας τῶν δεσποτῶν των, τότε (ὦ κάλλιον νὰ μὴ ὑπῆρχεν ἡ Ἑλλάς τότε) ἢ μὲν Ἀνατολῇ ἐρημώθη κατοίκων· εἰς δὲ τὰς κλεινὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν μέγαν πληθυσμὸν ἔχουσαν ἄλλοτε Κόρινθον καὶ εἰς ἄλλας ὁμοίας τούτων πόλεις, κατῴκουν κουκουβάγαι πλείοτεροι τῶν ἀνθρώπων· οὗτοι δὲ, καίτοι γνήσιοι γνησιώτατοι ἀπόγονοι τοῦ Λεωνίδα, τοῦ Ἀγησιλάου, τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους ὄντες, ἠναγκάζοντο ὅμως νὰ πληρώνωσι καὶ χαράται εἰς τοὺς Τούρκους, ἵνα ἐπιτρέπωσιν εἰς αὐτοὺς νὰ φέρωσι τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τῶν ὤμων.

Περὶ καλλιέργειας τῆς γῆς.

Μεγάλως δὲ συντελεῖ οὐ μόνον εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν κατοίκων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς. Ἐρ' ὅσον ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τὰ πέριξ τῶν Παρισίων καὶ τοῦ Λονδίνου ἡ γῆ ἦτο ἀκαλλιέργητος, ψαράδες τινὲς μόνον κατῴκουν ἐκεῖ καὶ ἄγριαι θηρία, βούβαλοι ἴσως ἢ ἀγριόχοιροι. Μόλις ὅμως ἤρχισεν ἐν αὐτοῖς ἡ ἀνάπτυξις τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς καὶ ἀμέτως τὰ μέρη ταῦτα κατωκλήθησαν ὑπὸ τοσοῦτου πληθυσμοῦ, ὥστε εἰς ἀμφοτέρας τὰς Μεγαλοπόλεις ταύτας, καίτοι τεραστίως ἐχούσας οἰκοδομὰς καὶ μεγίστας ἐκτάσεις, εὐρίσκει τις ὅμως καὶ μυριάδας ἀνθρώπων πάντῃ ἀστέγων καὶ μὴ ἐχόντων κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει. Περιττὸν δὲ εἶναι νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ βασίλισσαι αὐταὶ τῶν πόλεων καὶ ὅλης σχεδὸν τῆς ἀνθρωπότητος, αἱ χρησιμεύουσαι ἄλλοτε πρὸς κατοίκησιν ψαράδων καὶ ἀγρίων θηρίων, ἤδη κατέστησαν τὰ κέντρα τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μειοβλήθησαν, οὕτως εἰπεῖν εἰς ἐπίγειον παράδεισον καὶ ἐν αὐταῖς οἰκοῖσι σήμερον ἄγγελοι μᾶλλον ἢ ἄνθρωποι.

Ἀλλὰ διατὶ νὰ καταφεύγωμεν ἄρ' ἄγε εἰς τοὺς παναρχαίους χρόνους; Καὶ αὐτὴ ἡ Πετροῦπολις δὲν ἦτο ἄρ' ἄγε πρὸ διακοσίων ἐτῶν κατοικία ἀρκούδων; ἐν αὐτῇ δὲν εὗρεν ἄρ' ἄγε μόνον καλύβας τινὰς κυνηγῶν ὁ Μέγας Πέτρος, ὅτε ἀπῆλθεν ἐκεῖ, ἵνα θεμελιώσῃ τὸν τρίτον τοῦτον ἐπίγειον παράδεισον, καὶ νὰ ἀσφαλῆτῃ οὕτω τὸ μεγαλεῖον τῆς Ρωσίας; ἢ καὶ πολλαὶ ἄλλαι

πόλεις τοῦ ἀπεράντου τούτου Κράτους ἢ καὶ αὐτὴ ἡ ὀρασιότατη Ὀδησσὸς δὲν ἦτο ἄρ' ἄγε πρὸ ὀλίγου σμικρὰ καὶ ἄγνωστα χωρία; Καὶ δὲν μετεβλήθησαν ἤδη, ἀμα ἀναπτυχθείσης τῆς καλλιέργειας, εἰς ἀληθῆ γῆν τῆς ἐπαγγελίας; Δὲν ἦτο φρικώδης καὶ παροιμιώδης μάλιστα μόλις πρὸ ἐκατὸν ἐτῶν ἡ ἐρήμωσις τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ ἀνωμβρία αὐτῆς; Δὲν ἐγενῆτο ἐκεῖ τότε ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἡ πανώλης; καὶ ἐκεῖθεν δὲν μετεδίδοτο εἰς ἄλλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς κ' ἐμάστιξε πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα; Τί ἐγένινεν ἄρ' ἄγε ἤδη ἡ μᾶστιξ ἐκείνη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Διατὶ δὲν ἀκούεται ἤδη εἰς κἀνὲν μέρος τῆς Εὐρώπης; Μόνον ἄρ' ἄγε εἰς τὰ λοιμοκαθαρτήρια, εἰς τὰ ὑγιονομεῖα, καὶ εἰς τὰ λαζαρέτα ὀφείλομεν τὸ μέγα τοῦτο εὐεργέτημα τοῦ αἰῶνος μας, ἢ πιθανότερον καὶ εἰς τὸν τοῦρκον Μεχμέτ Ἀλῆν, ὅστις ἔδωκε τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα; Καὶ εἰς τί ἤθελον ὠφελεῖ τὰ λοιμοκαθαρτήρια καὶ τὰ λαζαρέτα σήμερον μάλιστα μὲ τὴν εὐκολωτάτην διὰ τοῦ ἀτμοῦ συγκοινωνίαν, ἂν ἀενάως ἐγενῆτο ὡς καὶ πρότερον ἐν Αἰγύπτῳ ἡ πανώλης, ἕνεκα τῆς ὑπερεκχειλίσεως τοῦ Νείλου καὶ τῆς ἐκ ταύτης σήψεως τῶν πτωμάτων τῶν κροκοδύλων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς; Καὶ δὲν ὑπερεκχειλίζει σήμερον ὁ Νεῖλος; Θεβαιότατα, καὶ ἴσως συχνότερον. Ἀλλὰ μόλις ἀποσύρονται τὰ νερὰ αὐτοῦ, ἢ μάλιστα καὶ πρὶν ἀποσυρθῶσι ταῦτα, ἔρχεται ἡ πρόνοια τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἡ εὐεργετικὴ χεὶρ τοῦ γεωργοῦ καὶ μεταβάλλουν ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ πτώματα εἰς χρυσὸν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν εἰς πλοῦτον καὶ τοῦ χρυσοῦ πολυτιμότερον.

Ἄλλοτε μὲν ἐν Αἰγύπτῳ, ἀκαλλιεργήτου οὕσης τῆς χώρας, καὶ μὴ ὑπαρχούσης δενδροφυτείας, μόλις ἀπαξ καθ' ἑξαμηνίαν ἢ καὶ κατ' ἔτος ἔβρεχε· σήμερον δὲ, καλλιεργηθείσης τῆς γῆς, βρέχει συνεχῶς, οἱ ἄνθρωποι μάλιστα ἐνίοτε βαρύνονται τὴν βροχήν. Πρὸ ἑβδομάδων τινῶν, ὅτε ἡμεῖς ἐνταῦθα ἐπάσχομεν φρικώδως ὑπὸ τῆς ἀνωμβρίας, ἐν ἐπιστολῇ φίλου εἶδομεν, ὅτι ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἔβρεχε καθ' ἑκάστην ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Γνωστὸν δὲ εἶναι, ὅτι ὅπου ὑπάρχει συγκεκριμένος ὁ καιρὸς, ὅπου ὑπάρχει ἀνεπτυγμένη ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ ἡ δενδροφυτεία, ἐκεῖ εἶναι ἀδύνατον καὶ νὰ μὴ υἱαίνωσι καὶ νὰ μὴ ζῶσι πλείοτερον οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ μὴ αὐξάνῃ ὁ πληθυσμὸς των. Περὶ δὲ τῶν πόλεων καὶ χωρῶν, εἰς ἃς ἐπικρατεῖ καῦσος ἰδοὺ τί λέγει ὁ Ἱπποκράτης· . . . σοὶ μὲν ἄνδρες ἔχουσι τὰς κεφαλὰς ὑγρὰς καὶ φλεγματώδεις, καὶ τὰς κοιλίας συχνὰ ταρασσομένας, καὶ τὰ γεννητικὰ μόρια ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἀτονώ-

πτερα, δὲν δύνανται οὔτε νὰ φάγωσιν, οὔτε νὰ πῖωσι μὲ ὄρε-
ξιν. . . αἱ δὲ γυναῖκες εἶναι νοστροὶ καὶ βρώδεις, δηλαδὴ ἐκ
εμικρᾶς ἀρορμῆς πάσχουσιν αἰμορροαγίας, ἢ λευκορροίας. . .
Πολλοὶ μένουσι στείροι, οὐκ ἐκ φύσεως οὗται τοιαῦται. Πολ-
λοὶ ἄλλοι ἐκτιτρώσκουσι συνεχῶς· εἰς δὲ τὰ παῖδια συμβαί-
νουσι σπασμοὶ καὶ ἄσθματα» (1).

Συγγραθέντος λοιπὸν ἤδη τοῦ καύτου ἐν Αἰγύπτῳ, οἱ τε ἄν-
θρωποι ζῶσι καὶ υἰαίνουσι πλειότερον, καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν
αὐξάνει μεγάλως. Κατὰ δυστυχίαν στερούμεθα στατιστικῶν
παρατηρήσεων τῆς χώρας ἐκείνης, ἵν' ἀποδείξωμεν τοῦτο καὶ
μὲ μαθηματικὴν ἀκριβείαν.

Αὐτηροτάτην δὲ δυστυχῶς ἀντίθεσιν μᾶς παρέχει ἕτερός τις
τόπος ἄλλοτε εὐδαίμων καὶ σχεδὸν κοσμοκράτωρ, ἡ *Ρώμη*. Ἐν
τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐξ ὧν ἡμεῖς γινώσκομεν οὐδαμῶς συνέβαινεν
ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν Ῥωμαίων ἐκεῖνο, ὅπερ συμβαίνει σήμερον
εἰς τὰ Ποντινὰ καλούμενα ἔλη, ἀφ' ὅπου δὲν δύναται τις οὔτε
κἂν νὰ διέλθῃ, χωρὶς νὰ πάθῃ πυρετόν· τούναντίον μάλιστα
πολλοὶ συγγραφεῖς περιγράφουσιν ὡς υἰεστάτην καὶ εὐφροτά-
την τὴν γῆν τῆς Ἰταλίας ὅλης καὶ ἰδίως τὰ περίξ τῆς Ῥώμης.
Περὶ τούτου, μὴ ἔχοντες ἄλλον προχειρότερον συγγραφέα, πραγ-
ματευόμενον ἰδίως περὶ τοῦ κλίματος τῶν περίξ τῆς Ῥώμης,
ἀποτπῶμεν τὰ ἐξῆς ἐκ τοῦ Στράβωνος. «Ἄπαντα δὲ αὐτῶν ἢ
» γῆ διαφερόντως ἐλαιόφυτός ἐστι καὶ ἀμπελόφυτος, βάλανόν
» τε ἐκφέρει πολλήν· σποδαία δὲ καὶ βοσκήμασι τοῖς τε ἄλ-
» λοις, καὶ δὴ τὸ τῶν ἡμιόνων γένος· τῶν Ῥεατίνων διωνόμα-
» σται θαυμαστῶς· ὡς δ' εἰπεῖν, ἅπαντα ἡ Ἰταλία θερμμάτων
» τε ἀρίστη τροφὴ καὶ καρπῶν ἐστι» (2). Περὶ δὲ τῶν περίξ
τῆς Ῥώμης χωρίων, ἰδοὺ τί λέγει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς παρακα-
τιῶν. «Ἄπαντα δ' ἐστὶν εὐδαίμων καὶ πάμφορος, πλὴν ὀλίγων
» ντιῶν χωρίων τῶν κατὰ τὴν παραλίαν, ὅσα ἐλώδη καὶ νοτιρᾶ,
» οἷα τὰ τῶν Ἀρδεατῶν καὶ τὰ μεταξὺ Ἀντίου καὶ Λαουινίου
» μέχρι Ταρακίνων, καὶ τὸ Κιρκαιῖον, ἢ εἴ τινα ὄρεινὰ καὶ πε-
» ντροῶδη. Καὶ ταῦτα δ' οὐ τελείως ἀργὰ, οὐδ' ἄχρηστα· ἀλλὰ
» νομάς παρέχει δαψιλῆς, ἢ ὕλην, ἢ καρπούς τινας ἐλείους ἢ
» πετραίους. Τὸ δὲ Καίουβον, ἐλώδες ὄν, εὐνοιοτάτην ἀμπελον

(1) Ἴδε Ἱπποκρ. περὶ τόπων, ἀέρων καὶ ὑδάτων.

(2) Ἴδε Στράβωνος Γεωγραφικῶν βιβλίων ἐ. Ἰταλία.

» τρέφει, τὴν δενδρίτιον (1). Παρακατιῶν δὲ ὁ αὐτὸς συγγρα-
φεὺς μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν περίξ τῆς Ῥώμης, προσεπιφέρει
τὰ ἐξῆς. «Ταῦτα μὲν οὖν ἢ φύσις τῆς χώρας παρέχεται τὰ
» εὐτυχήματα τῇ πόλει. Προσέθεσαν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὰ ἐκ
» τῆς προνοίας. Τῶν γὰρ Ἑλλήνων περὶ τὰς κτίσεις μάλιστα εὐ-
» στοχῆται δοξάντων, ὅτι κάλλους ἐστοχάζοντο, καὶ ἐρμυνότη-
»τος, καὶ λιμένων καὶ χώρας εὐφυοῦς. Οὗτοι προνόησαν μά-
» υλιστα, ὧν ὀλιγόρησαν ἐκεῖνοι, στρώσεως ὁδῶν, καὶ ὑδάτων
» πεισαγωγῆς, καὶ ὑπονόμων, τῶν δυναμένων ἐκκλύζειν τὰ λύ-
» ματα τῆς πόλεως εἰς τὸν Τίβεριν. Ἐίτρωσαν δὲ καὶ τὰς κατὰ
» τὴν χώραν ὁδοὺς, προσθέντες ἐκκοπὰς τε λόφων, καὶ ἐγγῶσις
» κοιλάδων. . . Καὶ τὰ περικείμενα ἔργα, καὶ τὸ ἔδαφος πο-
» ρον δι' ἔτους, καὶ αἱ τῶν λόφων στεράναι τῶν ὑπὲρ τοῦ πο-
» σταμοῦ μέχρι τοῦ βείθρου σκηνογραφικὴν ὄψιν ἐπιδεικνυμένων,
» υδусаπάλλακτον παρέχουσι τὴν θέαν» (2).

Ἀλλὰ τότε μὲν ἅπαντα τὰ περίξ τῆς Ῥώμης ἦσαν κατὰ τὸν
Στράβωνα *δυσάπλλακτα τὴν θέαν*, ἐν αὐτοῖς εἶχον τὰ περι-
καλέστατα ἐξωκίκα ἀνάκτορά των οἱ κοσμοκράτορες πολῖται
τῆς Ῥώμης. Σήμερον δὲ εἰς τὰ Ποντινὰ ταῦτα ἰδίως ἔλη βού-
βαλοὶ τινες καὶ ἀγριόχοιροι ἐνδιαίτωνται, ἢ ἴσως καὶ τινες λη-
σταί· ὧ φρικώδης ἀντίθεσις! ἡ γῆ τῶν Φελάχων καὶ Βεδουί-
νων, ἡ πατρίς ἄλλοτε τῆς πανώλους, τῇ πρωτοβουλίᾳ ἐνὸς
Τούρκου, νὰ γείνη σήμερον γῆ τῆς ἐπαγγελίας· ἡ δὲ γῆ τῶν
Βασιλέων τῶν βασιλευόντων Βασιλέων μὲ ὅλην τὰς εὐχὰς καὶ
λιτανείας τῶν Παπῶν καὶ Καρδινάλιων μὲ ὅλην τὴν πατρικὴν
αὐτῶν στοργὴν, πρὸς τοὺς Βασιλεῖς καὶ λαοὺς ὅλου τοῦ κόσμου,
τοὺς ὁποίους ἅπαντας, ὡς γνωστὸν, ἀποκαλοῦσι *τέκνα των*, ἡ
γῆ, λέγομεν αὕτη νὰ καταντήσῃ σήμερον ἐνδιαίτημα ἀγρίων
θηρίων, ἀφ' οὗ δὲν δύνανται οὔτε κἂν νὰ διέλθωσιν ἀτιμωρητί
οἱ περιηγηταί. Ἄλλ' ἄς στρέψωμεν τοὺς ὀφθαλμούς μας ἐντεῦθεν
καὶ ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ ἴδια, ἴσως εὐρομεν ἀναψυχὴν τινα.

Ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τῆς Κυβερνήσεως ἐν Ἀθήναις, ἤλθον καὶ
ἄπειραι πλούσιαι οἰκογένειαι. Πασῶν δὲ τῶν οἰκογενειῶν τού-
των ἢ καὶ πολλῶν ἐκ τῶν αὐτοχθόνων τὰ βρέφη ἢ ἀπεβίωσαν
ἀμέσως ὑπὸ ἀνιάτου τινὸς διαβροίας, ἢ περιεπιπτον εἰς μαρα-

(1) Ἴδε Στράβωνος Γεωγραφικῶν βιβλίων ἐ. Ἰταλία.

(2) Ἴδε αὐτόθι.

σμών και τοῦ θανάτου χείρονα. Τοῦτο ἰδόντες οἱ τότε ἰατροί, και μὴ δυνάμενοι οὔτε το κακὸν νὰ θεραπεύσωσι, οὔτε τὰ αἷτια τῆς φθορᾶς ταύτης νὰ ἐξηγήσωσιν ἐκ τοῦ προχείρου, τὴν μὲν νόσον ὑπέλαβον ὡς ἰδιᾶζούσαν τινα ἐνδημικὴν, τινὲς μάλιστα και ὠνόμασαν αὐτὴν *βρεφοκτόνον διάρροϊαν τῆς Ἀττικῆς*. Συνελθόντες δὲ εἰς γενικὰς συνεδριάσεις και συμβούλια ἐν τῷ καταστήματι τῆς ἰατρικῆς ἐταιρίας, ἔταξαν βραβεῖα οὐκ εὐκαταφρόνητα ἐκ τε τοῦ τότε Βασιλέως και τῆς Κυβερνήσεως εἰς συγγράφοντα και ἐξακριβώσοντα τὰ αἷτια, εἰ δυνατόν δὲ και τὴν θεραπείαν τῆς βρεφοκτόνου ταύτης διάρροϊας. Καὶ συγγραφεὺς μὲν σπουδαῖος, οὐδεὶς παρουσιάσθη, πλην τοῦ μακαρίτου Ἀγελώϊδου, καίτοι δις και τρις παρατεινάθη τῆς ἐταιρίας τὴν διάρροϊαν τοῦ συναγωνισμοῦ. Ἡ βρεφοκτόνος ὁμοῦ διάρροϊα ἤρχισε νὰ ἐλαττοῦται, καθ' ὅσον ἀνεπτύσσετο ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς. Ἦδη δὲ σπανιώτατα ἀκούομεν νὰ ὀμιλῶσι περὶ τῆς διάρροϊας ταύτης, και ἔχομεν ἐνδόμυχον πεποιθῆσιν, ὅτι ἤθελε λησμονηθῆ και αὐτὸ τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἂν σμικρόν τι ἐπιμελώμεθα τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς και ἰδίως τὴν δενδροφυτείαν ἐν τῇ Ἀττικῇ.

Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ πῶς εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ μὴ αισθανώμεθα και ἡμεῖς, και ἰδίως τὰ ἀτυχῆ τέκνα μας και μάλιστα τὰ νήπιά μας, και τὸ ψῦχος δριμύτερον, και τὸν καῦσον διαπεραστικώτερον, ὅταν τὰ ὄρη μας ἦναι γυρὰ δένδρων, ὅταν ταῦτα, μόλις φυόμενα, εἴτε καταστρέφονται ὑπὸ τῶν αἰγῶν, εἴτε ἐκρίζονται διὰ τῆς ἀξίνης τῶν ἀσβεστοκαμινποιδῶν, εἴτε και πυρπολοῦνται ἐνίοτε ὑπὸ τῶν ποιμένων, διὰ νὰ λιπάνωσι!! μὲ τὴν στάκτιν των τὴν γῆν και φυτρώσῃ οὕτω χόρτον; Πῶς εἶναι ποτὲ δυνατόν εἰς τὸν φύσει αἰθριον οὐρανὸν τῆς Ἀττικῆς νὰ μὴ αισθανώμεθα και τὸ ψῦχος δριμύτερον και τὸν καῦσωνα διαπεραστικώτερον, ὅταν οὐδὲ βάνις ὕδατος ἐξατμίζεται ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ, ἵνα συγκεράσῃ κατὰ τι τὸ φύσει αἰθριον αὐτῆς; Πῶς εἶναι ποτὲ δυνατόν ν' αὐξήσῃ, ὅπως ἔπρεπε, τεραστίως ὁ πληθυσμὸς μας, ὅταν και σήμερον ἀκόμη ἀροτριῶμεν μὲ τὸ ἀροτρον τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡσιόδου, και δὲν δυνάμεθι ν' ἀπέλωμεν εἰς ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ κτήματά μας ἐφ' ἀμάξης; Πῶς εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ μᾶς ἀνταμείψῃ ἡ γεωργία μας, ὅταν τὰς μὲν ἐλαίας μας ἐγκαταλιμπάνωμεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ἔλεος τῆς θείας προνοίας· ἀπὸ δὲ τῆς γῆς μας, ἧτις εἶναι ἡ μήτηρ, οὕτως εἰπεῖν, τῆς ἐλαίας και τῆς ἀμπέλου, ζητοῦμεν νὰ μᾶς δώσῃ και σίτον, και κριθὴν, και κουκιὰ, και ἀραβόσιτον,

χωρὶς καθόλου νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ταῦτα μόνον εἰς παρχείας γαίας εὐδοκιμοῦσι, και χωρὶς καθόλου νὰ φροντίζωμεν και νὰ κοπρίζωμεν τὰς γαίας μας, παραβλέποντες κατὰ τοῦτο και αὐτὸ τὸ τοῦ Ξενοφῶντος γνωμικόν, λέγοντος αὐτῷ ἄρα ἡ γῆ ἀνθρώπῳ ἐστὶ χρήματα, ὅστις ἐργάζεται αὐτὴν, ὥστε ζημιούσθαι ἐργαζόμενος; (1) Πῶς εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ εὐδοκιμήσῃ ἡ κτηνοτροφία μας, ὅταν οὐδεμίαν ὑπὲρ αὐτῆς πρόνοιαν λαμβάνομεν; Ἠκούσαμεν κατ' αὐτάς, ὅτι ἕνεκα τῆς δριμύτητος τοῦ χειμῶνος, κατεστράφησαν ἄπειρα ποίμνια ἐν Ἑλλάδι· ἀλλ' ἡμεῖς θαυμάζομεν πῶς εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ ὑπάρξωσι ποίμνια κατὰ τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος μὲ τὸν συνήθη τρόπον τῆς κτηνοτροφίας μας και ἀνευ τῆς ὑπάρξεως δριμύτους χειμῶνος. Μετ' εὐχαριστήσεώς μας ὁμοῦ εἶλομεν πρὸ τινων ἐβδομάδων φρόνιμόν τινα κάτοικον Ἀθηνῶν, οἰκοδομήσαντα παρὰ τὸ ἀρχαῖον σφαγεῖον ἀριστον κτηνοτροφεῖον, και διατρέφοντα ἐν αὐτῷ ἀγελάδας και βόας κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον ἀγνοοῦμεν τὸ ὄνομά του, ἵνα τὸν συγχαρῶμεν ἀπὸ καρδίας. Ἐάν δὲ ἐδυνάμεθαι, ἐν τῶν καλλιτέρων τοῦ Κράτους ἀριστείων ἡ παρασῆμων ἠθέλαμεν προσφέρει εἰς τὸν Κύριον Χρηστάκην Ζαχαρίτσαν, ὅστις πρῶτος ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐπέχειρσεν νὰ διατρέφῃ ἀγελάδας κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον.

Διὰ νὰ ὑπάρξῃ ζῶν τι ἡ φυτὸν ἐν τῷ κόσμῳ, πρέπει νὰ ὑπάρξῃ πρότερον ἡ ἀναγκαία τροφή του· οὔτε ψάρια γεννῶνται ἢ ζῶσιν εἰς τὰ βουνα, οὔτε πρόβατα εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ ὑπάρξωσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Διὰ νὰ ὑπάρξωσι ψάρια εἰς τὴν θάλασσαν, πρέπει αὐτὴ νὰ ἔχῃ νερὰ και τὴν ἀναγκαίαν τροφήν των· διὰ νὰ ὑπάρξωσι και ποίμνια εἰς τὴν ξηρὰν, πρέπει και αὐτὴ νὰ ἔχῃ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν των· και ἐφ' ὅσον μὲν τὰ πάντα εὐρίσκοντο ἐν ἀγρία καταστάσει, και ὁ ἄνθρωπος, θέλων νὰ ὠφελῆται ἀπὸ τὰ λοιπὰ ζῶα μόνον μὲ τὸ δικαίωμα τοῦ ἰσχυροτέρου ἢ τοῦ νοημονεστερου, τότε δὲν εἶχεν ἀνάγκην νὰ φροντίξῃ περὶ τῆς τροφῆς των, ὅπου ἂν εὕρισκεν αὐτὰ και συνελάμβανεν ἢ ἐσκότῳ, ἐδύνατο και νὰ καρποῦται ἀπὸ τε τὸ κρέας και ἀπὸ τὸ δέρμα, ἀπαραλλάκτως, ὥσπερ οἱ ἄγριοι τῶν Ἰνδιῶν. Ἄμα ὁμοῦ ὁ ἄνθρωπος συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἐξημερωθῇ, και τὰ μὲν καλλίτερα μέρη τῆς γῆς, τὰ παράγοντα τὴν καλλίτεραν τροφήν διὰ τὰ ζῶα, ν' ἀφαιρήσῃ ἀπ' αὐτὰ, και νὰ μεταχειρι-

(1) Ἴδε Ξενοφ. οἰκονομικὸν Κεφάλ. 4.

οὐκ πρὸς ἡδυπάθειάν του· τὰ δὲ ζῶα νὰ ὑποτάξῃ εἰς τὴν διαρκῆ κυριότητά του, ἵνα καρπωθῆ καὶ ἀπὸ τὸ γάλα, καὶ ἀπὸ τὸ μαλλί, καὶ ἀπὸ τὴν γέννησιν αὐτῶν, τότε ἐξ ἀνάγκης ἐπρεπε νὰ φροντίσῃ καὶ περὶ τῆς τροφῆς των. Ἄλλως εἶναι καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀσέβεια τὸ νὰ μὴ ἀφίνωμεν τὰ ζῶα νὰ ζῶσιν ἐλεύθερα εἰς τὴν ἔρημον, ὅπως αὐτὰ θέλωσιν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μὴ τὰ σφάζωμεν ἢ τὰ σκοτώνωμεν, ἅμα ἐρχόμενα εἰς τὴν κατοχὴν καὶ κυριότητά μας, ἀλλ' ἐν τοιοῦτοις νὰ μὴ φροντίζωμεν καὶ περὶ τῆς τροφῆς των. Ὁ οὕτω πως μεταχειριζόμενος τὰ ζῶα ἄνθρωπος εἶναι καὶ τοῦ θηρίου θηριωδέστερος. Θέλεις ἄνθρωπε νὰ ὠφελθῆς ἀπὸ τὸ ζῶον; φρόντισε περὶ τῆς τροφῆς του· ἄλλως ἄφες το νὰ ζῆ ἐλεύθερον καὶ ἐν ἀγρία καταστάσει μὴ γίνεσαι ἀδικιώτερος τούτου, μὴ γίνεσαι θηριωδέστερος τῶν λύκων καὶ τῶν τίγρων· διότι καὶ τὰ θηρία ταῦτα σπαράττουσι μὲν τὰ ἀθῶα ποιμνία πρὸς χόρτασιν τῆς πείνης των, δὲν τὰ τυρανοῦσιν ὅμως, ὡς σὺ καὶ μὲ τὸ ἄλμεγμα, καὶ μὲ τὸ κούρευμα, καὶ μὲ τὴν πείναν.

Ἄλλὰ πῶς θὰ σχηματίσω τεχνητὰ λειβάδια, π. χ. εἰς τὴν Ἀττικὴν; ποῦ θὰ εὕρω νερὸν νὰ ποτίσω αὐτά; Οὐδὲν τούτων ἀπλούστερον καὶ οὐδὲν εὐκολώτερον. Καὶ ἂν ἡ Κυβέρνησις ἢ ὁ δῆμος ἢ ἑταιρία τις δὲν φροντίσουν (ὅπερ εἶναι πρόωρον καὶ νὰ ὑποπετυώμεθα ἤδη) νὰ δεκαπλασιάσουν τὰ ποτιστικὰ νερὰ τῆς Ἀττικῆς, δύνασαι γεωργεῖν ἢ κτηνοτρέφε καὶ μόνος σου ἢ συνεταιριζόμενος μὲ τὸν γείτονά σου νὰ βελτιώσῃς τὴν τύχην σου καὶ νὰ γείνης πλούσιος. Ὅπου δὴ ποτε σχεδὸν τῆς Ἀττικῆς καὶ ἂν σκάψῃς, καὶ ἰδίως εἰς τὰ παρόρθια τοῦ Κηφισοῦ καὶ Ἰλισσοῦ, θὰ εὕρῃς εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς νερὸν ἄφθονον καὶ ἀνεξάντλητον κατασκευάσον ἀντίαν ἢ νώριαν, καὶ μὲ μικρὰν δαπάνην θὰ ποτίξῃς τέσσαρα τοῦλάχιστον στρέμματα γῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν μὴ σὲ τρομάζουσιν τὰ ἐξόδα τῆς ἀγορᾶς τῶν μηχανῶν τούτων, δὲν εἶναι μεγάλα· ἄλλως ἀμέσως ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους θὰ κερδίξῃς τὰ ἐξόδα ταῦτα ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν προϊόντων σου.

Δὲν εἶναι δὲ ποράδοξον νὰ εὐδοκιμῶσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ τὰ ξηρικά εἶδη τῶν τεχνητῶν λειβαδίων· ἡμεῖς ἐκάμαμεν ἀποπειραν πέρυσιν· ἐσπείραμεν ἐν Πατησίοις ἐννέα στρεμμάτων ξηρικὸν ἀγρὸν, πανταχόθεν περιπεφραγμένον μὲ τοῖχον λιθόκτιστον· εὐδοκίμησε νομίζομεν, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἐφέτος μᾶς τὸν ἔβλαψε, μόλις φυτώσχατος τοῦ χόρτου, ποιμὴν τις, τὸν ὁποῖον

κατεμυνήσαμεν πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἐμάθαμεν οὔτε κἄν ἂν ἐδικάσθη. Αὐτηρότατον δὲ εἶναι ὅτι ἡμεῖς αὐτοὶ, καίτοι μὴ ὄντες ἐξ ἐπαγγέλματος κτηνοτρόφοι, καὶ ἀκμαζούσης ἐτι τῆς ἐπαναστάσεως, ἀπήχθημεν ὅμως εἰς τὸ πταισματοδικεῖον, ἵνα δικασθῶμεν διὰ θλάβην, τὴν ὁποῖαν οὔτε ἡμεῖς ἔκαμαν οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ κάμωσιν αἱ ἀγελάδες μας, ἀέποτε δεδεδεμένοι οὔσαι, καὶ ἐν σταύλοις διατρεφόμεναι· περὶ τὸν εἶναι νὰ εἴπωμεν ὅτι ἠθωώθημεν. Ἐν πλήρει δὲ ἀποκλιτατῆται τῶν πραγμάτων οὐκ ἴμόον νὰ μὴ τιμωρῶνται, ἀλλ' οὔτε κἄν νὰ δικάζωνται, ἢ τοῦλάχιστον ν' ἀνευρίσκωνται οἱ ἀνυπολογίτους θλάβας προΐενοντες ποιμένεις.

Ἐπίλογος.

Θέλεις λοιπὸν λαε τῆς Ἀνατολῆς νὰ γείνης πλούσιος καὶ εὐδαίμων; θέλεις ν' αὐξάνῃ ὁ πληθυσμὸς τῆς πατρίδος σου; θέλεις νὰ γίνῃς μακρόβιος; θέλεις νὰ ζῶσι τὰ τέκνα σου καὶ νὰ ἦναι εὐρωστα καὶ ὠραία; θέλεις ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἀρχαίαν τῆς δόξαν καὶ εὐκλειαν ἡ πατρίς σου; θέλεις νὰ ξαναγείνη αὕτη γῆ τῆς ἐπαγγελίας; θέλεις νὰ ζηλεύουν οἱ κάτοικοι τοῦ Λονδίνου, τῶν Παρισίων, τῆς Πετρούπολεως, ἢ καὶ πάσης ἄλλης οἴας δὴ ποτε χώρας τὴν πατρίδα σου; θέλεις νὰ τρελλαίνωνται διὰ τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματός της, διὰ τὸ αἶθριον καὶ ἡμερον τοῦ ἀέρος της, διὰ τὴν διαύγειαν τῆς ἀτμοσφαιρᾶς της, διὰ τὴν ἡδύτητα τῶν προϊόντων της καὶ διὰ τὰ κάλλη τῶν ἀνθρώπων της οἱ πλούσιοι τῶν μεγαλοπόλεων τούτων, ν' ἀφίνουν αὐτάς, καὶ νὰ ἔρχωνται νὰ κατοικοῦν εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ νὰ καταστήσουν αὐτὴν διὰ τῆς σοφίας των καὶ διὰ τοῦ πλοῦτου των ἄλλην Ἐδέμ, ὅπως ἦτο καὶ ἄλλοτε;

Ἢ ἂν θέλῃς ὅλα ταῦτα λαε τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ σὲ ἐξαρτᾶται νὰ τ' ἀπολαύσῃς· διὰ ν' ἀξιώθῃς δὲ τούτων, πρῶτον μὲν εὐχου εἰς τὸν Θεὸν νὰ φωτίξῃ τὰς Κυβερνήσεις νὰ διοικῶσι πατρικῶς τὸν τόπον τούτον· συντέλει καὶ σὺ εἰς τοῦτο ὅσον δύνασαι διὰ συμβουλῶν καὶ εἰρηνικῶν μέτων, ἀλλὰ πρὸ πάντων μὴ λησμονῆς ὅτι ὀφείλεις νὰ εἰσῆται τοὺς νόμους τῆς πατρίδος σου. Δεύτερον δὲ ἐργάζου ὅσον δύνασαι πλείοτερον, ἐπίμενε εἰς τὸ ἔργον σου, μὴ ἀποθαβῶννεσαι ἀπὸ μίαν ἀποτυχίαν· ἐν τῇ ἐπιμονῇ γὰρ καὶ τῇ ὑπομονῇ τὰ πάντα κτῶνται λέγει καὶ αὐτὸ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον.

Ἀπόφυγε τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν ματαιότητα.

Καλλιέργησον ὅσον δύνασαι ἐντελέστερον καὶ πλειότερον τὸν τόπον σου.

Ἀντικατάστησον πρωτορινῶς τὴν λειψανδρίαν διὰ μηχανῶν. Προστάτευσον τὰ δένδρα σου, φύτευσον καὶ ἄλλα, ὅσα δύνασαι πλειότερα, διότι αὐτὰ σοὶ παρέχουν πλοῦτον.

Μετάβαλε ὅσον τάχιον τὸ εἶδος τῆς κτηνοτροφίας σου, διότι τὸ σήμερον ὑπάρχον οὐχὶ μόνον δὲν σὲ ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ σὲ βλάπτει.

Ἄπαντα σχεδὸν τὰ προϊόντα σου εἶναι ἐκ φύσεως ἐκλεκτὰ· τελειοποίησον αὐτὰ καὶ διὰ τῆς τέχνης, ἵνα μὴ δύναται οὐδεὶς λαὸς ἐν τῷ κόσμῳ νὰ συναγωνισθῇ μὲ σέ.

Ἐκμετάλλευσον τὰ ἐν τῷ τόπῳ σου ἄφθονα ἄλλα προϊόντα.

Μιμοῦ τῶν δυτικῶν λαῶν μόνον τὸ φίλεργον.

Ὁφελήσου πρωτορινῶς ἀπὸ τῆς σοφίας των, μέχρις οὗ ἀναπτύξης σὺ τελειότεραν.

Ἀπόφυγε τὰς κακὰς ἐξέεις.

Γενοῦ πάντοτε καλλίτερος σεαυτοῦ.

Φρόντισε νὰ πλάσῃς πόρον ζωῆς, ἐξαρτώμενον μόνον ἀπὸ τῆς ἰκανότητος καὶ δραστηριότητός σου.

Μὴ καταδέχεσαι νὰ ζητήσῃς νὰ γείνης ὑπάλληλος, καὶ μάλιστα ὑποσκελίζων ἄλλους.

Ἀγάπα τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν, οἷόν δή ποτε θρησκειῦμα καὶ ἂν ἔχη οὗτος ἀμφιβάλλομεν ἂν θὰ δικάσῃ τινὰ ὁ Θεὸς διὰ τὸ θρησκειῦμα, τὸ ὁποῖον ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τοῦς γονεῖς του. Αὐστηρότατα ὅμως θὰ δικάσῃ καὶ σκληρότατα θὰ τιμωρήσῃ πάντα οἷόν δή ποτε ἄνθρωπον διὰ τὰς κακὰς πράξεις του, καὶ ἰδίως διὰ τὴν ὀκνηρίαν του.

Ὁ δημιουργὸς σου σ' ἐπλάσε κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν προσπάθησε νὰ μὴ τὸν ἐντροπιάσῃς καὶ κατὰ τὰ ἔργα σου. Φρόντισον νὰ ᾖναι ταῦτα ὅσον τὸ δυνατόν τελειότερα.

Μιμοῦ τὸν Θεμιστοκλέα, τὸν ὁποῖον δὲν ἄφινε νὰ ἡσυχάζῃ τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου.

Μιμοῦ τὴν ἀρετὴν τοῦ Σωκράτους.

Μιμοῦ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Ἀριστείδου.

Μιμοῦ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Δημοσθένους.

Μιμοῦ τὴν σοφίαν τοῦ Ξενοφώντος, ὅστις στρατιωτικὸς ὢν, ἀνεδείχθη συνάμα καὶ εἰς τῶν σοφωτέρων καὶ γλαφυρωτέρων συγγραφέων τῆς ἐποχῆς του.

Μιμοῦ τὸν Φωκίωνα, ὅστις δὲν κατεδέχετο νὰ ᾖναι παρὼν εἰς τὰς ἀρχαιεσίας, ὅτε ἐξελέγετο στρατηγός.

Μιμοῦ τὴν λιτότητα αὐτοῦ τε, τοῦ Ἐπαμινώνδου, ἐν ἔχοντος ἐπανωφόριον, καὶ τὴν τοῦ Ἀγισιάου, ὅστις κίτοι χωλὸς ὢν καὶ θασιλεὺς, δὲν κατεδέχετο ὁμως νὰ ἵππευῇ εἰς τὰς ἐκστρατείας.

Μιμοῦ τούτους, πρόγονοί σου Ἀνατολιταὶ ᾖσαν ἅπαντες.

Πολιτεύσου, λέγομεν, οὕτω, ὡς λαὸς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τότε, ἀλλὰ μόνον τότε, οὐδεὶς ἴσως ἐν τῷ κόσμῳ λαὸς θὰ ᾖναι ζηλευτότερός σου, καὶ οὐδεμία χώρα εὐδαιμονεστέρα τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐνταῦθα ἔπρεπεν ἴσως νὰ εἰπωμέν τινα ἰδίως καὶ περὶ τῶν αἰτίων τῆς φθορᾶς τῶν βρεφῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ· ἀλλὰ τὰ αἷτια ταῦτα, καίτοι καταλιπτά καὶ προφανέστατα μάλιστα γενόμενα, καὶ ἐξ ὧν ἐνταῦθα ἐξεθέσαμεν, ἐπιφυλασσόμεθα ὁμως νὰ πραγματευθῶμεν ἀκολούθως δι' ἰδιαιτέρων, ὅπως διαιτητικῶν πραγματειῶν.

Περὶ ἐνδερμικῆς χρήσεως τῆς κινήσεως κατὰ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν.

Ἡ αἰεποτε φιλόξενος Ἰωνία καὶ ἰδίως ἡ Σμύρνη, ἡ πρώτη περιθάψασα φιλανθρώπως τοὺς ἐκ τε τῶν Ἀθηνῶν, τοὺς ἐκ Κόθνου, ἐκ Σύρου καὶ ἐκ Ναυπλίας ἕνεκα πολιτικῶν λόγων ἐκπατρισθέντας, δὲν ἔμεινε ἀξενος οὔτε εἰς τὴν ἰατρικὴν. Μετὰ τὴν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ διάσωσιν τῆς πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως διακινδυνευσάσεως κατὰ τὸ 1862 ζωῆς μας καὶ μετὰ τινὰς ἀναγκαιοτάτας πολιτικὰς ἐργασίας πρὸς εὐδόωσιν τῶν ἐνθέρμων ἐθνικῶν εὐχῶν ἀπεδύθημεν εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰατρικῆς καὶ πρὸς εὑρεσιν πόρου ζωῆς καὶ πρὸς σμικρὰν τινα ἀνακούφισιν τῶν ἀπορωτέρων ἐκ τῶν τότε πολιτικῶν θυμάτων καὶ συντρόφων τῆς ἐξορίας μας, καὶ πρὸς διασκέδασιν τῆς ἐκ πολλῶν αἰτίων ὑπερβολικῆς ἡμῶν θλίψεως.

Καὶ πόσον μὲν μέγα καὶ εὐρύτατον εἶναι τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον παρέχει σύμπασα μὲν ἡ Ἀνατολή, ἀλλ' ἰδίως ἡ Μικρὰ Ἀσία, εἰς τοὺς νέους ἡμῶν ἰατροὺς, καὶ ἰδίως τοὺς σπουδάζοντας ἐπιμελῶς ἐν τῷ ἐλληνικῷ Πανεπιστημίῳ, δὲν προτιθέμεθα ἐνταῦθα νὰ καταδείξωμεν διὰ πολλῶν ἀρκεῖ μόνον νὰ εἰπω-

μεν, ὅτι καὶ τρίτοστεις ἢ δευτεροστεις φοιτηταὶ τῆς ἱατρικῆς, μὴ δυνάμενοι ἕνεκα ἐλλείψεως πόρων νὰ ἐξακολουθήσουν ἐνταῦθα τὰ μαθήματά των, καὶ ἀπελλόντες εἰς τὴν Ἀνατολὴν, μόλις ἐκήρυξαν ὅτι εἶναι ἱατροὶ καὶ ἐπολιτεύθησαν κορυμῶς, σπουδαζόντες κατ' ἰδίαν, ὅσα δὲν ἐδυνήθησαν νὰ διδαχθῶσιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, μόλις λέγομεν ἐπολιτεύθησαν οὕτω καὶ ἀμέσως οὐχὶ μόνον πόρον ζωῆς εὗρον ἄφθονον, ἀλλὰ καὶ ἐπλούτισαν εἰς τοσοῦτον, ὥστε καὶ δι' ἰδίων των ἐξόδων ἀπῆλθον ἔπειτα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐτελειοποιήθησαν. Καὶ ὅσοι μὲν ἐπανήλθον καὶ αὖθις εἰς τὴν Ἀνατολὴν, σήμερον εἶναι πλουσιώτατοι· ὅσοι δὲ, ἐπεριδόμενοι δικαίως εἰς τὴν παιδείαν των, ἦλθον ἐνταῦθα καὶ ἐθήρυσαν ὑπαλληλικὰς θέσεις, καίτοι τινὲς ἐξ αὐτῶν δικαίως ἀξιοθέντες τούτων, σήμερον ὅμως μὲ ὄλην τὴν ἐκτεταμένην παιδείαν των καὶ τὰς ἄλλως ἐπιζήλους θέσεις των, εἶναι ἴσως δυστυχέστεροι, παρ' ὅτε, φοιτηταὶ ὄντες, μετῆρχοντο τὸν ἱατρὸν εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς εὕρεσιν πόρου ζωῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτων δὲν πρόκειται ἐνταῦθα.

Ὁ ἀξιότιμος συνάδελφος Κύριος Τασσῶ, Ἄγγλος, νομιζόμεν, τὴν καταγωγὴν, ἀποκατεστημένος ἐν Σμύρῃ, καὶ ἱατρός τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐκεῖνῃ νοσοκομείου τοῦ σιδηροδρόμου, ἡμέραν τινὰ τοῦ Ἰουλίου μᾶς διηγήθη τὸ ἐξῆς περιέρχον περιστατικὸν θεράπευέ τινα πάσχοντα ἰσχυᾶδα, συμπεπλεγμένη μετὰ διαλειπόντων πυρετῶν. Καὶ κατὰ μὲν τῆς ἰσχυᾶδος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ἄλλων τινῶν φαρμάκων, ἀπεφάσισε νὰ ἐγγύτη εἰς τὸ δέρμα τοῦ ἀρρώστου μικρὰν τινα ποσότητα διαλελυμένης Βερατρίνης. Μόλις δὲ γενομένης τῆς μικρᾶς ταύτης ἐγγειρίσεως, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ ἐγγύσῃ καὶ κινίνην διαλελυμένην κατὰ τῶν διαλειπόντων πυρετῶν· ἐπειδὴ δὲ πρῶτην ἐκείνην τὴν φαρμὰν μετεχειρίζετο τὸ φάρμακον τοῦτο εἰς ἐγγύσεις, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐγγύσῃ πλέον τῶν τριῶν κόκκων, ἐν πεπυκνωμένη καὶ ὑπερωξειδωμένη διαλύσει· παρὰ πᾶσιν δὲ προσδοκίαν ἤ τε ἰσχυᾶς ἰάθη καὶ ὁ διαλείπων πυρετὸς δὲν ἐπανήλθεν.

Ἡ ἐγγύσις ἐγένετο μόλις μίαν ὥραν πρὸ τῆς προσδοκωμένης εἰσβολῆς τοῦ πυρετοῦ. Μετὰ πολλῆς δὲ περιεργείας παρετήρησεν ὁ ἀξιότιμος συνάδελφος, ὅτι, ἀντὶ τῶν συμπτωμάτων τοῦ πυρετοῦ, ἐπῆλθον εἰς τὸν ἀρρώστον ἅπαντα τὰ συμπτώματα τῆς οὕτω δὴ καλούμενης κινινώσεως· τουτέστι βοή τῶν ὠτων κατὰ πρῶτον, καὶ ἔπειτα μεγίστη ἀνακούφισις καὶ εὐχαρίστησις· ὁ δὲ

πυρετὸς δὲν ἐπανήλθεν οὔτε κατὰ τὴν δευτέραν οὔτε κατὰ τὴν τρίτην οὔτε κατ' ἄλλην τινὰ αὐτοῦ περιόδον.

Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐνεθάρρυνε τοσοῦτον τὸν ἱατρὸν, ὥστε ἐπανελάβε τὰ αὐτὰ, τουτέστι τὴν ἐγγύσιν ὑπερωξειδωμένης καὶ συμπεπυκνωμένης διαλύσεως τῆς κινίνης καὶ εἰς ἕτερον ἀρρώστον, πάσχοντα μόνον διαλείποντας πυρετούς· ἡ δὲ ἀμεσος ἴασις καὶ τούτου, ἄνευ μάλιστα ὑποτροπῆς τινος ἢ ἐπανόδου, ὑπεχρέωσε τὸν ἀξιότιμον συνάδελφον νὰ πολυπλασιάσῃ τὰ περάματα καὶ πάντοτε μετ' ἐπιτυχίας· ὅτε δὲ μᾶς διηγήτο το περιστατικὸν τοῦτο, οὗτος μὲν, μᾶς ἔλεγεν, εἶχε θεραπεύσει κατὰ τὸν τρόπον τούτου περὶ τοὺς τριακοσίους ἀρρώστους, ὁ δὲ Κύριος Μακ-Ραίθ ἀρχίατρος τοῦ νοσοκομείου τοῦ σιδηροδρόμου περὶ τοὺς ἑκατὸν, καὶ ὁ Κύριος Χοῦδ, διακεκριμένος ἐπίσης ἱατρός ἐν Σμύρῃ οὐκ ὀλίγους. Σὺν τῇ χαρακτηρισζούσῃ δὲ ἅπαντας τοὺς σοφοὺς Εὐρωπαίους ἐπιεικίᾳ καὶ ἀγαθότητι πρὸς ἡμᾶς τοὺς μόλις ἀνακτῶντας βίον Ἀνατολίτας ὁ Κύριος Τασσῶ εὐκρεστήθη οὐ μόνον νὰ μᾶς ξαναγῆσῃ ἀμέσως εἰς τὸ νοσοκομειον, καὶ μᾶς ἐπιδείξῃ πολλοὺς ἐν αὐτῷ ἀναρρώθυμένους καὶ ἰαθέντας παρ' αὐτοῦ διὰ τῶν ἐγγύσεων τῆς κινίνης, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ ἐνώπιόν μας τὴν ἐγγείρισιν ταύτην, ἥτις γίνεται κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον.

Ὁ ἱατρός εἶχε πρότερον διαλελυμένην καὶ ὑπερωξειδωμένην ποσότητὰ τινα κινίνης ἐντὸς φιαλιδίου, τὸ ὁποῖον μάλιστα καὶ ἔφερε πάντοτε μεθ' ἐαυτοῦ, ἵνα ἔχῃ πρόχειρον τὴν χρῆσιν· συνήθως δὲ διαλύεται ἐν μέρος κινίνης εἰς τέσσαρα μέρη ὕδατος πηγαίου καὶ προστίθενται ἔπειτα τοσαῦται σταγόνας θεϊκοῦ ὀξέως ὅσαι ἀρκοῦσι πρὸς ἐντελῆ ἐξουδετέρωσιν· ἐκ τῆς διαλύσεως δὲ ταύτης ἔθεσεν ὁ ἱατρός δέκα καὶ ἐξ σταγόνας (περιεχούσας τέσσαρας κόκκους κινίνης) ἐντὸς σμικροῦ κλυστηριδίου, ἐκ τῶν πρὸς ἐγγύσιν εἰς τὴν οὐρήθραν, ἢ εἰς συριγγώδη ἔλκη. Προπαρασκευασθέντος δὲ οὕτω τοῦ κλυστηριδίου, ὁ ἱατρός διὰ μὲν τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ λιχανοῦ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ χειρὸς ἐσχημάτισε πτυχὴν τοῦ δέρματος εἰς ἓνα τῶν βραχιόνων τοῦ ἀρρώστου, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἐμπειξέ στενοστῶμον νυστερίδιον ἀμέσως κατωτέρω τοῦ λιχανοῦ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τοῦ εἰς τὴν πτυχὴν τοῦ δέρματος τοῦ ἀρρώστου μέχρι κατεμβατήσεως, τουτέστι μέχρι οὐ ἠσθάνθη ὅτι τὸ νυστήριον διεπέρασε τὸ δέρμα καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν κυττερῶδη ἱστόν· τότε δὲ χαλάσας τὴν πτυχὴν, ἐξέβαλε τὸ νυστήριον· διὰ δὲ τοῦ στομίου

τῆς δι' αὐτοῦ σχηματισθείσης μικρᾶς τομῆς τοῦ δέρματος τοῦ ἀρρώστου εἰσήγαγε τὸ ρίγχος ἢ τὴν λεπτοτάτην ἄκραν τοῦ κλυστηριδίου, καὶ πιέσας τὸ ἔμβολον αὐτοῦ ἐξετέλεσε τὴν ἐγχειρίσιν. Ἡ ἐγχειρίσις αὕτη εἶναι ἀπλουστάτη. Δύναται νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὴν εὐκόλως καὶ ὁ οὐδέποτε ἐκτελέσας οὐδεμίαν χειρουργικὴν ἐγχειρίσιν ἰατρὸς ἢ πᾶς οἷός τις ἀνθρώπος. Εἶναι δὲ ἀδιάφορον εἰς οἷόν τις ποτε μέρος τοῦ ἀνθρώπινου δέρματος καὶ ἂν ἐκτελεσθῇ, ἀδιάφορος εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ὥρα τῆς ἡμέρας ἢ ἡ περίοδος τοῦ πυρετοῦ, καθ' ἃς ἤθελεν ἐκτελεσθῆ· ὁ Κύριος Τασσῶ μάλιστα κατὰ προτίμησιν ἐξετέλεσε ταύτην ἐπὶ τῆς μεγαλειτέρας ἀκμῆς τοῦ παροξυσμοῦ· τότε, μᾶς ἔλεγε, τὰ ἀποτελέσματα γίνονται καταληπτότερα, διότι συνήθως μόλις παρέρχεται ἡμισία περίπου ὥρα καὶ ἀμέσως, προηγηθέντων τῶν συμπτωμάτων τῆς κινινώσεως, ἀνακουφίζεται ὁ ἀρρώστος, διαλυομένου τοῦ πυρετοῦ δι' ἰδρώτων.

Κατὰ δὲ τὴν ἀξιοπιστοτάτην διαβεβαίωσιν τοῦ Κυρίου Τασσῶ οὐδέποτε εἶτε ἐπὶ τῆς ἐγχειρίσεως ταύτης εἶτε καὶ μετὰ ταῦτα ἐπῆλθε δυσάρεστόν τι· τρίς ἢ τετράκις, νομίζομεν, μᾶς εἶπεν ὅτι ἐσχηματίσθη οἰδημὰ τι ἀσημαντὸν ἐπὶ τοῦ μέρους τοῦ δέρματος, ἔνθα ἐγένετο ἡ ἐγχειρίσις, ἀλλὰ τὸ οἰδημα τοῦτο ἐθεραπεύθη αὐτομάτως ἢ βοηθούμενον ὑπὸ ἐλαφρᾶς πιέσεως τοῦ ὄγκου διὰ κυκλοτεροῦς περιδέσεως τοῦ ὅλου σκέλους· ἀπαξ δὲ ἢ δις μᾶς εἶπε τὸ οἰδημα τοῦτο μετέβη εἰς ἐλαφρὰν ἐμπύησιν· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐξαιρετικῶν τούτων περιπτώσεων ὁ πυρετός οὐχ' ἤττον ἐθεραπεύθη· ἐπὶ δὲ τῶν περιπτώσεων ἐκείνων, καθ' ἃς ὁ Κύριος Τασσῶ ἐφοβεῖτο ὑποτροπὴν, ἐπανελάμβανε καὶ ἀπαξ ἔτι τὴν ἐγχειρίσιν μετὰ πέντε ἢ ἕξ ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς πρώτης.

Ταῦτα ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες παρὰ συναδέλφου ἀξιοπιστοτάτου, ἐσπεύσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς ἐκτελεσθῆναι πειραμάτων· μετεχειρίσθημεν δὲ τὴν μέθοδον ταύτην εἰς δεκαπέντε περίπου ἀρρώστους, θεραπευομένους παρ' ἡμῶν ἐν Σμύρῃ πάντοτε μετ' ἐπιτυχίας, καὶ οὐδέποτε μὲ δυσάρεστόν τι ἐπακόλουθον· σμικρὰν τινα τροποποίησιν ἐκάμαμεν μόνον ἐπὶ τὸ ἀφοβώτερον τοῦ ἀρρώστου, μετεχειρίσθημεν δηλαδὴ ἀντὶ τοῦ νυστηρίου, (τοῦ ὁποίου τὴν θέαν φοβοῦνται, ὡς γνωστὸν, τινὲς τῶν ἀρρώστων) τὴν δοκιμαστικὴν σμίλην· μετὰ δὲ τὴν διάτρησιν τοῦ δέρματος μέχρι τοῦ κυτταρώδους ἰστοῦ, ἀφίναμεν ἐν αὐτῷ τὸ σωληνάριον τῆς σμίλης· ἐξαγαγόντες δ' αὐτὴν, ἐνεχόμεν τὴν διά-

λυσιν, καὶ ἡ μὲν ἐπιτυχία μᾶς παρεκολούθησεν, ὡς εἶπομεν, πάντοτε εἰς τὰ ὀλίγα τότε πειράματά μας· δὲν ἐδυνήθημεν ὅμως οὔτε νὰ πολυπλασιάσωμεν ταῦτα, οὔτε νὰ ἴδωμεν τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα, διὰ νὰ εἴμεθα βέβαιοι καὶ περὶ τῶν ὑποτροπῶν.

Σκληρὰ καὶ ἀπάνθρωπος πολιτικὴ τῆς τότε Κυβερνήσεώς μας, φθονήματα φαίνεται καὶ αὐτὸν τὸν ἄρτον, τὸν ὁποῖον βίβρογμένον μὲ τὰ πικρὰ τῆς ἐξορίας δάκρυα ἐτρόγωμεν ἐν Σμύρῃ, ἀπήτησε παρὰ τῆς ἄλλως φιλανθρωποῦ δειχθείσης εἰς ἡμᾶς τοῦλάχιστον τότε Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἢ τὴν ἐγκαθηρξίν ἡμῶν εἰς τὸ Ἰκόνιον, δέκα ἡμέρας, ὡς γνωστὸν, ἀπέχον τῆς Σμύρνης, ἢ τὴν ἀπέλασιν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους· προτιμήσαμεν τὸ δεύτερον. Μόλις δὲ φθάσαντες εἰς Παρισίους ὁ ἀξιώτιμος καὶ σοφὸς συναδέλφος Ἀτμωδαῖος Λατοῦρ, ἀρχισυντάκτης τῆς Ἰατρικῆς Ἐνώσεως μᾶς παρέσχεν ἔτι πολυτιμότεραν ἰατρικὴν φιλοξένησιν (1)· διὰ τῆς πολυτιμοῦ ἐφημερίδος του ἐδημοσιεύσαμεν τὸ περιστατικὸν τοῦτο γαλλιστί. Ἀνάγκαι δὲ τινες τῆς τότε ἐν τῇ πατρίδι λυπηρᾶς καταστάσεως τῶν πραγμά-

(1) Θέλουσι μᾶς ἐπιτρέψαι οἱ ἀναγνώσται νὰ μὴ διέλθωμεν ἐν σιγῇ καὶ ἑτερόν τι ὑψηλῆς ἀνατροπῆς καὶ γενναιοφροσύνης τεκμήριον τοῦ σοφοῦ τούτου συναδέλφου πρὸς ἡμᾶς· ὑπὸ εὐγενοῦς αἰσθήματος καὶ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς προγόνους ἡμῶν ὁρμώμενος εὐηρεστήθη πρὸ δεκαετίας ν' ἀνταλλάξῃ τὴν πολυτιμὸν αὐτοῦ Ἰατρικὴν Ἐνωσιν καὶ μὲ τὴν Ἰατρικὴν Μελίσσαν· ἀλλ' αὕτη ὡς γνωστὸν ἔπαυσε νὰ ἐκδίδηται πρὸ πενταετίας, ὁ δὲ συντάκτης αὐτῆς, διελθὼν διὰ πυρός, οὕτως εἶπεν, καὶ ὕδατος, μόλις διεσώθη· ταῦτα δὲ πάντα οὐχὶ μόνον τὸ παράπαν δὲν ἠλάττωσαν τὴν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ δυστυχήματα συμπάθειαν καὶ γενναιοφροσύνην τοῦ ἀρχισυντάκτου τῆς Ἰατρικῆς Ἐνώσεως τῶν Παρισίων, ἀλλὰ τούναντίον καὶ ἠύξησαν, οὕτως εἶπεν, τὸν ζῆλον αὐτοῦ. Μόλις ἔγεινε γνωστὸν εἰς τὸν Κύριον Λατοῦρ ὅτι διὰ πολιτικούς λόγους ἐφυλακίσθημεν καὶ μᾶς ἔπεμψεν εἰς τὰς φυλακὰς τὸ πολυτιμὸν αὐτοῦ σύγγραμμα, ἀκολούθως μᾶς παρεκολούθησε καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν μας· μᾶς τὸ ἔπεμψεν εἰς Σμύρῃν, μᾶς τὸ ἔπεμψεν εἰς Παρισίους, μᾶς τὸ ἔπεμψεν εἰς Λονδίνον, μᾶς τὸ πέμπει καὶ ἄχρι σήμερον ἐνταῦθα ὡς ἀντάλλαγμα τίνος; τῆς Ἰατρικῆς Μελίσσης.

των μᾶς ὑπεχρέωσαν ἀμέσως μετὰ τὴν δημοσίευσιν ταύτην ὡς ἀπέλθωμεν εἰς Λονδίον, καὶ ἐκεῖθεν νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος· ὥστε ἐξ ἰδίας μὲν ἀντιλήψεως ἀγνοοῦμεν τὴν ἐντύπωσιν, ἣν προξένησεν ἐν τῇ ἐστία ἐκείνῃ τῶν φώτων ἢ ἡμετέρα δημοσίευσίς. Ὁ μετὰ ταῦτα ὅμως ἀπελθὼν ἐκεῖ Κύριος Χρηστίδης εἶπεν εἰς πολλοὺς, ὡς ἠκούσαμεν, ὅτι ἔγεινε πολὺς ἐκεῖ λόγος περὶ αὐτῆς.

Ἐν τῇ ἐστία ἐκείνῃ τῶν φώτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ἐν ἣ τὰ πάντα ὑποβάλλονται ὑπὸ τὴν δοκιμασίαν, καὶ οὐδὲν κοινωφελὲς οὐδέποτε ὀλιγοῦρεται, ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ προξενήσῃ ἐντύπωσιν τοιαύτη δημοσίευσίς παρ' οἴου δὴ ποτε γενομένη, διότι ἐὰν τῷ ὄντι διὰ πλειοτέρων πειραμάτων καταδειχθῇ ἢ ἐντελὲς ἐπιτυχία τῆς μεθόδου ταύτης, τότε θέλει προσγείνει μεγίστη ὠφέλεια εἰς τε τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.

Ποσάκις τῷ ὄντι ἐπὶ κακοήθων τινῶν πυρετῶν εἴτε ἕνεκα δυσεπεσχέτων ἐμέτων, εἴτε ἕνεκα διαβροχίας δὲν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῆς κινίνης οὔτε ἀπὸ τοῦ στόματος οὔτε ἀπὸ τοῦ ἀφροδῶνος; ἢ καὶ ἂν δυνάμεθα νὰ κάμωμεν αὐτὴν, οὐδεμίαν ἐλπίζομεν ὠφέλειαν, διότι τὸ φάρμακον, μόλις εἰσερχόμενον, ἀποπέμπεται; Ποσάκις ἐπὶ ἄλλων τινῶν νοσημάτων εἶναι μὲν ἐνδεδειγμένη καὶ ἡ χρῆσις τῆς κινίνης, ἀλλὰ φοβούμεθα αὐτὴν, εἴτε ἕνεκα ὑπάρχοντος ὑπερμέτρου ἐρεθισμοῦ κατὰ τὸν πεπτηκὸν σωλῆνα, εἴτε ἕνεκα ἄλλης τινὸς αἰτίας; Ποσάκις ἐπὶ τῶν παγετωδῶν καλουμένων πυρετῶν δὲν ἔχουμεν ἀνάγκη νὰ εἰσάξωμεν ὅσον ἕνεστι τάχιον καὶ διὰ παντὸς οἴου δὴ ποτε πόρου κινίνην εἰς τὸν ὄργανισμόν; γνωστὸν δὲ εἶναι ὅτι τινὰ τοῦλάχιστον φάρμακα ἀπορροφούνται διὰ τοῦ δέρματος πολὺ ταχύτερον.

Ἡ δὲ ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἄπορον τάξιν τῶν κοινωνιῶν ὠφέλεια ἔσεται ἐπίσης μεγάλη καὶ ἀνυπολόγιστος. Κατὰ τὴν Κ. Τρουσσῶ οὐδεὶς παθῶν πυρετοὺς διαλείποντας δύναται νὰ θεωρήσῃ ἑαυτὸν ἐντελῶς ἀπηλλαγμένον τοῦ νοσήματος, ἂν μὴ παρέλθωσι δύο μῆνες ἀπὸ τοῦ τελευταίου παροξυσμοῦ, καὶ ἂν μὴ ὁ ἄρρωστος δαπανήσῃ πολλὰς καὶ βαρυτίμους καὶ ἀηδεστάτας δόσεις κινίνης ἢ κίνας. Καὶ κατὰ τὴν μέθοδον δὲ τοῦ διασχήμου τούτου καθηγητοῦ, καθ' ἣν ὁμολογουμένως καὶ ἀσφαλέστερον θεραπεύεται ὁ πά-

σχων, καὶ ὀλιγοτέρα χρῆσις φαρμάκων γίνεται, καὶ κατ' αὐτὴν, λεγομένη, τὴν μέθοδον, ὁ ἄρρωστος εἶναι ἠναγκασμένος νὰ δαπανήσῃ εἰς δώδεκα δόσεις ἐντὸς ἐξήκοντα πέντε ἡμερῶν εἴτε διακοσίους τεσσαράκοντα κόκκους κινίνης, εἴτε σαράντα μὲν κόκκους κινίνης καὶ εἴκοσι δράμια κίνας. Καὶ ἐπὶ ὑποθέσει δὲ ὅτι τὰ φάρμακα ταῦτα καὶ ἀνώθευτα θὰ προμηθευθῇ ὁ ἄρρωστος, καὶ εὐωνα, οὐχ ἦτιον ὅμως θὰ δαπανήσῃ μόνον διὰ τὴν προμήθειαν αὐτῶν τοῦλάχιστον δέκα δραχμὰς μέχρις εἴκοσιν, ἐνῶ διὰ τῆς μεθόδου τοῦ Κυρίου Τασσῶ δαπανᾷ ἡμισίαν ἢ τὸ πολὺ μίαν δραχμὴν· ἀντὶ δὲ τοῦ ἀνεπαισθήτου πόνου, τοῦ γενομένου ἐκ τῆς παρακεντήσεως, ἀποφεύγει τὴν ἀηδεστάτην πικρίαν τῆς κίνας ἢ τοῦ κινίνου. Πρὸς δὲ τούτοις ἔχει καὶ ἐν μέγα ἄλλο πλεονέκτημα, τοῦ νὰ δύναται δηλαδὴ, ἂν μεταχειρισθῇ τὴν μέθοδον τοῦ Κ. Τασσῶ, νὰ κάμῃ συνίμα χρῆσιν καὶ ἄλλων φαρμάκων καὶ κατ' ἐξοχὴν σιδήρου, ἐὰν ἔχῃ ἀνάγκην τούτου· ἐνῶ διὰ τῆς κοινῆς χρήσεως τῶν σκευασίων τῆς κίνας δὲν δυνάμεθα πάντοτε νὰ κάμωμεν συνίμα χρῆσιν καὶ σιδήρου, ἢ καὶ ἄλλων φαρμάκων. Ἄλλως δὲ δὲν παρήλθεν ἔτι ὁ φόβος τῆς ἐλλείψεως κίνας καὶ κινίνης· διότι γνωστὸν εἶναι ὅτι τῶν μὲν φαρμάκων τούτων ἡ χρῆσις καθ' ἑκάστην αὐξάνει καὶ πολυπλασιάζεται· κατὰ δυστυχίαν δὲ ὅσον αὐξάνει ἡ χρῆσις αὐτῶν, τοσοῦτον ἐλαττοῦται ὁ ἀριθμὸς τῶν δένδρων, ἐξ ὧν ταῦτα παράγονται, καὶ οὔτε εὐκόλον εἶναι οὔτε δυνατὸν ἴσως νὰ πολυπλασιασθῶσι τὰ δένδρα ταῦτα εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ νέας φυτείας.

Δι' ὅλους λοιπὸν τούτους τοὺς λόγους παρακλοῦμεν θερμῶς τοὺς συναδέλφους καὶ ἰδίως τοὺς διευθύνοντας νοσοκομεῖα ἢ φιλανθρωπικὰ καταστήματα, εἰς τὰ ὅποια τοῦ τε χρόνου καὶ τοῦ ἀργυρίου ἢ οἰκονομίας εἶναι ἐναγκαλιότατα, ν' ἀποπειραθῶσι τοιούτων πειραμάτων διὰ τῆς ἐγγύσεως τῆς κινίνης κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Κυρίου Τασσῶ.

Περὶ τῆς δι' ἀνατρίψεων ἐπιτυχοῦς καὶ ἀβλα-
βεστάτης χρήσεως τῆς κινίνης κατὰ τῶν
διαλειπόντων πυρετῶν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ὁ δέκα τεσσάρων τότε μηνῶν
ἔχων ἡλικίαν υἱὸς ἡμῶν Ἐλευθέριος, ἐν τῇ περιόδῳ μὲν τῆς
ὀδοντοφυΐας εὐρισκόμενος, ἀλλὰ πάντοτε ἀπύρετος ὢν, ἤρξατο τὸ
πρῶτον νὰ ἐμῆ δις ἢ καὶ τοῖς τοῦ ἡμερονυκτίου καὶ ν' ἀποπατῆ
ἐκκρίματα ὄζοντα ὀξυδώσεως. Ἄπαντα τὰ κατὰ τῆς μικρᾶς ταύ-
της, καὶ ἄλλως συνήθους παρὰ τοῖς νηπίοις ἀδιαθεσίας ἰάματα
ἀπέδωσαν ἀνωφελῆ· τὸ κακὸν ὀσημέραι ἤρξαντο, καὶ μᾶς ἠνέγκασε
νὰ ἐπικαλεσθῶμεν εἰς βοήθειαν τὰ φῶτα καὶ τὴν ἐμπειρίαν δύο
ἀξιοτίμων συναδέλφων, τοῦ Κυρίου Ὀλυμπίου καὶ Ἀλβανίκη.
Οὔτε ἡμεῖς ἀπειράκις οὔτε οἱ ἀξιότιμοι οὔτοι συνάδελφοι ἄπαξ
ἢ καὶ δις τῆς ἡμέρας ἐπισκεπτόμενοι τὸν μικρὸν μας Ἐλευθέ-
ριον εὗρομεν αὐτὸν πυρέσσοντα ἢ ἄλλο τι εὐδιάγνωστον νόση-
μα πάσχοντα· ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ κακὸν ἤρξαντο μόνις ἐθίλαζεν
ὁ ἄρρωστος καὶ ἀπέπεμπε τὸ γάλα δι' ἐμέτου ἢ διαρροίας ἢ
πάντη ἀπέπτον ἢ μόνις ὀξειδωμένον καὶ εἰς τυρὸν μεταβληθέν·
οὐδεμίαν δὲ ἄλλην τροφήν ἤθελεν ἢ ἦτο δυνατὸν ν' ἀνεχθῆ ὁ
μικρὸς του στόμαχος. Ἐκ τούτων ὄλων καὶ ἂν μὴ ἐπῆλθε πράγ-
ματι, ἦτο ὅμως ἐγγὺς νὰ ἐπέλθῃ, τέλειος μαρασμὸς.

Ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ εὐρισκόμενοι περὶ τοῦ προκτεῦ, ἐσπέ-
ραν τινὰ ἐπὶ τῆς φυσικῆς ἡμῶν ἐκείνης ἀγωνίας, τὴν ὅποιαν
μόνον οἱ πατέρες τέκνων δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν καὶ οὐδεὶς
κάλαιμος εἶναι ἱκανὸς νὰ περιγράψῃ, ἐπὶ τῆς ἀγωνίας μας, λέ-
γομεν ταύτης, μὴ δυνάμενοι ἕνεκα τοῦ ἐμέτου καὶ τῆς διαρ-
ροίας νὰ μεταχειρισθῶμεν διὰ τοῦ πεπτικοῦ σωλήνος πᾶν οἶόν
δή ποτε φάρμακον, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον τὴν κινίνην, περὶ τῆς
χρήσεως τῆς ὁποίας ἄλλως οὐδεμίαν εἶχομεν ἔνδειξιν, ἀπεφασί-
σαμεν νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὴν δι' ἀνατρίψεων· ἐγράψαμεν
λοιπὸν συνταγὴν, καθ' ἣν μᾶς ἐπέμψθη ἀμέσως ἡμισεία δραμῆ
θεικῆς κινίνης, διαλελυμένης εἰς τέσσαρας δραμὰς ἀπλοῦ πη-
γαίου ὕδατος καὶ ἐξουδετηρωμένης δι' ἀρκούσης ποσότητος
θεικοῦ ὀξέως. Πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ φαρμάκου ἀνετρίψαμεν μὲ
τεμάχιον ξηροῦ μαλλίνου ὑφάσματος ἅπασαν τὴν κοιλίαν καὶ
τὸν τράχηλον τοῦ μικροῦ μας ἄρρωστου, ἵνα ἐρεθίσωμεν οὕτω
τὸ δέρμα αὐτοῦ καὶ καταστήσωμεν ἐπιδεκτικώτερον πρὸς τα-

χυτέραν ἀπορρόρησιν τοῦ φαρμάκου. Ἐλθόντος δὲ καὶ τούτου,
θερομάναμεν μικρὸν τι τὸ ὑγρὸν, θέσαντες ἐντὸς χλιαροῦ ὕδα-
τος· τὸ περιέχον τὸ φάρμακον ὑέλινον ἀγγεῖον, καὶ ἀμέσως ἐ-
πειτα, ἐμβάπτοντες μικρότατόν τι τεμάχιον μαλλίνου ὑφάσμα-
τος εἰς τὴν οὕτω χλιαρθεῖσαν διάλυσιν τῆς κινίνης, ἀνετρίψαμεν
δι' αὐτῆς ἐπὶ τινὰς στιγμὰς τὸ κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ τὸν
τράχηλον δέρμα τοῦ Ἐλευθερίου μας, καὶ ἐδόξαμεν αὐτὸν
εἰς τὴν κλίνην· δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐθήλασε μὲν τρεῖς, ἀλλ' ἄπαξ
ἤμεσε· τὴν δὲ πρωτὴν ἐφάνη διὰ πρώτην τότε φοράν καὶ μικρὰ
τις καὶ εὐάρεστος ἐφιδρώσει καθ' ἅπαν τὸ δέρμα· δι' ὅλης τῆς
ἐπιούσης ἡμέρας ἐθήλασε πολλάκις ὁ ἄρρωστος, ἀλλ' οὐδ' ἄπαξ
ἤμεσε, ἀπεπάτησεν ὅμως δις, ἀλλ' ἦτο κατὰ πάντα ἡσυχος·
τὴν ἐπιούσαν ἐσπέραν ἐπινελάσομεν τὴν αὐτὴν ἀνάτριψιν· τὴν δὲ
τρίτην ἡμέραν ὁ μικρὸς μας ἄρρωστος ἦτο ἐν πλήρει ἀναρρώσει,
καὶ μᾶς ἐπλήρωσε μάλιστα θαυμάσια μὲ τὰ νηπιακά του
θωπεύματα· ἐν τῷ διαστηματι μιᾶς ἐβδομάδος ἀνέκτισε πάσας
τὰς ἀπωλεσθείσας πρότερον σάρκας του, πᾶσαν τὴν εὐρωστίαν,
καὶ πλήρη τὴν νηπιακὴν αὐτοῦ χάριν.

Τὴν δεκάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνατρίψεως ἐπῆλθε μι-
κρὰ τις ἀνησυχία τὴν νύκτα, καθ' ἣν καὶ ἤμεσον ἄπαξ, ἀλλὰ
τότε δὲν ἐχάσαμεν καθόλου καιρὸν ἀμέσως τὴν ἐπιούσαν ἐδώ-
καμεν ἐξ κοκκοῦς τανικῆς κινίνης εἰς τρεῖς δόσεις· τὴν μετ'
αὐτὴν ὁμοίως· καὶ ἔκτοτε ὁ μικρὸς ἡμῶν Ἐλευθέριος χαιρέει
πλήρη υγείαν, μὴ ἐνοχλούμενος οὔτε ὑπὸ τῆς ὀμαλῶς βαίνου-
σης ὀδοντοφυΐας, οὔτε ὑπὸ ἐμετοῦ, οὔτε ὑπὸ διαρροίας.

Ὡς δὲ νὰ ἦτο, φαίνεται, προωρισμένον νὰ ἐπικυρωθῆ τὸ περι-
στατικὸν τοῦτο καὶ δι' ἄλλων ὁμοίων, κατὰ τὰ μέσα Δεκεμ-
βρίου προσεκλήθημεν ὑπὸ τοῦ Κοιμᾶ Δημητρίου, ἀρτοπώλου, νὰ
θεραπεύσωμεν τὸν δέκα πέντε μηνῶν ἡλικίαν ἔχοντα υἱὸν αὐτοῦ
Ἀναστάσιον, πάσχοντα ἀπαραλλάκτως, ὡσπερ καὶ ὁ μικρὸς ἡ-
μῶν Ἐλευθέριος. Πλήρη δὲ ἔχοντες πεποίθησιν εἰς τὴν χρησιμώ-
τητα καὶ ἰδίως εἰς τὴν παντελῆ ἔλλειψιν ἐλάθης ἐκ τῆς χρή-
σεως τοῦ φαρμάκου, καὶ πρόσφατον τὸ παράδειγμα, οὐδ' ἐπὶ
στιγμὴν ἐδιστασαμεν· παρηγγείλαμεν τὰς αὐτὰς ἀνατρίψεις,
καὶ τὴν ἐπιούσαν, εὐρόντες τὸν μικρὸν Ἀναστάσιον ἐν καλῇ κα-
ταστάσει καὶ μὴ ἐμῶντα, χάριν οἰκονομίας χρημάτων, ἀπεπει-
ράθημεν νὰ δώσωμεν διὰ τοῦ στόματος τὴν τανικὴν κινίνην.
Μόλις ὅμως ἐγένετο χρῆσις μιᾶς δόσεως καὶ ὁ ἄρρωστος ἐπανῆλ-
θε, διαρκεσάσης τῆς ναυτίας δι' ὅλης τῆς ἡμέρας· ἀλλὰ δευτέρα

ἀνατριψίς διὰ τῆς θειϊκῆς κινήσης, δικαιώσασα πληρέστατα τὰς προσδοκίας μας, ἀπεκατέστησε τὸν μικρὸν Ἀναστάσιον εἰς πλήρη ὑγίαν.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ μηνὸς προσεκληθήμεν εἰς Πατήσια νὰ θεραπεύσωμεν ἕνα τῆς αὐτῆς περιήπου ἡλικίας, καὶ τὰ αὐτὰ πάσχοντα υἱὸν ἐντίμου μὲν, ἀλλ' ἀπόρου πατρός. Μετὰ τὴν ἐξοικονόμεισιν τῶν πρὸς προμήθειαν τοῦ δυστυχῶς μὴ λίαν εὐάνου τοῦτου φαρμάκου, ἐγένετο χρῆσις αὐτοῦ, διαλελυμένου μάλιστα, κατὰ συμβουλήν τοῦ Κυρίου Κρίνου, ἐν γλυκερίνῃ καὶ ἡ ἐπιτυχία παρεκολούθησεν ἐκ τοῦ σύγγγως τὴν χρῆσιν, ἀμέσως μάλιστα μετὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν· καὶ οὐδὲ εἶδομεν δευτέραν φοράν τὸν πάσχοντα, ἐμάθαμεν ὁμῶς ὅτι ἰάθη ἔκτοτε ἐντελῶς.

Τὰ περιστατικὰ δὲ ταῦτα, καίτοι ὀλίγα τὸν ἀριθμὸν, δὲν εἶναι ὁμῶς καὶ μικροῦ λόγου ἄξια τὴν σημασίαν, ὅταν μάλιστα ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τὸ μόνον πρᾶγμα, ὅπερ διακινδυνεύομεν διὰ τῆς τοιαύτης χρήσεως τοῦ φαρμάκου, εἶναι μικρὰ τὴν ποσίτις χρημάτων, τριῶν μέχρι τεσσάρων ἢ τὸ πολὺ πέντε δραχμῶν, ἐκεῖνο δὲ ὅπερ δι' αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ κερτίσωμεν εἶναι τὸ πολυτιμότερον ἐν τῷ κόσμῳ χημῆμα, τὴν ζωὴν δηλ. τῶν τέκνων μας, τὴν ὁποῖαν πολλάκις, ὡσπερ συνέβη παρὰ τῷ μικρῷ ἡμῶν Ἐλευθερίῳ, οὐδὲν ἄλλο φάρμακον καὶ οὐδεμίαν ἄλλη θεραπευτικὴν μέθοδον εἶναι ἱκανὰ νὰ διασώσῃ. Ἄλλως δὲ τὸ φάρμακον τοῦτο δύναται νὰ μεταχειρισθῇ πάντῃ ἀφόβως καὶ πᾶς οἶός δὴ ποτε οἰκογενειάρχης, κατὰ πάσαν οἶαν δὴ ποτε ὥραν καὶ περίοδον τῆς νόσου, καὶ ἐπὶ πάσης οἶας δὴ ποτε ἄλλης ὑποτιθεμένης ἢ ἐνδεχομένης νόσου, καὶ ἄνευ τῆς συμβουλῆς ἰατροῦ, καὶ ἄνευ συνταγῆς αὐτοῦ, καὶ ἄνευ τῆς προσθέσεως τοῦ θειϊκοῦ ὀξέως· ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχη τις κινίνον καὶ νερόν καὶ δύναται εὐκόλως καὶ πάντῃ ἀφόβως νὰ μεταχειρισθῇ τὰς ἀνατριψίς· ἐν ἐλλείψει δὲ θειϊκοῦ ὀξέως δύναται τις νὰ μεταχειρισθῇ ἐπιτυχῶς, ἀντ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ὕδατος, οἰνόπνευμα ἢ ἀπλὴν ῥακὴν, διαλύων εἰς τέσσαρα δράμια ἐνός ἐκ τῶν ὑγρῶν τούτων ἡμισίαν δραχμὴν θειϊκῆς κινήσης· ἐν ἐλλείψει δὲ οἰνοπνεύματος ἢ ῥακῆς ἐπιτυγχάνεται ὁ αὐτὸς σκοπός, ἐὰν διαλύσωμεν τὴν κινίνην εἰς ἀπλοῦν ὕδωρ καὶ προσθέσωμεν δέκα ἢ δεκαπέντε ἢ καὶ εἴκοσι σταγόνας ζωμοῦ τοῦ λεμονίου· ἐν ἐλλείψει δὲ καὶ τούτου, δυνάμεθα, ἀντὶ τοῦ νεροῦ καὶ τοῦ ζωμοῦ τοῦ λεμονίου νὰ μεταχειρισθῶμεν καὶ ὄξος· ὥστε κατὰ τὸν τρόπον τούτον καθίσταται εὐκολωτάτη καὶ πάντῃ ἀβλαβὴς ἡ διὰ τῶν ἀνα-

τριψίων χρῆσις τῆς θειϊκῆς κινήσης εἰς πάντα οἶον δὴ ποτε ἄνθρωπον ἐπὶ παντός, ὡς εἵπομεν, νοσήματος, καὶ ἐπὶ πάσης ἡλικίας.

Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι παρὰ τοῖς ἡλικιωμένοις δὲν ἀρκεῖ ἑσθαιῶς κατὰ τὴν μέθοδον ταύτην τοιαύτη ποσότης φαρμάκου· ἀλλὰ τότε ἀρκεῖ μόνον νὰ προσθέσωμεν τὸ τετραπλάσιον ἢ πενταπλάσιον ἢ καὶ τὸ ἕξαπλάσιον τῆς ποσότητος τοῦ φαρμάκου, ἀρκεῖ μόνον ν' ἀνατριψώμεν πρότερον κατὰ τι ἐντονώτερον τὸ δέριμα, καὶ εἴμεθα πεπεισμένοι· πληρέστατα, ὅτι θὰ ἔχωμεν τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα· ἄλλως οὐδὲν, ὡς πολλάκις εἵπομεν, καὶ δὲν θὰ πάύσωμεν νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν, δυνάμεθα νὰ διακινδυνεύσωμεν, εἴμη ὀλίγας τινὰς δραχμάς διὰ τὴν ἄξιαν τοῦ φαρμάκου· ἀλλὰ προκειμένου περὶ ζωῆς, εἰς οὐδένα, νομιζόμεν, ἐπιτρέπεται νὰ σκέπτηται περὶ χρημάτων, καὶ μάλιστα περὶ τοῦ ποσοῦ τῶν δέκα τὸ πολὺ δραχμῶν, τὰς ὁποίας θὰ διακινδυνεύσῃ διὰ τὴν προμήθειαν τῆς κινήσης.

Τὸ περιστατικὸν δὲ τοῦτο εἶναι, νομιζόμεν, ἄξιον πολλῆς προσοχῆς, ἰδίως παρὰ τοῖς ξένοις, τοῖς περιηγουμένοις εἰς μέρη, ἐνθα ἐπιπολαῶσιν διαλείποντες πυρετοί. Οὐδέποτε καθ' ἡμᾶς πρέπει νὰ περιηγῶνται οὗτοι εἰς τοιαῦτα μέρη, χωρὶς νὰ φέρωσι μαζί των τέσσαρας τοῦλάχιστον δραχμάς κινήσης. Εὐθὺς δὲ ἅμα αἰσθανθῶσι κόπωσιν τινὰ, ἢ ἀδιθεσίαν, ἢ ἀνταρξίασεις, ἢ χαταιρίσματα καὶ ἀνακυρδίματα ἀσυνήθη, νὰ διαλύσωσι δύο ἢ τρία δράμια κινήσης εἰς ὀκτώ ἢ δέκα δράμια χλιαροῦ ὕδατος, νὰ στάξωσιν ἐν αὐτῷ καὶ τὸν ζωμὸν ἡμισίας λεμονίου, καὶ ἀφοῦ πρότερον ἀνατριψώσιν ὅπως οὖν ἰσχυρῶς τὴν κοιλίαν των, τὸν τράχηλόν των, καὶ τὰς μασχάλας των με ξηρὰν φλανέλαν, ἀμέσως ἐπεὶ ἐπὶ τῶν μερῶν τούτων ν' ἀνατριψώσιν τὴν διαλελυμένην κινίνην μέχρις ἀποβόρσεως. Μετὰ παρέλυσιν δὲ εἴκοσι τεσσάρων ὥρων, ἐὰν μὴ εὐρωσιν ἰατρὸν, νὰ ἐπαναλάβωσι τὰ αὐτὰ, καὶ ἄς ἦναι ἑσθαιῶς, ὅτι σπανίως ἐν Ἑλλάδι θὰ λάβωσιν ἀφορμὴν νὰ μεταμεληθῶσι διὰ τὴν ματαιὰν δαπάνην τῆς κινήσης.

Τὸ περιστατικὸν τοῦτο, ἐὰν ἦτο γνωστὸν πρὸ τριάκοντα μόλις ἐτῶν, οὔτε ἡμεῖς ἠθέλωμεν σεμνύνεσθαι σήμερον, ὅτι ἔχομεν ἐμπεισιτευμένα ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην τὰ μὲν ὅσῃ τοῦ Μύλλερ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Πλάτωνος, τὴν δὲ καρδίαν τοῦ Λενορμάνου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, οὔτε ἡ ἐπιστήμη ἠθέλεν ἀπωλεσθαι τόσον προῶως τοιοῦτους πολιτίμους καὶ ἐνδόξους ἀνδρας, οὔτε αἱ πατρίδες αὐτῶν ἠθελον θεωρεῖσθαι τὴν ἀτυχίαν

Ἑλλάδα, ὡς γῆν ἄζενον, ἐνταφιάζουσαν ἐν τοῖς κόλποις τῆς καὶ τοὺς εὐεργετήσαντας αὐτήν.

Ἄλλα δὲν ἦτο ἀράγε γνωστὴ τότε ἡ χρῆσις τῆς κινήσεως δι' ἀνατρίψεων; γνωστὴ, γνωστοτάτη εὐθὺς μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκαλύψεως τῆς κινήσεως καὶ ἤθελεν εἶσθαι αὐτόχρομα παραλογισμὸς τὸ νὰ ἔχωμεν ἡμεῖς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐφευρέσεως ἢ ἀνακαλύψεως; ἀλλ' ἅπαντες ἐθεωρούσαμεν τὴν δι' ἀνατρίψεων χρῆσιν τῆς κινήσεως ὡς βοηθητικὸν ἱαμα, καὶ χρησιμεύουσαν μόνον βοηθητικῶς, ὡσάκις ὁ πυρετὸς συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφόρῳ. Τὸ περιστατικὸν ὅμως τοῦ μικροῦ μας Ἐλευθερίου καὶ τὰ μετ' αὐτὸ ἀποδεικνύουσι πληρέστατα πρῶτον μὲν ὅτι πυρετὸς δύναται νὰ ὑπάρξῃ, καὶ ὡσάκις δὲν συλλαμβάνεται ἐπ' αὐτοφόρῳ, οὔτε ὅταν ὁ ἀρρώστος ἐπισκέπτεται μετὰ προθυμίας ὑπὸ δύο ἐμπειροτάτων ἰατρῶν, καὶ ἐνὸς πατρὸς ἰατροῦ, μὴ στερούμενον ἔσως πειρὰν τινα καὶ περὶ πυρετῶν ἰδίως τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἀποδεικνύει ἐπίσης ὅτι ἡ δι' ἀνατρίψεων χρῆσις τῆς κινήσεως εἶναι ἰκανὴ ἀνευ τῆς ἐλαχίστης βλάβης οὐχὶ μόνον νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀρρώστου, ἀλλὰ καὶ νὰ σώσῃ αὐτόν. Τὴν πεποιθήσιν λοιπὸν ταύτην μόνον θέλομεν νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Μελίσσης τῶν Ἀθηνῶν καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχομεν περὶ ἐφευρέσεως ἢ ἀνακαλύψεως ἀξίωσιν.

Περὶ λειβαδίων, κτηνοτροφίας καὶ δειδροφυτείας.

(Ἐκδόσις τετάρτη.)

Συζητούμενων ἐν τῇ ἔθνοςυνελεύσει τῶν περὶ λειβαδίων προτάσεων καὶ πάντων προθυμοποιουμένων νὰ προστατεύσωσι τὴν κτηνοτροφίαν, σκόπιμον νομίζομεν νὰ δημοσιεύσωμεν καὶ ἡμεῖς τὰς περὶ τούτου ὀλίγας σκέψεις.

Πανταχοῦ τοῦ κόσμου εἶναι ἤδη ἀποδεδειγμένον ὅτι ὅσον ἐφελίμος εἶναι ἡ ἡμερὸς κτηνοτροφία, τόσον ὀλεθρία καὶ καταστρεπτικὴ μάλιστα διὰ τὴν γεωργίαν εἶναι ἡ ἐν ἡμιαγρία καταστάσις αὐτῆς· διότι ἡ μὲν πρώτη προάγει τὴν γεωργίαν, ἡ δὲ δευτέρα καταστρέφει αὐτήν. Ἡ πρώτη καθίσταται θησαυρὸς πολυτίμος εἰς τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη· ἡ δευτέρα ἀρμύζει μόνον εἰς τὰ θάρσα καὶ τὰ νομαδικὰ εἶδη διάγοντα ἔθνη. Ἡ πρώτη, λιπαροῦσα τὴν γῆν, καταστολίζει αὐτήν διὰ διαφορῶν

φυτῶν καὶ δένδρων· ἡ δευτέρα πρὸς ὑπαρξίν τῆς εἶναι ἡναγκασμένη νὰ ἐκρίζωσῃ, νὰ καταστρέψῃ καὶ νὰ μηδενίσῃ πᾶν το ἐν τῇ γῇ φυόμενον.

Τούτου παραδεκτοῦ γενομένου, ἃς ἐξετάσωμεν ἤδη ποῖον εἶναι τὸ εἶδος τῆς κτηνοτροφίας, τὸ ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχον.

Κτηνοτρόφοι παρ' ἡμῖν εἶναι οἱ λεγόμενοι γκαραγκούνιδες ἢ βλαχοποιμένες, οἵτινες, κύριοι ὄντες κτηνῶν τιμῶν, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προβάτων ἢ αἰγῶν, μεταπέουσι ταῦτα πρὸς νομὴν τὸ μὲν ἔαρ εἰς τὰ ὄρη· τὸ δὲ φθινόπωρον, εἰς τὰς πεδιάδας. Ἐκεῖ δὲ, πληρώνοντες φρόνον τινα εἰς τὸ δημόσιον ἢ εἰς τὴν κοινότητα, ἐνοικιάζουσι μόνον τὴν νομὴν τοῦ τῆς ὥρας ἐκεῖνης φυσικοῦ χόρτου· καὶ ἐάν μὲν τὸ χόρτον τοῦτο εὐδοκίμησῃ καὶ δὲν καταστραφῇ, ἕνεκα θεομηνίας τινός, τὰ ποιμνία ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εὐδοκίμου καὶ ἀπύζημιόνοισι κατὰ τι τοὺς ποιμένας· ἐάν ὅμως τὸ χόρτον δὲν εὐδοκίμησῃ ἢ καταστραφῇ, τότε συγκατατρέπονται καὶ τὰ ποιμνία· οἱ δὲ ποιμένες μένουσιν οὐκ ἴσπανίως μετὰ τὰς ποιμενικὰς βράβυς τῶν τοιοῦτον σπαρζικάρδιον ἕαμα κατὰ δυστυχίαν συνέβη ἐφέτος ὀλίγας ἑβδομάδας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς ἀνά χειρὸς πραγματείας. Οὐδέποτε δὲ πρὸ οὐδενὶ τῶν παρ' ἡμῖν ποιμένων ἐπῆλθιν ἡ ἰδέα τοῦ νὰ φροντίη νὰ προμηθευθῇ ἐγκαιρῶς, νὰ προπαρασκευάσῃ ἢ ν' ἀποθηκεύσῃ τὸ πρὸς τροφήν τοῦ ποιμνίου τοῦ χόρτον. Τὸ σύστημα δὲ τοῦτο οὐχὶ μόνον διακινδυνεύει τὴν ὑπαρξίν τοῦ ποιμνίου τοῦ, ἀλλὰ καὶ καθιστᾷ πάντῃ ἀχρηστον εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὸ σημαντικώτερον τοῦ ποιμνίου τοῦ προῖόν, τὴν κόπρον. Ἡ μόνη πρόνοια, τὴν ὅποιαν λαμβάνουσιν ἐνίοτε δυστυχῶς οἱ ποιμένες παρ' ἡμῖν περὶ τῆς τροφῆς τῶν ποιμνίων τῶν, εἶναι τὸ νὰ τυρπολήσωσιν ἐν ὥρᾳ θέρους τὰ μέρη, ἅπερ προτίθενται νὰ ἐνοικιάσωσιν ὡς λειβάδια κατὰ τὸ φθινόπωρον, ἵνα φυτρώσῃ ἐν αὐτοῖς κατὰ τὸν χειμῶνα νέον χόρτον, καὶ ἵνα λιπαθῇ τοῦτο ἐκ τῆς τέφρας τοῦ καέντος παλαιοῦ. Ὡς ἐπίμτρον δὲ πάντων τούτων συμβαίνει καὶ τὸ ἐξῆς. Ἐάν κατὰ τὰ χειμερινὰ ἐξ ὑποθέσεως λειβάδια σώζωνται δένδρα τινα, ταῦτα κατ' ἔτος ἐλαττοῦνται, διότι κατ' ἔτος ὑλοτομοῦνται, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς κατασκευὴν τῶν κατ' ἔτος ἀνανεουμένων σκηνῶν τῶν ποιμένων. Ἐάν πλησίον τῶν λειβαδίων τούτων ὑπάρχωσι καὶ ἀγροὶ ἐσπαρμένοι, οὗτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καταστρέφονται ὑπὸ τῶν ποιμνίων ἕνεκα ἀπροσεξίας ἢ κακῆς θελήσεως τῶν ποιμένων, καὶ οὕτω γέγονται

ἄπειραι δίκαι καὶ διενέξεις μεταξύ ποιμένων καὶ γεωργῶν. Ὁ μακαρίτης Ποτλῆς, νομίζομεν, ἀπέδειξε διὰ στατιστικῆς, ὅτι τὰ δύο τρίτα τῶν δικῶν παρὰ τοῖς Εἰρηνοδικαίσις πηγαζοῦσιν ἐκ διενέξεων μεταξύ γεωργῶν καὶ ποιμένων. Ἐάν ἐν τοῖς λειβαδίσις σώζονται ρίζαι τινὲς ἀγρίων λαχάνων, αὗται καταστρέφονται ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῶν ποιμένων, ἐκρίζουσιν ὡς γνωστὸν ἢ κοπτουσὶν τὰ λάχανα μὲ μέγα μέρος τῶν ριζῶν των.

Ποῖα δὲ ἡ ὠφέλεια ἐκ τοῦ ἡμιαγρίου τούτου εἶδους τῆς κτηνοτροφίας; οὐχὶ σπανίως εἶπομεν, οἱ ποιμένες ἕνεκα τῆς παντελοῦς ἀκηδίας των πρὸς προπαρασκευὴν τροφῆς διὰ τὰ ποιμνία των, ἢ ἕνεκα θεομητίας, μένουσι κύριοι μόνον τῶν ποιμενικῶν ράβδων των· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ὅτι ἡ Θεῖα Πρόνοια προεφύλαξεν αὐτοὺς παντὸς κακοῦ, πάλιν ἢ ἐκ τοῦ ἡμιαγρίου εἶδους τῆς κτηνοτροφίας ὠφέλεια δὲν ἀναλογεῖ πρὸς τοὺς κόπους, τὰς δαπάνας καὶ τοὺς κινδύνους τῶν κτηνοτρόφων ἢ βλαχοποιμῶν, διότι οὗτοι, ὅπως ζῶντι, αἰωνίως εἶναι ἐκτεθειμένοι εἰς παντοειδεῖς κινδύνους καὶ εἰς μεγάλας ζημίας καὶ δαπάνας. Καὶ πρῶτον πάντων, οὐδεμίαν ἔχοντες σταθερὰν διαμονήν, κατ' ἔτος σχεδὸν ἔχουσιν ἀνάγκην καὶ νέας προστασίας τοῦ Δημάρχου, τοῦ Παρέδρου, τοῦ Μοιράρχου, τοῦ Ἐνωμοτάρχου ἢ τοῦ Χωροφύλακος, εἰς ὧν τὴν δικαιοδοσίαν ὑπάγονται, ὡς ζένοισι· διὰ τὴν τύχασιν δὲ τῆς προστασίας ταύτης, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ταῖσασιν ὅλους τούτους, ἢ μέρος αὐτῶν. Τούτων ταῖς κινήσεων, διεγείρεται ἡ ὄρεξις καὶ πολλῶν ἄλλων· ἐπειδὴ δὲ οἱ ποιμένες δὲν δύνανται νὰ ταῖσασιν αὐτοπροκίρετως ὅλους τοὺς ἔχοντας ἀξιώσεις, διὰ τοῦτο οἱ τολμηρότεροι τούτων μετασχηματίζονται εἰς ληστὰς ἢ κλέπτας, ἐν μέλει μὲν, ἵνα σιτίζονται ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ κριῶν καὶ τράγων· ἐνίοτε δὲ, καὶ ἵνα συντροφεύωσι μετ' αὐτῶν πρὸς λήστευσιν ἄλλων. Ὅθεν ὅπου τοιαῦτα ποιμνία καὶ ποιμένες, ἐκεῖ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον νὰ μὴ ὑπάρχωσι καὶ ληστὰι καὶ κλέπται.

Τούτων δὲ πάντων ἕνεκα οἱ παρ' ἡμῖν κτηνοτρόφοι, τρέφουσιν μὲν ποιμνία, ζῶσιν ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὡς ἄλλοι Ἀρκάδες διὰ θαλάνων, λαχάνων καὶ καλαμποκίνου ἄρτου κρέας δὲ τρώγουσι σπανίως καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅταν κατορθώσωσι νὰ κλέψωσι σφακτόν τι ἐκ τοῦ ποιμνίου τοῦ γείτονός των. Ὀλιγίστους δὲ ἠκούσαμεν παρ' ἡμῖν βλαχοποιμῶνας εὐποροῦντας, καὶ οὐδένα σχεδὸν εἶδομεν ζῶντα ἀνθρωπίνως, ἀλλ' ἅπαντας ἡμιαγρίως. Εἴμεθα δὲ πεπεισμένοι πληρέστατα, ὅτι οἱ ἱωμα-

λαϊότατοι οὗτοι ἄνδρες τὸ ἡμισυ τῶν κόπων, ὅς καταβάλλουσιν ἤδη διὰ τοῦ ἡμιαγρίου εἶδους τῆς κτηνοτροφίας, ἂν κατέβαλλον διὰ τοῦ ἡμέρου, τὸ ἡμισυ τῶν κτηνῶν, ἄπερ ἤδη διατρέφουσιν ἐν ἡμιαγρία καταστάσει, ἂν διέτρεμον ἐν ἡμέρῳ, καὶ πάντας τοὺς κινδύνους ἤθελον ἀπύργει, καὶ ἀνθρωπινώτερον βίον ἤθελον ζῆν, καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας ἤθελον συντελεῖ τὰ μέγιστα, καὶ εἰς τὸ Κράτος ἤθελον παρέχει ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρας ὠφελείας, καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν ἤθελον κατασταθῆ χρησιμώτεροι· ἄς ἴδωμεν δὲ τί περὶ τούτου λέγει ὁ Ξενοφῶν. «Οὐδὲν καὶ τὰ προϊόντα ὡσαύτως, εἴ τις διὰ τὸ μὴ ἐπίστασθαι προϊόντας χρᾶσθαι ζῆμοις» (1).

Ἄλλως εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπολογίσῃ τις ἀκριβῶς ἢ καὶ ὡς ἔγγιστα τὴν ἐκ τοῦ εἶδους τούτου τῆς κτηνοτροφίας ὠφέλειαν· διότι ἀμφιβάλλομεν, ἂν τις ἐκ τῶν κτηνοτρόφων μας ᾔδει εἰς κατάστασιν νὰ ὑπολογίσῃ ταύτην· ἐξ ὧν ὅμως εἶπομεν καταδεικνύεται σφίσιστατα, ὅτι πάνυ μικροῦ λόγου ἀξία ἢ καὶ μηδαμινὴ εἶναι ἡ ὠφέλεια αὕτη· ἵνα καταδείξωμεν δὲ καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἡμέρου εἶδους τῆς κτηνοτροφίας ὠφέλειαν, πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι μία ἀγέλας, ἐν ἡμιαγρία καταστάσει, μόλις κατὰ δεξιὴν παρέχει ἕνα ἄθλιον μόσχον καὶ οὐδὲν τι πλέον· ἐν ᾧ μία ἄλλη ἀγέλας, διατρεφόμενη ἐν ἡμέρῳ καταϊτάσει, περὶ εἰς ἀλανθίστως κατ' ἔτος· ἕνα ἀξιόλογον μόσχον καὶ πρὸς τοῦτο· εἰς καθρὸν εἰσόδημα πεντακοσίων περιπου δραχμῶν· ὁ ἀμφιβάλλων περὶ τούτου ἄς εἰσαρσηθῆ νὰ ἐπιτελεθῆ τὰς ἐν τῷ ἀγροικησίῳ ἡμῶν ἀγελίδας, αἰετες καὶ σήμερον ἔτι, καίτοι καταστραχημένων ἔτι ὄντων, ἕνεκα τῶν γνωστῶν εἰς τὴν κοινωνίαν λόγων, τῶν γεωργικῶν μας προϊόντων, καὶ ἀγοραζομένης τῆς τροφῆς, μᾶς παρέχουσιν ἐκάστη κατὰ μῆνα εἰσόδημα ἀνά 25—30 δραχμάς.

Ὅθεν ἀντὶ νὰ φρονεῖζωσιν οἱ Κύριοι πληρεξούσιοι περὶ τοῦ εἶδους τούτου τῆς κτηνοτροφίας, ἤθελον πράξει κάλλιον, φρονούμεν, ἂν ἐφρόντιζον πρὸς ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ ἡμέρου εἶδους τῆς κτηνοτροφίας· ἀλλὰ τί θὰ κάμωμεν τὰς ὑπαρχούσας ἤδη νομάς ἢ τὰ λειβάδια; Τόποι ἐθνη καὶ πάντῃ ἀχρηστὰ εἰς τὴν γεωργίαν ὀλίγοι, φρονούμεν, ὑπάρχουσιν ἐν Ἑλλάδι· οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν χρησιμευόντων σήμερον ὡς λειβά-

(1) Ἰδε Ξενοφῶντος οἰκονομικῶν Κεφάλ. α.

δια χρησιμεύουσι πρὸς μεγίστην βλάβην ἢ καὶ καταστροφὴν τῆς γεωργίας καὶ τῆς δειροφυτείας, διότι εἰς πολλὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη ὡς λειβάδια χρησιμεύουσι οἱ μὴ σπειρόμενοι τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀγροί. Καὶ ὠφελοῦνται μὲν κατὰ τι οἱ ἰδιοκτῆται ἐκ τῆς ἐνοικιάσεως αὐτῶν ὡς λειβαδίων κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο· εἰάν ἐγίνωσκον ὅμως πόσης ζημίας πρόξενοι γίνονται εἰς τοὺς ἀγρούς των ἀντὶ τῆς μηδαμίνης ταύτης ὠφελείας, ἤθελον ἀποποιήθῃ καθ' ὁλοκλήριον ταύτην. Οἱ γεωργοὶ παρ' ἡμῖν σπείρουσι τοὺς ἀγρούς των μόνον κατὰ διετιαν ἢ τριετιαν. ἵνα ξεκουρασθῶσι. Καὶ ξεκουράζονται μὲν τῷ ὄντι οἱ ἀγροί, ὅταν μένωσι πάντῃ ἐλεύθεροί, καὶ σῆπηται ἐν αὐτοῖς τὸ ἐξ αὐτῶν φυόμενον χόρτον. Ὅταν ὅμως τοῦτο ἐκκρίζωνται ὑπὸ τῶν ποιμνίων, ὅταν ἢ πολὺ τιμος κόπρος τούτων δὲν μὲνη ἐν αὐτοῖς, ἵνα τὰ λιπάγη, ἀλλ' ἢ ἀπόλλυται εἰς τὴν ἔρημον, ἢ διὰ τῶν βραγδαίων βροχῶν παρασύρηται εἰς τὰς χαράδρας, εἰς τοὺς ποταμοὺς ἢ εἰς τὴν θάλασσαν, τότε οἱ ἀγροὶ οὐχὶ μόνον δὲν ξεκουράζονται, ἀλλὰ καταστρέφονται. Ἄλλως δὲ οὐδεὶς ἀγρὸς ἔχει ἀνάγκην ἀνέσειως ἵνα γονιμοποιηθῇ, ἀρκεῖ μόνον νὰ καλλιεργῆται καλῶς καὶ τεχνιέντως, ἀρκεῖ μόνον νὰ λιπαζέται, καὶ εἶναι ἱκανὸς νὰ παρέχη εἰσόδημα οὐχὶ μόνον ἀπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις κατ' ἔτος· ἵνα δὲ γίνωμεν εὐληπτότεροι κατὰ τοῦτο, ἀναγκαζόμεθα ν' ἀναφέρωμεν ὡς πρόχειρον παράδειγμα τὴν Ἀττικὴν.

Οὔτε ἐθνικὰ οὔτε κοινωτικὰ λειβάδια ὑπάρχουσιν ἢ εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἀλλ' ὅμως ἄπειρα ποιμνία, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἰγῶν, παραχειμαζοῦσιν ἐν αὐτῇ ἰδιοκτῆται δὲ τῶν λεγομένων τούτων λειβαδίων εἶναι κατ' ἐξοχὴν μὲν τὰ τρία Μοναστήρια Πεντέλης, Ἄσωμάτων καὶ Καισαριανῆς· κατὰ δευτέρον δὲ λόγον καὶ τινες ἄλλοι κτηματῖαι· καὶ τὸ μὲν ἐξ ὅλων τούτων τῶν λειβαδίων εἰσόδημα ἀμφιβάλλομεν πολὺ εἰάν ᾔνοι ποτὲ δυνατόν ν' ἀναβῇ εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κατ' ἔτος χιλιάδας δραχμῶν. Ποῖα δὲ εἶναι ἡ βλάβη τῆς γεωργίας καὶ τῆς κοινωνίας ἀπέναντι τῆς σμικρᾶς ταύτης ὠφελείας, τὴν ἵσποῖαν ἔχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὡς εἶπομεν, τὰ μοναστήρια; Πρῶτον πάντων κατ' ἔτος σχεδὸν πυρπολεῖται μέγα μέρος τῶν ἐκ τῶν πέριξ τῶν Ἀθηνῶν ὀλίγων δασῶν ἐκ τῶν ποιμένων. Εἶναι δὲ φυσικῶς καὶ μαθηματικῶς ἀποδεδειγμένον, ὅτι δασὴ γυμνότερος δένδρων καθίσταται τόπος τις, τόσῳ σπανιώτεροι καὶ βραγδαϊότεροι καθίστανται καὶ αἱ βροχαί· καὶ ἐνεκα μὲν τῆς σπάνης τούτων ἢ τῆς ἀνωμυρίας καταξηραίνεται πᾶν τὸ ἐν τῇ γῇ φυόμενον δένδρον ἢ χόρτον. Ἐνεκα δὲ τῶν χειμᾶ-

ρων, τοὺς ὁποίους σχηματίζουσιν αἱ βραγδαῖαι βροχαί, ἐκπλύνεται καὶ ἐλαττωταὶ σμικρὸν κατὰ σμικρὸν πᾶσα ἢ πρὸς βλάβη τῆς γῆς. Καὶ εἶναι σπαραξικάρδιον θέαμα τὸ νὰ ἐλέπη τις καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς Πρωτεύουσος τοῦ Κράτους τὸ μὲν θέρος νὰ καίωνται ἐπὶ ἐβδομάδας ὁλοκλήρους τὰ δάση, τὸν δὲ φθινόπωρον νὰ καταστρέφονται ἄπειραι οἰκογενεαὶ ἐκ τῶν χειμᾶρων τῶν καταξήρων ἐν καιρῷ θέρου ὄντων Κηρίσου καὶ Ἰλισσοῦ. Ἡ δὲ ἄλλη Ζημία, ἣτις προσγίνεται εἰς τὰ λοιπὰ κτήματα τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν ὑγίαν τῶν ἀνθρώπων ἐκ τῆς ἀνωμυρίας, εἶναι ἀνεπολόγητος. ἵνα πεισθῇ δὲ τις περὶ τούτου, ἀρκεῖ ν' ἀναμνησκόμενοι ὅτι τὴν ἐκ μόνης τῆς γυμνότητος τοῦ τόπου προσχομένην ἄλλοτε μεγίστην φθορὰν τῶν βρεφῶν καὶ αὐτὴ ἡ ἰατρικὴ ἐταιρία ἐνόμισεν ὡς ἰδιάζουσαν νόσον, καὶ προσεκήρυξε κατ' αὐτῆς βραβεῖα· καὶ ἡ ἰδιάζουσα νόσος ἠλαττώθη τότε μόνον, ὥσπερ ἀπεδείξαμεν τοῦτο μαθηματικῶς ἄλλοτε διὰ τῆς πραγματείας ἡμῶν περὶ κλίματος Ἀθηνῶν (1), ὅτε ἤρξατο ν' ἀναπτύσσεται κατὰ τι ἡ δειροφυτεία· τί δὲ νὰ εἴπη τις περὶ τοῦ καταξήρου καὶ πνιγροῦ ἐκεῖνου καύσου, τὸν ὁποῖον διὰ τὴν γυμνότητα τοῦ τόπου αἰσθανόμεθα ἅπαντες, ὅσοι ζῶμεν κατὰ τὸ θέρος ἐν Ἀθήναις; Πῶς νὰ περιγράψῃ τις τὰ σύννεφα τοῦ κοινοῦ τοῦ, ἅτινα διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν γεννῶνται ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐπὶ ὀλίγης ἀνωμυρίας καὶ μόλις πνεόντων ἐξ ἀντιθέτων μερῶν ἀνέμων;

Ὡς ἰατροὶ δὲ, εἴκοσι πέντε περίπου ἔτη ζῶντες ἐν Ἑλλάδι, εἴκοσι ἔτη ἐξασκούντες ἐν Ἀθήναις τὸ τοῦ ἰατροῦ ἐπάγγελμα, καὶ τινα ἰατρικὰ ἔργα δημοσιεύσαντες, δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν μὲ μαθηματικῶν, οὕτως εἰπεῖν, ἀκρίβειαν, ὅτι ἡ πυρπόλησις τῶν δασῶν προξενεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα Ζημίαν, καὶ ὡς πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὡς πρὸς τὴν εὐζωίαν τῶν κατοίκων, ἀσυγκρίτως μεγαλειότερον ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν ἡ Ἑλλὰς ἤθελε πάθει, εἰάν κατ' ἔτος εἶχεν ἕνα Κεραϊκὸν πόλεμον. Οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ ἔθνος ἤθελεν εἶσθαι ἴσως γονιμώτερον τοῦ Ἑλληνικοῦ, καὶ ἐν οὐδενὶ ἐν τῷ κόσμῳ τόπῳ γίνεται κυρίως ἐνεκα τῆς γυμνότητος αὐτοῦ τόσαυτὴ θραύσις τῶν βρεφῶν ἢ βρεφο-

(1) Ἴδε Ἰατρ. Μελίσσης τόμ. ἕκτον σελ. 49—104· ἐν αὐτῇ ὑπάρχει λελανθασμένον μόνον τὸ περὶ πληθυσμοῦ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος σελ. 88 καὶ 89.

κτονία, ὅση ἐν Ἑλλάδι. Τοῦτο θ' ἀποδείξωμεν πλατύτερον, ἐάν σὺν Θεῷ ἀρχίσωμεν τὴν ἐκδοσιν τῆς Μελίσσης, (καὶ τοῦτο νομίζομεν ἀπεδείχθη ἤδη ἀκοίντως, ἐξ ὧν ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη περὶ τῶν αἰτίων τῆς μὴ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν). Ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ μόνον νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπὶ μὲν τῆς ἀρχαιότητος, καίτοι οὐδέποτε ἡσυχάσαν, ἀλλ' αἰετογε σχεδὸν πολιομοῦν, ἐν διαστήματι ὅμως ὀλίγων ἐτῶν καταπλημμύρησεν ἅπαντα σχεδὸν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον δι' ἀποικίων. Ἡδὴ δὲ, καίτοι ἐπὶ τριακονταετίαν ἐν ἀπολέμῳ καὶ εἰρηνικῇ καταστάσει ὑπάρχον, δὲν ἠδυνήθη ὅμως οὔτε νὰ διπλασιάσῃ τὸν πληθυσμὸν του. Διὰ νὰ καταστήσωμεν δὲ καταφανέστεραν τὴν ἐκ τῆς πυρπολήσεως τῶν δασῶν ἀνυπολόγιστον βλάβην καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑγείαν τῶν ἀνθρώπων, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ πατήρ τῆς φυσικῆς ιστορίας Ἀριστοτέλης ἐδογματίσεν ὅτι α ὄσταν τὸ πῦρ θερμαίῃ τὸν ἀέρα, οὗτος δὲ τὰ ζῶντα σώματα, κατ' ἀνάγκην ταῦτα θά πάσχωσι (1).

Ἢ ἐάν ἐγίνωσκον οἱ κύριοι τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ λειβαθίων πόσων βλάβῶν προξενούσιν εἰς τὴν κοινωνίαν διὰ νὰ ὠφελῶνται οὗτη ὀλιγίστας δραχμάς, πιστεύομεν ἀδιστακτως ὅτι ἤθελον πέμψει οἰκοθὲν εἰς κόρυκας τὴν διὰ τόσων κακῶν τῆς κοινωνίας προσγινομένην αὐτοῖς ὠφέλειαν.

Ἄπαντα τὰ κακὰ ταῦτα καθ' ἡμᾶς δυνατὸν ἦτο νὰ ἐλαττωθῶντι, ἴσως δὲ καὶ νὰ ἐκλείψωσι· δυνατὸν εἶναι ἐπίσης καὶ τὸ κλίμα τῶν Ἀθηνῶν νὰ κατασταθῇ τὸ θερμότερον καὶ εὐαρχέστερον κλίμα τοῦ κόσμου, ἐάν ἐπιμεληθῶμεν κατὰ τι τὴν δειροφυτεῖαν· ἀλλὰ διὰ νὰ εἰδοκιμήτῃ αὕτη, καὶ διὰ νὰ γείνωσι γονιμώτερα τὰ κτήματα τῶν Ἀθηνῶν, πρέπει νὰ μετασχηματισθῇ τὴν οὐδεμίαν ὠφέλειαν παρέχον εἰς τὴν γεωργίαν, πολλὰς δὲ βλάβας εἰς ταύτην τε καὶ εἰς τὴν κοινωνίαν προξενούν ἄριστον εἶδος τῆς κτηνοτροφίας, εἰς τὸ εὐεργετικώτατον καὶ χρησιμώτατον ἤμερον εἶδος αὐτῆς. Κατ' ἐξῆχην δὲ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς πρέπει νὰ ἐκλείψωσι αἱ αἴγες καὶ αἱ ἀσβεστοκάμιναι.

Εἶναι ἀπίστευτος τῶν ὄντι ἡ κατὰστροφή, τὴν ὁποίαν προξενούσιν αἱ αἴγες καὶ αἱ ἐν χρήσει ἀσβεστοκάμιναι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δειροφυτείας. Καὶ ἡ μὲν αἴξ εἶναι ἰκανὴ δένδρον

δεκαπέντε καὶ εἴκοσι ἐτῶν ἡλικίας νὰ καταδαμάσῃ, νὰ ἐκφυλλίσῃ, νὰ ἐκφλουδίσῃ καὶ ἐπὶ τέλους νὰ καταστρέψῃ. Κατὰ δὲ τὸ ἐπικρατοῦν εἶδος τῆς καμινοποιίας, ὁ καμινοποιὸς ἐκρίζωνει οὐχὶ μόνον τοὺς θάμνους καὶ τὰ φρύγανα, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὰ προστυχόντα δένδρα ἢ καὶ φυτὰ, ἵνα χρησιμοποίησιν ταῦτα εἰς τὴν κάμινόν του. Ἀδιάφορον δὲ εἶναι εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς τοὺς αἰγοπώλας, ἐάν χάριν αὐτῶν πάσῃ σύμπασα ἡ κοινωνία. Ἴνα δὲ καταστήσωμεν σαφέστεραν τὴν ἐκ τῶν ἀσβεστοκάμιων βλάβην, ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν καὶ δυνάμεθα οὐχὶ μόνον ν' ἀποδείξωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ πραγματοποιήσωμεν τὰ ἤδη λεγόμενα, ὅτι δηλαδὴ σύμπας ὁ ἐκ τῆς πόλεως Ἀθηνῶν φαλακρὸς φαινόμενος Ἰμμητός, σύμπας ὁ Κοροδαλὸς καὶ ὁ Πάρνης, καὶ σύμπαντες οἱ περὶ τῶν Ἀθηνῶν λόφοι, καὶ αὐτομάτως δυνατὸν ἦτο νὰ καλυφθῶν ὑπὸ δασῶν γονιμωτάτων, ὡσπερ ἦσαν κεκαλυμμένα καὶ ἄλλοτε, ἐάν, ἐξωρίζοντο ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς αἱ αἴγες καὶ αἱ ἀσβεστοκάμιναι· ὁ ἀμφιβάλλων περὶ τούτου, ἄς ἀπέλθῃ εἰς τὸν Ἰμμητὸν, καὶ ἐκεῖ θά εὕρῃ ἑκατομμύρια βάζων ἀγρίων ἐλαιῶν, αἰωνίως διαμενουσῶν ἐν θαμνώδει καταστάσει, ἐνεκα τῆς εἰς αὐτάς, ἅμα βλαστανούσας, γενομένης ὑπὸ τῶν αἰγῶν βλάβης. Ἐάν δὲ καὶ μετὰ τὸ πείραμα τοῦτο μὲν ὁ ἐλάχιστος δισταγμὸς, ἄς ἀπέλθῃ εἰς τὸ μόλις μίαν ὥραν ἀπέχον τῶν Ἀθηνῶν κτήμα τοῦ Κ. Ἀνδρέα Κομματιῆ, τὸ καλούμενον *Εὐμορῆ* *Ἐκκλήσια*, καὶ τὸ πρὸς ἄρκτον τῶν Πατησίων κείμενον· ἐν αὐτῷ θέλει ἀπαντήσῃ πανταχοῦ μὲν τὴν προξενουμένην ὑπὸ τῶν αἰγῶν ἐρήμωσιν· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἐρημώσεως ταύτης, σμικρὸν καὶ ὠραιότατον λοφίσκιον, κεκαλυμμένον ὑπὸ πυκνοτάτου φυσικοῦ δάσους, σχηματισθέντος αὐτοφυῶς, διότι ὁ καλὸς κάγαθος Κ. Κομματιῆς, ἐνοικιάζων ὅλας σχεδὸν τὰς γαίας του πρὸς νομὴν αἰγῶν, ἀπηγόρευσε τὴν εἰσοδὸν αὐτῶν μόνον ἀπὸ τοῦ προσφιλοῦς του λόφου. Ἐάν δὲ δὲν ἀρχῇ καὶ τὸ πείραμα τοῦτο, ἄς στρέψῃ καὶ τοὺς οὐθαλοὺς του πρὸς ἄρκτον τῆς πόλεως εἰς τὸν καταζήχρον ἢ πετρωδέστατον Ἀγχεσμον ἢ Λικαβητὸν, ἐκεῖ θέλει ἰδεῖ ὠραιότατον δάσος σχηματισθὲν ἐπὶ τῶν πετρῶν διὰ τῆς ἐπιμελείας τοῦ φιλοκάλου Κ. Ἀνέστη Χατζοπούλου· ἐάν καὶ τὸ πείραμα τοῦτο δὲν ἀρχῇ, ἄς στρέψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς του εἰς τοὺς περὶ τῶν Ἀθηνῶν λοφίσκους, καὶ πολλαχοῦ αὐτῶν θέλει ἰδεῖ ὅτι ἀρχεται ὁ σχηματισμὸς φυσικοῦ δάσους, μόνου καὶ μόνου διότι ἡ πρῶτη Βασιλισσα, σπείρασα ἐν αὐτοῖς δειροδιδία τινα, ἀπηγόρευσε τὴν νομὴν αἰγῶν. Ὅτι λοιπὸν κατὰβῶμεν εἰς ἀπλοὺς πολίτας, καὶ

(1) Ἴδε Ἀριστοτ. περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς βιβλ. α. κεφ. θ'.

γέρων μάλιστα ὁ Κ. Κομπατῆς ἐν τῷ κτημάτιν, τοῦτο δὲν ἴπο ἄρα δυνατόν νὰ κατορθώσῃ ἐν Κράτος ὀλόκληρον, ἢ τοῦλάχιστον μία Δημαρχία κατὰ τὰ περίξ τῶν Ἀθηνῶν ὄρη; Ἐάν δὲ πρόκειται ν' ἀποζημιωθῶσι κατὰ τι τὰ μὴ λίαν ἄπορα ὄντα μοναστήρια ἢ καὶ οἱ λοιποὶ κύριοι τῶν κατὰ τὰ περίξ λειβαδίων, εἶναι μυριάκις προτιμώτερον νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς πολίτας καὶ φόρος τις, πρὸς ἀποζημίωσιν, παρά νὰ πάσχη σύμπασα ἡ ἀθηναϊκὴ κοινωνία, ἵνα εὐζωῶσιν εἰκοσι καλόγηροι. Ἄλλως δὲ εἴμεθα πεπεισμένοι πληρέστατα, ὅτι πολλοὶ ἰδιοκτῆται τῶν τοιαύτων λεγομένων λειβαδίων, ἀποβλέποντες εἰς τε τὴν γε ἰκὴν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν μέλλουσαν ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῆς δενδροφυτείας ὠφελειαν, εὐχαρίστως ἤθελον ὑποστῆ τὴν ἐκ τῆς μὴ ἐνοικιάσεως τῶν λειβαδίων τῶν ζημίαν, ἐάν εἶχον τὴν ἑσβασιότητα, ὅτι ταῦτα, μὴ ἐνοικιαζόμενα, δὲν ἤθελον καταστρέφουσι οὐχ ἥτιον ὑπὸ τῶν αἰγοποιμένων, γινόμενα οὕτα πάντοτε ἑορὰ αὐτῶν προίκα καὶ δωρεάν· εὐχαρίστως ἐξ ἀναγγέλλομεν ὅτι εἰς κύριος τοιοῦτου λειβαδίου ὁ Κ. Σπυρίδων Πιυλίδης μὲ πολλὴν συγκίνησιν τῆς ψυχῆς του μᾶς εἶπε· «Ποτὲ δὲν ἤθελα ἐκμισθῶσι τὸ κτημά μου πρὸς βόσκησιν, ἐάν ἠδυνάμην νὰ περιορίσω τὰ προσερχόμενα ἐν αὐτῷ πλῆθει ξένα ποίμνια, καὶ ἤθελα προσπαθῆσι παντοτρόπως καὶ διὰ φυτεύσεως νὰ ἀποκτήσω ἐπιδεκτικὰ εἰς τὸ ἔδαφος ἄδένδρα, ὡς καὶ μέχρι σήμερον οὐκ ὀλίγα ἐφύτευσα εἰς περιωρισμένον καὶ παραλλαγμένον μέρος αὐτοῦ».

Ἄντι δὲ τῶν ἐν χρήσει ἀσβεστοκαμίνων ἀνάγκη εἶναι νὰ εἰσαχθῶσι τὰ διὰ τῶν ἀνθρώκων καὶ μάλιστα τῶν γαιανθρώκων, ἵνα χρησιμοποιήσωμεν οὕτω καὶ τοὺς τῆς Κύμης γαιανθρώκας μᾶς, καὶ φθάσωμεν ταχέως εἰς τὰ κατώτερα στρώματα αὐτῶν, ὅπου ἑσβαίως θέλομεν εὖρει ἀσυγκρίτως καλλιτέρους· ἀλλὰ καὶ ἄλλως, ἐάν πρόκειται νὰ ζημιωθῇ κατὰ τι ἡ κοινωνία ἕνεκα τῆς παύσεως κατὰ τὴν Ἀττικὴν τοῦλάχιστον τῶν ἐν χρήσει ἀσβεστοκαμίνων, εἶναι μυριάκις προτιμώτερον νὰ ὑποστῶμεν καὶ τὴν ζημίαν ταύτην καὶ νὰ προμηθευώμεθα ἀλλαχόθεν τὴν ἀσβεστον, παρά νὰ καταστρέψωσιν οἱ ἀσβεστοκαμινοποιοὶ σὺν τοῖς ἀγροίοις θάμνοις καὶ τὰ προστυχόντα δενδρίλια.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατὰ τὰ περίξ τῆς Ἀττικῆς λειβαδίων τὰ δὲ λοιπὰ λειβάδια τοῦ Κράτους ἢ τῶν δῆμων ἢ τῶν κοινοτήτων, ὅπου ταῦτα δὲν προξενούσι εὐλάβας εἰς τὴν γεωργίαν, ἃς διαθέσουσι οἱ κύριοι πληρεξούσιοι, ὅπως κάλλιον

νόμισωσιν πάντοτε ὁμῶς ἃς μὴ λησμονήσουσι ὅτι τάχιον ἢ βράδιον τὸ Κράτος θέλει ἀναγκασθῆ νὰ λάβῃ μέτρα κτάλληλα καὶ ριζικά, ἵνα μετασχηματισθῇ σύμπασα εἰ δυνατόν ἢ ἐν αὐτῷ ἄγρια καὶ ἄγρηστος ἢ μάλιστα καὶ ἐπιβλαβὴς κτηνοτροφία εἰς ἡμερον καὶ εὐεργετικωτάτην· καὶ τότε τὰ μὲν φυσικὰ λειβάδια θὰ μετασχηματισθῶσιν εἰς ἀγρούς γονιμωτάτους. Πρὸς τροφήν δὲ τῶν ἡμέρων ζῶων θὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ κτηνοτρόφοι τὰ τεχνητὰ λειβάδια· ἀλλ' ἂν τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γείνη ἐπὶ τοῦ παρόντος δι' ἅπαντα τὰ ποίμνια, ἃς γείνη τοῦ ἄχιστον μόνον διὰ τὰ ἐξ αἰῶν συκείμενα, καὶ ἃς ἀφθῶσιν ἐπὶ τινα ἔτη τὰ ἀθωότερα ἐκ προβάτων ποίμνια, ὅπως ἦσαν.

Ἄς πιστεύσωσι δὲ οἱ Κύριοι Πληρεξούσιοι ὅτι ἐφ' ὅσον θέλομεν νὰ ὠφελώμεθα ἐκ τῶν φυσικῶν λειβαδίων, καὶ ἐφ' ὅσον διατηρῶμεν τὸ ἡμιάγριον εἶδος τῆς κτηνοτροφίας, αἰωνίως θὰ παθαίνωμεν τὸ τῆς γαλῆς τοῦ Αἰώπου, ἥτις ἵνα λύξῃ (γλύψῃ) καὶ τὸ ρίνιον τοῦ χαλκῆος, κατέστρεψε τελευταῖον καὶ τὴν γλώσσάν τῆς· ἃς ἀκούσωμεν περὶ τούτου τί λέγει καὶ ὁ Ξενοφών· «Τῆ μὴ ἐπισταμένῳ ἵπποις χρῆσθαι, οὐκ εἶναι χρήματα οἱ ἵπποι, οὐδὲ ἡ γῆ, οὐδὲ τὰ πρόβατα, οὐδὲ ἀργύριον, οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν, ὅταν τις μὴ ἐπίσταται χιᾶσθαι» (1).

Ὡς προχειρότατον δὲ καὶ πρακτικὸν συμπέρασμα τῶν σκέψεών μας τούτων προτείνομεν τὰ ἐξῆς.

1) Νὰ ἀπαγορευθῶσι διὰ νόμου ἢ τε νομῆ αἰγῶν καὶ ἢ ἐν χρήσει ἀσβεστοκαμινοποιία τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἀφ' ὅσων ἄλλων μερῶν τοῦ Κράτους εἶναι κατεπειγόντως ἀναγκαία ἡ δενδροφυτεία. Ὡς ὅρια δὲ τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης κατὰ τὴν Ἀττικὴν ὀρίζονται τὰ ἐξῆς·

Ὁ Πειραιεύς, τὸ Μοναστήριον τοῦ Δαφνίου καὶ ἡ πρὸς τὰς Ἀθήνας κλίσις ἢ ἡ βοή τῶν ὑδάτων πάντων τῶν περίξ αὐτῆς ὀρέων, οἶον τοῦ Κορυθαλοῦ, τοῦ Πάρνηθος, τοῦ Πεντελικοῦ καὶ τοῦ Ἴμπτου· εἰς δὲ τὰ ἐντὸς τῆς περιφέρειας ταύτης ὄρη, ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἀπαγορευσις αὕτη εἶναι καθολικὴ, περιλαμβάνουσα πᾶσαν αὐτῶν τὴν περιφέρειαν. Μετ' εὐχαριστήσεως δ' ἐμάθομεν μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πρώτης ἐκδόσεως τοῦ ἀνά χειρας πραγματείας, ὅτι καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα μέρη τοῦ

(1) Ἰδὲ Ξενοφ. οἰκονομικὰ κερ. β'.

Κράτους και ιδίως κατά τὴν Πελοπόννησον, ἀπιγορεύθη ἡ ὑπαρξίς αἰγῶν ἡμιαγρίων.

2) Νὰ ἐπιβληθῆ φόρος βαρύτερος εἰς τὰς ἀγῆας, τὰς ἀγελάδας, τὰς φορβάδας, καὶ εἰς ἅπαντα τὰ λοιπὰ ζῶα, τὰ ἐντὸς τῶν λοιπῶν μερῶν τοῦ Κράτους ἐν ἡμιαγρία καταστάσει νεμόμενα.

3) Νὰ μείνῃ ὁ αὐτὸς φόρος ἐπὶ πενταετίαν εἰς τὰ πρόβατα, μετὰ δὲ ταῦτα νὰ διπλασιασθῆ ἐπὶ πενταετίαν.

4) Νὰ κηρυχθῶσιν ἐπὶ δεκαετίαν ἀφορολόγητα, αἱ ἀμελγόμεναι ἀγελάδες, οἱ μερινοὶ, καὶ πάντα τὰ λοιπὰ ζῶα, τὰ ἐν σταύλοις καὶ διὰ τεχνιτῶν λειβαδίων νεμόμενα.

Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ πάσης παρεξηγήσεως ὑποσχόμεθα, ὅτι ἂν εἰσακουσθῶσιν αἱ εὐχαί μας, εὐχαρίστως θὰ πληρώσωμεν ἡμεῖς ἐπὶ δεκαετίαν διὰ τὰς ἀγελάδας μας τὸν διπλάσιον τοῦ σημερινοῦ φόρον.

5) Νὰ ἐκλεχθῶσι κατὰ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἀνά εἰς ὄρεινός καὶ εἰς πεδινός τόπος, περιέχων πολλὰ στρέμματα ἐθνικῆς γῆς, καὶ ιδίως βοσκησίμου, καὶ νὰ προκηρυχθῆ διὰ νόμου, ὅτι ἕκαστος γκαρχακούνης ἢ βλαχοποιμῆν, θέλων νὰ συνοικισθῆ στερεῶς ἐν ἑκάστῳ τῶν τόπων τούτων, θέλει λαμβάνει ἀπὸ τοῦ Κράτους δωρεάν, ἑνὸς μὲν στρέμματος γῆν καὶ τριακοσίας δραχμὰς μετρητάς πρὸς οἰκοδομὴν οἰκίας καὶ κήπου ἐν τῷ συνοικισθησομένῳ χωρίῳ· τριάκοντα δὲ στρέμματα γῆς ἐπίσης δωρεάν κατὰ τὰ περὶ τοῦ χωρίου τούτου μέρη, πρὸς γεωργίαν ἢ κατασκευὴν τεχνητῶν λειβαδίων.

Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὴν δωρουμένην ταύτην γῆν δὲν δύναται οὔτε νὰ ἐκποιήσῃ οὔτε νὰ ὑποθηκεύσῃ ἐπὶ πεντηκονταετίαν ὁ γεννησόμενος ἰδιοκτῆτης αὐτῆς.

Υ. Γ. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς συζητήσεως ἐπέμψαμεν εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τὴν ἐξῆς ἀναφορὰν.

Πρὸς τὴν Δευτέραν ἐν Ἀθήναις Ἐθνοσυνέλευσιν
τῶν Ἑλλήνων.

Κύριε Πρόεδρε.

Μὴ δυνάμενος νὰ περατώσω πρὸ τῆς σημερινῆς συνεδριάσεως τὴν ἐκτύπωσιν πραγματείας μου τινὸς περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ζητήματος τῶν λειβαδίων, λαμβάνω τὸ θάρρος νὰ περιελίσσω

ἐνταῦθα τὰς τυπογραφικὰς διορθώσεις αὐτῆς. Ἐάν δ' ἐν αὐτῇ εὑρητέ τι, διευκρινίζον τὸ ζήτημα ἢ συντελοῦν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εὐημερίας τῆς πατρίδος, διατάξητε, παρακαλῶ, τὴν ἀνάγνωσιν αὐτῆς πρὸ τῆς συζητήσεως. Ἐπιφυλάττομαι δὲ νὰ προσφέρω μετὰ τὴν ἐκτύπωσιν εἰς τοὺς Κυρίους Πληρεξουσους ἀνά ἐν ἀντίτυπον. Ὑποσχεσθεῖμαι μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 1 μ. μ. τῆς 20 Νοεμβρίου 1863.

Ἀναστ. Ν. Γούδας.

Ὁ δὲ Κύριος Πρόεδρος, ὡς μᾶς ἐβεβαίωσαν πολλοὶ μάρτυρες αὐτήκοοι, εἶπε περίπου τὰ ἑξῆς· ἀό Κ. Γούδας ζητεῖ τὴν ἀναβολὴν τῆς συζητήσεως διότι ἔχει μίαν πραγματείαν περὶ λειβαδίων ὑπὸ τὰ πιεστήρια.»

Λυποῦμαι πολὺ διότι ἠλλοιώθη καθ' ὅλοκληρίαν μὲν καὶ πρὸς μεγίστην προσβολὴν τῆς ὑπολήψεώς μου, ἀλλ' ὡς τότε ἐπίβησον ἄνευ προθέσεως, ἢ σαφειστάτη ἔννοια τῆς ἀναφορᾶς μου ταύτης.

Περὶ ποτιστικῶν καὶ ποσίμων ὑδάτων ἐν τῇ Ἀττικῇ.

(Ἐκδοσις τρίτη.)

Ἡ παρ' ἄξιαν ἴσως εὐμενῆς ὑποδοχὴ, τῆς ὁποίας ἠξιώθη τὸ περὶ λειβαδίων, κτηνοτροφίας καὶ δενδροφυτείας μικρὸν ἡμῶν φυλλάδιον, καλοκάγαθοὶ τινες προτροπαὶ φίλων, πρόσθετος δὲ καὶ τὸ ἀξιοδάκρυτον τῷ ὄντι θέαμα, ὅπερ κατὰ πᾶν θέρος ἦ καὶ κατὰ πᾶσαν σχεδὸν ἡμέραν ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῇ κοινωσίᾳ μας, τὸ νὰ βλέπῃ τις δηλαδὴ ἔνθεν μὲν εἰς τὴν πεδιάδα, πᾶσαν σχεδὸν τὴν φυτικὴν φύσιν πάντοτε σχεδὸν διψῶσαν, ἔνθεν δὲ ἐν τῇ πόλει, ποῦ μὲν γυναῖκας, συνωθουμένας εἰς τ' ἀναδρυτήρια καὶ πολλὰς ὥρας ἐκεῖ παραμενούσας, ἵνα πληρώσωσιν ὕδατος τὰ ὑδροφῶρα ἀγγεῖά των, ποῦ δὲ ὑπέρτερος μονομαχοῦντας μὲ τὰς στάμνας εἰς τὰς χεῖρας καὶ διαφιλονεικοῦντας τὴν προτεραιότητα τῆς πληρώσεως αὐτῶν, πάντοτε σχεδὸν μὲ κίνδυνον, ἐνίοτε δὲ καὶ μὲ συντριβὴν, τῶν ἀθῶων τούτων ἀγγείων, καὶ ἀλλαγῆς τὰ συντρίμματα αὐτῶν, πληροῦντα τὰς ὁδοὺς πάντοτε μὲ βλάβῃ τῶν πολιτῶν, ταῦτα λέγομεν πάντα μᾶς

ἐπιβάλλουσι τὸ καθήκον νὰ δημοσιεύσωμεν τὰς ὀλίγας ταύτας σκέψεις καὶ περὶ ζητήματος, τὸ ὅποιον διαφεύγει μὲν τὴν ἀρμοστικότητα τῶν γνώσεών μας, δὲν ἀπαιτεῖ ἡμῶς, φρονούμεν, καὶ πολλὴν σοφίαν, ἵνα διευκρινηθῇ.

Καὶ πρῶτον πάντων διακηρύττομεν ὅτι οὔτε ὑδραυλικὰς γνώσεις ἔχομεν οὔτε οικονομολογικὴν ἢ διοικητικὴν τινα ἀξίωσιν, ἀλλ' ἀπλῆν μόνον καὶ φυσικὴν ἐπιθυμίαν νὰ συντελέσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ κατὰ δύναμιν εἰς τὸ καλὸν τῆς πατρίδος μας, ἣδη μάλιστα, ὅτε πρόκειται νὰ μεταβληθῶσιν ἴσως τὰ πάντα ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ τοῦτο ἵνα μὴ φανώμεν καθυστεροῦντες τὸ καθήκον. Ἄλλως τε βέβαιον εἶναι, ὅτι ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπῆρχον ἄλλοτε, ὑπάρχουσιν ἴσως ἔτι καὶ σήμερον ὕδατα ἱκανὰ νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς ἀνάγκας οὐχὶ μόνον τοῦ σήμερον ὑπάρχοντος πληθυσμοῦ, ἀλλὰ καὶ δεκαπλασίου τούτου.

Καὶ γινώσκουμεν ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑπῆρχον ἄλλοτε ἐπὶ ὁμαλῶν μὲν περιστάσεων περὶ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας κατοίκων ἐπὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου πιθανὸν νὰ ἐπεσπρωθῆσαν ἐν αὐτῇ καὶ πολὺ πλείοτεροι, ἴσως νὰ ἔφθασε τότε ὁ πληθυσμὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ μέχρι τοῦ ἑκατομμυρίου. Ὁ ἐφείμενος λεπτομερεστέρων περὶ τούτου πληροφοριῶν ἄς ἀναγνώσῃ τὸν βίον τοῦ Περικλέους ὑπὸ Πλουτάρχου· τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ Εσνοφῶντος βιβλ. γ'. κεφ. ζ'. ἢ καὶ τὸν Κλίντωνα (Fasti Hellenici τόμ. β', σελ. 472—476).

Καὶ πηγαὶ μὲν πολλαὶ ὑδάτων ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ πληθυσμὸς μέγας μνημονεύονται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησιν· οὐδαμῶς δὲ ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἀπηντήσαμεν παρ' αὐτοῖς μνημονοσημένην καὶ τὴν μαστίζουσαν ἡμᾶς σήμερον δίψαν.

Καὶ ὁ μὲν Πλάτων μνημονεύει ὅτι πρὸ αὐτοῦ ὑπῆρχε κρήνη καὶ κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν κρήνη δ' ἦν μία κατὰ τὸν νῦν τῆς Ἀκροπόλεως τόπον, ἧς ἀποσβεσθεΐσις ὑπὸ τῶν σεισμῶν τὰ νῦν ὑνάματα σμικρὰ κύκλω καταλέλειπται, τοῖς δὲ τότε πᾶσι ὑπαρεῖχεν ἀφθονοῦν βρέμα, εὐκραῆς οὐσα πρὸς χειμῶνά τε καὶ ὑθέρος» (1). Ὁ δὲ Πλίνιος μνημονεύει τριῶν πηγῶν, τῆς Κηφισίας, τῆς Λαρίνης καὶ τῆς Καλλιῆρας (2) ὁ δὲ Στράβων μνη-

μονεύει καὶ ἄλλων. «Εἰσὶ μὲν νῦν αἱ πηγαί, λέγει, καθαρῶς »καὶ ποσίμου ὕδατος, ὡς φασιν ἐκτὸς τῶν Διοχάρους καλουμένων πυλῶν, πλησίον τοῦ Λυκείου (1)· πρὸς δὲ τούτοις ὁ Στράβων μνημονεύει καὶ δύο ποταμῶν. «Ποταμοὶ δ' ἐστίν, ὁ »μὲν Κηφισὸς ἐκ Τρινημιῶν τὰς ἀρχὰς ἔχων, ῥέων δὲ διὰ τοῦ »πεδίου, ἐφ' οὗ καὶ ἡ γέφυρα καὶ οἱ γεφυρισμοί. Διὰ δὲ τῶν »σκελῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ Ἄστεος εἰς τὸν Πειραιᾶ καθηκόντων, ἐκ- »δίδωσιν εἰς τὸ Φαληρικόν, χειμαρρῶδης τὸ πλεόν θέρους δὲ »μειοῦται τελείως· ἔτι δὲ τοιοῦτος μᾶλλον ὁ Ἴλισσος, ἐκ θατέ- »ρου μέρους τοῦ Ἄστεος ῥέων εἰς τὴν αὐτὴν παραλίαν, ἐκ τῶν »ὑπὲρ τῆς Ἄγρας καὶ τοῦ Λυκείου μερῶν, καὶ τῆς πηγῆς, ἣν »ὑμνήσεν ἐν Φαίδρῳ Πλάτων» (2). Ὁ δὲ Πανσανίας μνημονεύει καὶ τοῦ Ἡριδανῶ ὡς ποταμοῦ. «Ποταμοὶ δὲ Ἀθηναῖοις ῥέουσιν »Ἴλισσός τε καὶ Ἡριδανῶ τῷ Κελτικῷ κατὰ τὰ αὐτὰ ὄνομα »ἔχων, ἐκδιδούς εἰς τὸν Ἴλισσόν» (3).

Τοιούτων λοιπὸν καὶ τοσούτων ὑπαρχουσῶν ἄλλοτε ἐν τῇ Ἀττικῇ κρήνῶν τε καὶ ποταμῶν, εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ μὴ ὑπάρχουν σήμερον ἐν αὐτῇ ὕδατα ἱκανὰ πρὸς τὰς ἀνάγκας μόλις τοῦ δεκατημιουρίου τῶν κατοίκων; ἀλλὰ τὰ ὕδατα, ἐνδέχεται ν' ἀντιλέξῃ τις, εἰσὶν ἀνάλογα τῆς φυτείας τόπου τινός· ὅσῳ δὲ πυκνοτέρα εἶναι αὕτη, τόσῳ ἀφθονώτερα καὶ τὰ ὕδατα ὑπῆρχον λοιπὸν ἄλλοτε ἀφθονα ἐν τῇ Ἀττικῇ ὕδατα, διότι ἅπανα ἡ χώρα αὐτῆς ἦτο οὐ μόνον κατάφυτος κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἀλλὰ καὶ εὐφορωτάτη καὶ εὐκραεστάτη, κατὰ τε τοῦτον κατὰ τὸν Εσνοφῶντα καὶ κατὰ τὸν Ἀριστείδην τὸν ῥήτορα.

Καὶ περὶ μὲν τῆς φυτείας τῆς χώρας καὶ τῆς εὐφορίας αὐτῆς ὁ Πλάτων λέγει τὰ ἐξῆς μεταφράζομεν δὲ ταῦτα καὶ εἰς τὴν καθομιλουμένην, ἵνα γινώμεν εὐληπτότεροι τοῖς πᾶσι. «Ἐκ τῶν ὀρέων »τῆς Ἀττικῆς τινὰ νῦν μὲν μόνον εἰς τὰς μελίσσας παρέχουσι τρο- »φήν, ἀλλ' οὐ πρὸ πολλοῦ ἐν αὐτοῖς ὑπῆρχον δένδρα πρὸς οἰκο- »δομὴν μεγίστων οἰκιῶν, ὧν τὰ στεγάσματα, ἐκ τῶν ὀρέων »τούτων ὑλοτομηθέντα, σώζονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Κατὰ »δὲ τὴν πρὸς εὐφορίαν ἀρετὴν ἡ γῆ τῆς Ἀττικῆς ὑπερβαίνει »πᾶσαν ἄλλην ὑπὲρ τῶν ὀρέων αὐτῆς κεκλιμένη, διὰ τοῦτο εἶναι

(1) Στράβ. Γεωγρ. βιβλ. ἕνατον κεφ. α. §. 19. Ἀττικῆ.

(2) Ἰδε αὐτόθι § 24 Ἀττικῆ.

(3) Ἰδε Πανσ. βιβλ. α. κεφ. 19 § 6.

»ικανή νά διατρέφῃ μέγα στρατόπεδον, συλλεγὲν ἐν αὐτῇ ἐκ
»τῶν περιοίκων. Τοῦτο δὲ εἶναι μέγα τεκμήριον τῆς εὐφορίας
»αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὅπως ἔμεινε σήμερον ἡ γῆ τῆς Ἀττικῆς εἶναι
»πάμφορος, εὐκαρπὸς, καὶ παραγωγικὴ παντὸς εἶδους ζώων». (1).

Ἀλλαχοῦ δὲ ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς λέγει τὰ ἑξῆς.

»Φαῖδρος· . . . Ἀλλὰ ποῦ θέλεις νά καθίσωμεν καὶ ν' ἀνα-
»γνώσωμεν ;

»Σωκρ. Ἄς στρέψωμεν ἐδῶ πρὸς τὸν Ἰλισσὸν, ἔπειτα ὅπου
»εὐρῶμεν ἡσυχίαν καθήμεθα.

»Φαῖδρ. Καλῶς ἔτυχε νά ἦμαι καὶ ξυπόδητος· διότι σὺ νο-
»μίζεις, ὅτι εἶναι εὐκολώτερον νά διαβαίνομεν ἐνταῦθα βρέ-
»χοντες τοὺς πόδας, ἄλλως δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ
»ἔτους καὶ τὴν ὥραν τῆς ἡμέρας τοῦτο δὲν εἶναι δυσάρεστον.

»Σωκρ. Προχώρει καὶ ἐκλεξε τόπον, ἵνα καθίσωμεν.

»Φαῖδρ. Βλέπετε ἐκείνην τὴν ὑψηλοτάτην πλάτανον ;

»Σωκρ. Μάλιστα.

»Φαῖδρ. Ἐκεῖ εἶναι σκιὰ καὶ ἀεράκι καὶ χλόη, ὅπου δυνάμε-
»θα, ἐὰν θέλωμεν, καὶ νά ξαπλωθῶμεν.

»Σωκρ. Προχώρει λοιπόν.

»Φαῖδρ. Εἶπέ μοι Σωκράτης, δὲν λέγεται, ὅτι ἐντεῦθεν ποῦ ὁ
»Βορέας ἤρπασε τὴν εὐμορφουίαν ;

»Σωκρ. Μάλιστα.

»Φαῖδρ. Ἐδῶ λοιπὸν φαίνεται ὅτι ὑπάρχουσι χαρίεντα, κα-
»θαρά καὶ διαφανῆ ὕδατα, ἐπιτήδεια νά παρακινῶσι τὰς κόρας
»νά παίζουν παρ' αὐτά.

»Σωκρ. Οὐχὶ ἐδῶ, ἀλλὰ δύο ἢ τρία στάδια κατωτέρω (πι-
»θανὸν ὀλίγον τι κατωτέρω τοῦ νῦν σφαγείου) ἀλλ' εἰπέ μοι
»φίλε ! δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ δένδρον, εἰς ὃ μᾶς »ὠδηγοῦσε ;

»Φαῖδρ. Μάλιστα.

»Σωκρ. Μὰ τὴν Ἥραν εἶναι ἀξιόλογον· διότι καὶ ἡ πλάτανος
»αὕτη εἶναι ὠραιότατη, ὀλοστρογγυλὸς καὶ ὑψηλῆ, καὶ ἡ ἰτέα
»ἐπίσης ὑψηλῆ καὶ σύσκιος καὶ ὠραιότατη, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς
»ἀνθῆσεώς της οὔσα, κατευωδιάζει τὸν τόπον· καὶ ἡ πηγὴ ἐπί-
»σης εἶναι χαριεστάτη· τὸ δὲ ὑπὸ τὴν πλάτανον ῥέον ὕδωρ φαίνε-
»ται ὅτι εἶναι πολὺ ψυχρὸν, ὡς δύναται τις νά συμπεράνη ἐκ
»τοῦ ἐν αὐτῷ βυθισθέντος ποδός· καὶ ὡς ἐκ τῶν κορῶν τε καὶ
»ἀγαλμάτων φαίνεται ὅτι εἶναι ἱερὸν νυμφῶν τινῶν καὶ τοῦ

(1) Ἴδε Πλάτ. Κριτίαν.

»Ἀγγελώου· ἢ ἂν θέλῃς, τὸ εὐαίρον τοῦ τόπου, πόσον ἀγαπητὸν
»καὶ τερπνὸν εἶναι. πόσον εὐχάριστον διὰ τὸ καλοκαίρι, καὶ
»πόσον θαυμάσια συναρμολογεῖται τὸ λιγυρὸν τοῦτο πρὸς τὸ
»τετέρισμα τῶν τεττίγων· ἀλλὰ τὸ χαριεστάτον πάντων εἶναι
»ἡ χλόη, ἣτις ἐκεῖ ἀντικρὺ εἶναι ἱκανή, καὶ καταλλήλοτάτη,
»ἵνα ἐξαπλώσῃ τις ἐπ' αὐτῆς τὴν κεφαλὴν» (1).

Ὁ δὲ Ξενοφῶν, περὶ προσόδων τῆς Ἀττικῆς πραγματευόμενος, λέ-
γει τάδε. «Ὁ τόπος τῆς Ἀττικῆς ἐκ φύσεως παρέχει πλείστα προ-
»σόδους, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου θέλω περιγράψαι τὴν φύσιν
»τῆς χώρας τῆς Ἀττικῆς· ἅπασαι λοιπὸν αἱ ὄραι τοῦ ἔτους
»εἶναι πραύταται· διότι τὰ ἀλλαχοῦ μὴ δυνάμενα οὔτε νά βλα-
»στήσωσιν, ἐνταῦθα κερποφοροῦσιν» (2). Ὁ δὲ Ἀριστείδης ὁ ῥή-
»τωρ λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἐν τῇ Ἀττικῇ οὐδὲν ἐκ φύσεως εἶναι ἀρ-
»γόν, οὐδ' εἶναι ποτὲ δυνατὸν νά ἐπέλθῃ δυσχερεία τις περὶ
»τὰς προσόδους· διότι ἐνταῦθα πολλὰ πράγματα οὐχὶ μόνον
»αὐτοφυῶς γίνονται καὶ ἀνευ σποράς, ἀλλ' ὑπερτεροῦσι τὰ τῶν
»εὐγέων χωρῶν. Πρὸς δὲ τούτοις ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἀττικῇ
»ῤεῦματα ἄλυπα ἀεράων ποταμῶν καὶ πηγῶν ἀγθοροὶ καὶ
»καρποὶ παντὸς εἶδους, κάλλιστοι πάντων τῶν ἐν ταῖς λοιπαῖς
»χώρας καὶ περιφανεῖς» (3).

Ἡ ἀντίρρησις δὲ αὕτη, ὅτι δηλαδὴ ὑπῆρχον ἄλλοτε ἐν τῇ
Ἀττικῇ ἄφθονα ὕδατα, διότι πᾶσα ἡ χώρα αὐτῆς ἦτο κατάφυ-
τος, εἶναι τῷ ὄντι ἰσχυρότατη, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἰσχυρίζομεθα,
ὅτι τὰ ἀρχαῖα ὕδατα καὶ ἂν ἠλαττώθησαν κατὰ τι, ἔνεκα τῆς
γυμνότητος τοῦ τόπου, δὲν ἀπωλέσθησαν ὅμως καὶ καθ' ὅλοκλη-
ρίαν, καὶ δυνατὸν εἶναι ν' ἀνευρεθῶσι, καθὼς ἐπίσης δυνατὸν εἶ-
ναι καὶ αὖθις νά γεινῆ κατάφυτος καὶ εὐφροτατὴ ἡ Ἀττικὴ
πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπαιτεῖται θέλησις, ἐπιμέλεια, καὶ ἐξακριβώ-
σις τοῦ μεγίστου καθήκοντος καὶ συμφέροντος, ὅπερ ἅπαντες
ἔχομεν νά ἀσχοληθῶμεν σπουδαίως περὶ τούτου.

Ἀλλὰ διὰ νά εὐδοκιμήσῃ ἡ δεινδροφυτεία, ἔχομεν ἀνάγκην
ὕδατων· διὰ ν' αὐξήσῃσι δὲ τὰ ὕδατα, πρέπει ν' ἀναπτυχθῇ ἡ
δεινδροφυτεία· ὁ συλλογισμὸς οὗτος εἶναι τόσον φυσικὸς καὶ τό-
σον σαφής, ὥστε ἤθελε φέρει εἰς ἀμυχανίαν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς, ἂν

(1) Ἴδε Πλάτωνος Φαῖδρον.

(2) Ἴδε Ξενοφ. περὶ προσόδων κεφ. α΄.

(3) Ἴδε Ἀριστ. Παναθηναϊκὸν τόμ. α΄, σελ. 162 ἐκδ. Λειψίας.

μη, διά μὲν τῆς περὶ λειβαδίων, δενδροφυτείας καὶ κτηνοτροφίας πραγματείας, ἀπεδεικνύομεν μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας, ὅτι ἡ δενδροφυτεία ευκολώτατον εἶναι ἢ ἀναπτυχθῆ ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ διὰ τῶν ὑπαρχόντων ὑδάτων, ἀρκεῖ μόνον ἐξορισθῆσιν ἀπ' αὐτῆς αἱ αἶγες καὶ αἱ ἀσβεστοκάμινοι· διὰ δὲ τῆς ἀνά χειρας θέλομεν ἀποδείξει ὅτι νερὰ ὑπάρχουν ἀφθονα ἐν τῇ Ἀττικῇ, ἀλλὰ δυστυχῶς οὔτε τῶν ἐν τῇ ἐπιφάνειᾳ αὐτῆς γίνεται οἰκονομικὴ χρῆσις, οὔτε πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν ἀφθονωτέρων κατεβλήθη ἡ δέουσα προσπάθεια. Πρὶν δὲ προβῶμεν εἰς τοῦτο, ἀναγκαῖον θεωροῦμεν νὰ ληθῆ πρόνοια καὶ περὶ τῶν ἐξῆς ἀντικειμένων· σμικρῶν μὲν, ἀλλὰ μεγάλα προσκόμματα παρσχόντων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δενδροφυτείας.

Γνωστὸν εἶναι, ὅτι οἱ γεωργοὶ παρ' ἡμῖν μεταχειρίζονται πρὸς ἀροτρίαισιν σχεδὸν μόνον βόας· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἕκαστος γεωργὸς ἔχει καὶ ἓνα περιττὸν βόα· συνήθεια δὲ παρὰ τοῖς γεωργοῖς ἐπικρατεῖ τὸ νὰ φορτώνωσιν ἐπὶ ὄνου τὴν σποράν, τὸ ἀροτρον, καὶ ἅπαντα τὰ γεωργικὰ ἐργαλεῖα, νὰ ἐπιβαίνωσι δὲ καὶ οὔτοι ἐπ' αὐτοῦ, καὶ, προπορευομένων ἐλευθέρως καὶ κατὰ βούλησιν τῶν βοῶν, νὰ φθάνωσιν οὕτω ἅπαντα, λογικὰ τε καὶ ἄλογα ζῶα, εἰς τὸ πρὸς γεώργησιν κτῆμα· ἐκεῖ δὲ τὸ μὲν ζεῦγος τῶν βοῶν τίθεται ὑπὸ τὸν ζυγόν· ὁ δὲ ὄνος καὶ ὁ περιττὸς βοῦς νέμονται δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐλευθέροι ἐν τῷ αὐτῷ ἀγρῷ ἢ ἐν τοῖς παρακειμένοις· ἐπειδὴ δὲ σπανίως εὐρίσκουσιν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος μάλιστα τροφήν πρὸς βόσκησιν, καταφεύγουσιν εἰς τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς δένδρα, καὶ τρώγουσι τὰ φύλλα, τυὸς βλαστῶν ἢ ἐνίοτε καὶ τὸν φλοιὸν αὐτῶν· περιττὸν δὲ εἶναι νὰ εἰπώμεν, ὅτι καὶ μέχρι οὗ φθάσουν εἰς τὸ πρὸς γεώργησιν κτῆμα, ἅπαντες οἱ βόες καὶ ὁ φέρων τὸν ζευγηλάτην ὄνος προξενοῦσι καθ' ὁδὸν μεγάλην ζημίαν εἰς τὰ δένδρα καὶ σπαρτὰ τῶν κτημάτων, δι' ὧν διέρχονται.

Ταῦτα λοιπὸν ἅπαντα πρέπει ἢ ἀπαγορευθῆσιν ἀστυνομικῶς ὅσον τάχιον οὐδένα τοῦ λοιποῦ πρέπει νὰ ὀδηγῶσιν οἱ βόες καὶ νὰ φέρῃ ὁ ὄνος κατὰ βούλησιν εἰς τὸ πρὸς καλλιέργειαν κτῆμα· ἀλλ' ὁ γεωργός, καπιστρωμένους ἔχων τοὺς βόας καὶ τὸν ὄνον, νὰ ὀδηγῆ τοὺς λογικῶς καὶ ἀνευ βλάβης ἄλλων. Πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ ὁ γεωργός πρέπει νὰ φέρῃ εἰς τὸν ἀγρὸν καὶ τὴν ἡμερησίαν τροφήν τοῦ τε περιττοῦ βοῦς καὶ τοῦ ὄνου καὶ νὰ ἔχη ταῦτα πάντοτε καπιστρωμένα· ἄλλως διὰ πᾶν ἐλευθέρως νεμόμενον ἐν τοῖς ἀγροῖς κτῆνος, εἴτε προξενήσει τοῦτο εἰς αὐτοὺς ζημίαν τινά, εἴτε μὴ, ὁ ἰδιοκτῆτης νὰ πληρῶνῃ πρόστιμον μέγα.

Μόνη δὲ ἡ ἀπαγορευσις αὕτη καὶ μόνη ἡ ἐξορία τῶν αἰγῶν καὶ τῶν ἀσβεστοκαμίνων ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς εἶναι ἱκανὰ νὰ προστατεύωσι τὴν ὑπάρχουσαν δενδροφυτείαν καὶ νὰ συντελέσωσιν οὕτω μεγάλως διὰ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ποσότητος τῶν ὑδάτων. Ἴσως δὲ τις νομίσαι ὑπερβολικὸν τὸν περὶ δενδροφυτείας καὶ προστασίας τῶν αὐτοφῶν δένδρων ζήτησιν μας, ἀλλὰ θέλει μᾶς δικαιοῦσαι πληρέστατα, ἐλπίζομεν, ὅταν μάθῃ, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πλουσιωτάτῃ Γαλλίᾳ, τῇ ἀπειρα καὶ ἀπέραντα δάση ἔχουσῃ, ἐξεδόθη κατὰ τὸ 1860 νόμος περὶ δασοποιίας τῶν Ἀλπεων καὶ πάντων αὐτῆς τῶν γυμνῶν ὄρεων. Ἰδοὺ δὲ τῶ ὄντι τί ἀναγινώσκομεν περὶ τοῦτου εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα τῆς Ἑφημερίδος τῶν Συζητήσεων.

Ἡ διεύθυνσις τῶν ὑδάτων καὶ δασῶν ἐπιδιώκει δραστηρίως τὴν λύσιν τοῦ περὶ δασοποιίας ζητήματος· ὁ δὲ Κύριος Γενικὸς διευθυντῆς τῶν δασῶν, θέλων ἢ ἀντιληφθῆ ἰδίαις ἀντιλήψεσι περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς δασοποιίας, διέτρεξεν ἅπανα τὰ μέρη τῶν Ἀλπεων καὶ τῶν λοιπῶν ὄρεων, εἰς ἃ ἐνεργεῖται κατὰ τὸν ἀπὸ 28 Ἰουλίου 3860 νόμον ἡ δασοποιία. Πανταχοῦ δὲ τῶν μερῶν τούτων ἡ δασοποιία ἐνεργεῖται δραστηρίως καὶ πανταχοῦ ἐπέτυχεν ἀξιολογώτατα, καὶ εἰς τὸ πείσμα νηλίστα τῶν κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος καύσεων καὶ τῆς ζηρατίας» (1). Ἀλλὰ καὶ ἄλλως φρονοῦμεν διὰ σμικρᾶς τινος μάλιστα δαπάνης καὶ ὀλίγης φρονήσεως δυνατὸν εἶναι νὰ πολυπλασιασθῶσι τὰ ἐν τῇ Ἀττικῇ ὑδάτα.

Καὶ πρῶτον πάντων οἱ ποταμοὶ Κήφισσός καὶ Ἰλισσός, καὶ ἂν μὴ ἦσαν ἄλλοτε ὅμοιοι τοῦ Ῥήνου ἢ τοῦ Δουνάβεως, ἦσαν ὅμως ὅπως δὴ ποτε ποταμοὶ, κατὰ μὲν τὸν Ἀριστείδην ἀνάοι. Κατὰ δὲ τὸν Στράβωνα χειμαρρῶδεις τὸ πλέον· ἀλλ' ὁ Ἰλισσός κατ' αὐτὸν ἔρρεν ἐκ θατέρου μέρους τοῦ Ἄστεως, ποτίζων ἄρα πᾶσαν τὴν πεδιάδα, ἣν κατὰ τὸν Ξενοφῶντα κατέσταινεν ἱκανὴ νὰ παρέχῃ τασάτας προσόδους, ὥστε νὰ μὴ ἐπερρήθηται οὐδέποτε δυσχέρεια, ἀλλὰ τὸναντίον νὰ τρέφῃ κατὰ τὸν Πλάτωνα στρατόπεδον πολὺ τῶν περιόικων· οἱ ποταμοὶ λοιπὸν οὔτοι σήμερον εἶναι σχεδὸν κατάξηροι, τὰ δὲ νάματα αὐτῶν φρονοῦμεν δὲν ἀπωλέσθησαν, ἀλλ' ἡ παρεξέτραπτησιν τῆς ἀρχαίας αὐτῶν κοίτης, ἢ κατεπλακώθησαν ἐξ ἐπιχωμάτων πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τοῦτου φέρομεν τὰ ἐξῆς.

(1) ἴδε Journal des Debats 30 Novembre 1863.

1) Ὅπου δὴ ποτε τῶν ὄχθων τῶν ποταμῶν τούτων καὶ ἀνσκάψη τις, θέλει εὑρεῖ ποτάμιον, διαυγέστατον, καὶ ἀνεξάντλητον ὕδωρ. Πρὸ ἐπτὰ περίπου ἐτῶν ἠγοράσαμεν ἐκ τύχης τὸ ἑκατὸν μόλις μέτρα ἀπέχον τῆς σημερινῆς κοίτης τοῦ Κιφισσοῦ ποταμοῦ ἀγροκίπιόν μας. Κατὰ συμβουλήν δὲ φίλου, τοῦ Κ. Β. Πετμεζᾶ, ἐπεχειρήσαμεν ἐν αὐτῷ τὴν ἀνούριξιν φρέατος· ἐπὶ ὀκτῶ περίπου μέτρων βάθους εὑρομεν μόνον ἐπιχώσεις γῆς· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ δύο μέτρων εὑρομεν μόνον ποτάμιον ἄμμον καὶ στρογγύλους λίθους· ἔπειτα δὲ εὑρομεν καὶ σμικρὰν μὲν, ἀλλ' ἀνεξάντλητον ποσότητα ὕδατος. Πρὸς θεμελιώσιν τοῦ φρέατος ἀπῆρτετο ἡ ἐξάντλησις τούτου, ἀλλὰ τριάνοντα ῥωμαλιώτατοι ἐργάται, ἐργαζόμενοι ἀδιαλείπτως διὰ δώδεκα ἀσκῶν, δὲν ἐστάθησαν ἱκανοὶ οὐδὲ κατὰ σταγόνα νὰ ἐλαττώσωσι τὸ ὕδωρ· τούναντίον μάλιστα, ὅσω πλείοτερον ἤντλον, τοσοῦτῳ πλείοτερον ἤϋξανεν ἡ ποσότης αὐτοῦ. Ἐπὶ τέλους ἐθεμελιώσαμεν τὸ φρέαρ, καὶ σήμερον λογιζόμεθα εὐτυχεῖς, διότι διὰ μόνης τῆς ἐργασίας τῆς ἡμέρας δυνάμεθα νὰ ποτίσωμεν ἕξ στρέμματα ἀγροῦ, χωρὶς νὰ ἐλαττωθῇ τὸ παράπαν ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος· εἴμεθα δὲ πληρόστατα πεπεισμένοι, ὅτι καὶ δεκαπλασίαν ταύτης ποσότητα ἐὰν ἐδυνάμεθα ν' ἀντλώμεν καθ' ἑκάστην, οὐδέποτε ἤθελε μᾶς ἐλλείψει ὕδωρ. Τὸ ὕδωρ τοῦτο δὲν εἶναι ἄρα δυνατὸν νὰ μετοχτευθῇ διὰ σωλήνων εἰς κατωφερέστερα κτήματα, νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς καὶ οὕτω νὰ ποτίσῃ τὰ κτήματα ταῦτα, ἀνευ κόπου καὶ δαπάνης πρὸς ἀντλησιν; Δὲν εἶναι ἄρα δυνατόν ν' ἀνορυθῶσι μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας ἀνωτέρω τοῦ ἀγροκηπίου ἡμῶν καὶ ἕτερα ὅμοια φρέατα, καὶ οὕτω νὰ ποτίζωνται ἀνεξόδως καὶ ἅπαντα τὰ κατωφερέστερα τῶν φρέατων τούτων καὶ ἀνωφερέστερα τοῦ ἀγροκηπίου ἡμῶν κτήματα; τὸ αὐτὸ πείραμα μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας δὲν εἶναι ἄρα δυνατόν νὰ γείνη καὶ κατὰ τὴν ἀπέναντι τοῦ ἀγροκηπίου ἡμῶν ὄχθην τοῦ Κιφισσοῦ ποταμοῦ; Πολλῶν δὲ τοιούτων γενομένων, ἢ ἐνὸς γενικοῦ μέτρου λαμβανομένου, δὲν εἶναι ἄρα δυνατόν νὰ διπλασιασθῇ καὶ τριπλασιασθῇ τὸ σήμερον ὑπάρχον ὕδωρ τοῦ Κιφισσοῦ ποταμοῦ;

2) Ὁ μὲν Ἰλισσὸς ποταμὸς σήμερον εἶναι κατὰξηρος. Μόνον κατωτέρω τῆς εἰς τὸ νεκροταφεῖον ἀγοῦσης γεφύρας φαίνεται, ὅτι καταρρέει σμικρὰ τις ποσότης ὕδατος, ὅπερ καὶ ἀμέσως χάνεται. Τὰ παρόχθια ὅμως αὐτοῦ εἰς σμικρὸν τι βάθος ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς ἢ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, νομίζομεν, ὅτι ἔχουσιν ἄφθονον καὶ ἀνεξάντλητον ὕδωρ· τοῦτο δὲ ἐξάγομεν ἐκ

τῶν ἐξῆς περιστατικῶν. Κατὰ τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τούτου φηλοδομήθη, ὡς γνωστὸν, τὸ σφαγεῖον· ἐν αὐτῷ ἀνορύχθη φρέαρ, μόλις ἀπέχον πεντήκοντα μέτρα τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ· ἐν τῷ φρέατι δὲ τούτῳ τὸ νερὸν εἶναι καὶ ἄφθονον καὶ ἀνεξάντλητον. Τὸ περιστατικὸν δὲ τούτου δὲν μᾶς πείθει ἄρα γε, ὅτι ὅσα εἶπομεν ὅτι δυνάμεθα νὰ πράξωμεν μετὰ μεγίστης πιθανότητος ἐπιτυχίας εἰς τὰ παρόχθια τοῦ Κιφισσοῦ πρὸς αὐξήσιν τῆς ποσότητος τοῦ ὕδατος, δὲν μᾶς πείθει, λέγομεν, ὅτι αὐτὰ ταῦτα δυνάμεθα νὰ τὰ ἐφαρμόσωμεν μετὰ μεγαλύτερας ἰσως πιθανότητος ἐπιτυχίας καὶ εἰς τὰ παρόχθια τοῦ Ἰλισσοῦ; Ἄλλως ἐνταῦθα ὑπάρχει καὶ ἄλλῃ τις μεγαλειτέρα ἐνδειξις τῆς πιθανότητος τῆς ἐπιτυχίας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ καὶ εἰς ἑκατὸν περίπου ἐημέρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς κοίτης αὐτοῦ ἀναβρῦει ἀνάως ἡ πηγὴ, ἢ λεγομένη τὸ νερὸ τοῦ βουνοῦ· τὸ νερὸ δὲ τοῦτο τοῦ βουνοῦ δὲν εἶναι ἄρα γε τὸ αὐτὸ νερὸ τῆς Καλλιφόρης ἢ τοῦ Ἰλισσοῦ, παρεκτετοπισμένον ἕνεκα ἐπιχώσεων; Καθὼς δὲ παρεξέτόπισε τὸ βεῖθρον τοῦτο, δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ παρεξέτόπισαν καὶ ἄλλα, καὶ νὰ βέωσιν ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῆς σημερινῆς κοίτης τοῦ Ἰλισσοῦ ὑπογείως; Οὕτε ὑδραυλικοὶ εἴμεθα, ὡς ἀρχόμενοι τοῦ λόγου εἶπομεν, οὔτε ἄλλην τινὰ ἀξίωσιν ἔχομεν, ἀπλουστάτη ὅμως σκέψις μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ σήμερον ὑπάρχουσιν ὕδατα ἐν τῇ Ἀττικῇ, βέωσιν ὅμως ὑπογείως· καὶ φρονοῦμεν ὅτι δὲν εἶναι δύσκολον νὰ εὑρεθῶσι καὶ νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.

3) Ἀμέσως κατωτέρω τῆς διερχομένης διὰ τινος ῥύακος, πιθανὸν δὲ τοῦ Ἡριδανοῦ, γεφύρας, τῆς ἀγοῦσης εἰς Πατήσια, ἐντεῦθεν τῆς οἰκίας τοῦ Κ. Τραπακοπούλου, καθ' ἑκάστην βλέπομεν ἀναβρῦον ἀπὸ τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ ἢ τοῦ ῥύακος τούτου σμικρὸν νᾶμα ὕδατος, τὸ ὅποιον μάλιστα χρησιμοποιοῦσι τινὲς διὰ προχώματος, σχηματίζοντος λιμνίδιον ἢ *λουτζίαν* κατωτέρω τῆς ἀναβρῦσεως αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ λιμνιδίου δὲ τούτου ἀντλῶσιν ὕδωρ πρὸς πότισιν τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν τῶν Πατησίων δένδρων. Καὶ τὸ περιστατικὸν δὲ τοῦτο δὲν ἐμφαίνει ἄρα γε ὅτι κατωτέρω τῆς ἐπιφανείας τῆς κοίτης ταύτης βέωσιν ὑπογείως πλείοτερα ὕδατα; Δὲν εἶναι ἄρα γε δυνατόν καὶ ταῦτα νὰ ἔλθωσι δι' ὑδραυλικῶν μεθόδων ἢ δι' ἄλλου τινὸς τρόπου εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καὶ νὰ παρέξωσιν οὕτω πλοῦτον ἄμετρον εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν δεινδροφυτεῖαν;

Νερά λοιπὸν ὑπάρχουσιν ἄφθονα ἐν τῇ Ἀττικῇ· ῥέουσιν ὅμως ὑπογείως καὶ ἀπαιτεῖται δαπάνη τις ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὄριμος σκέψις καὶ καλὴ θέλησις ἐκ μέρους τῶν διοικητικῶν ἀρχῶν, ἢ ἑταιρίας τινός, ἵνα κατασταθῶσι χρήσιμα καὶ παρέξωσιν ἀφθονον πλούτον. Καὶ ἐπὶ σμικρὸν δὲ ἐάν ἐδισταζώμεν ἤδη περὶ τῆς καλῆς θελήσεως τῆς Κυβερνήσεως, ἠθέλαμεν σιωπήσει τελειῶς, διότι πρὸ πολλοῦ ἀηδιάσαμεν ἢ ἀκούομεν μὲ κίνδυνον μάλιστα τῆς ζωῆς μας καὶ οὐ σμικρὰν βλάβην τῆς υγείας καὶ τῆς περιουσίας μας τὸ «*φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.*»

Πλὴν δὲ τῆς διὰ τοιούτων ἀποπειρῶν ἐλπίζουμένης κατὰ μεγίστην πιθανότητα αὐξήσεως τῶν ποτιστικῶν ὑδάτων, καὶ τὰ ἤδη ὑπάρχοντα ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς γῆς φρονούμεν, ὅτι, ἐάν κάλλιον ἐδιοικουῦντο, ἠθελον παρέξει ἀσυγκρίτως μεγαλειτέραν τῆς παρεχομένης ἤδη ὠφέλειαν. Καὶ τὸ μὲν θέρος, ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου μέχρι τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τὰ ὕδατα ταῦτα εἶναι ἰδιόκτητα, ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἐν Σπολίοις καὶ ἀλλαγῶ κήπους· οἱ δὲ κηπουροὶ ποτίζουν κατὰ σειρὰν ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ οὕτω δὲν ἀπόλλυται εἰς μάτην πρὸς κατάβρεξιν τῶν λεγομένων ἀμπολῶν τὸ ὕδωρ. Ἀλλὰ τοῦτο, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν Ἀττικὴν τοῦλάχιστον, χρησιμεύει τὰ μέγιστα καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος πρὸς πότισιν τῶν ἐλαιῶνων, τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν λοιπῶν ἀγρῶν. Τὸν χειμῶνα λοιπὸν ἅπαντα τὰ ποτιστικὰ ὕδατα ἀνήκουσιν εἰς ἅπαντα τὰ λοιπὰ κτήματα, καὶ τοὺς κήπους. Διὰ τὴν γίνηται δὲ κατὰ σειρὰν τὸ πότισμα τῶν κτημάτων οἱ μὲν ἀρχαῖοι πρόγονοι ἡμῶν εἶχον τοὺς λεγομένους ὑδροδιανομεῖς· τὸ ἀξίωμα δὲ τοῦτο ἦτο τόσῳ ἔντιμον, ὥστε κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν φίλου μας τινός φιλολόγου, κατεῖχετο καὶ ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους. Οἱ δὲ τοῦρκοι διώριζον τοὺς λεγομένους ποταμάρχας, οἵτινες καθήκον εἶχον νὰ διανέμωσι κατὰ σειρὰν τὸ ὕδωρ, λαμβάνοντες ἀποζημιώσιν ἀνὰ ἓνα παρὰ πρὸς πότισιν ἐκάστου ἐλαιοδένδρου, καὶ οὕτω καθεξῆς· ἀλλ' ἀντὶ τῆς εὐτελοῦς ταύτης ἀποζημιώσεως, ὄφειλον νὰ εἰδοποιῶσιν ἀκριβῶς ἕκαστον ἰδιοκτῆτην περὶ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν τὸ ποτιστικὸν ὕδωρ ἔμελλε νὰ διέλθῃ ἐκ τοῦ κτηματός του, ἐνίοτε μάλιστα αὐτοὶ οὗτοι οἱ ποταμάρχαι ἐπότιζον τὰ κτήματα ἀντὶ εὐτελεστάτης τινός ἀποζημιώσεως.

Σήμερον δὲ τὰ ποτιστικὰ ὕδατα οἰκειοποιήθη ὁ δῆμος, φθονήσας φαίνεται καὶ οὗτος τὴν εὐδαιμονίαν τῆς γάτας τοῦ Αἰσώπου· ἐνοικιάζει δὲ ταῦτα κατ' ἔτος ἢ εἰσπράττει τὸν

ἐκ τούτων προκρίπτονα ὄχι εὐκαταφρόνητον φόρον διὰ λογαριασμὸν τοῦ δήμου· ἀλλ' ὁ ἐνοικιαστής ἢ ὁ εἰσπράκτωρ τοῦ φόρου μόνον καθήκον νομίζουσιν ὅτι ἔχουσι νὰ εἰσπράξωσιν ἢ βεβαιώσωσι τὸν φόρον. Ἐκαστος λοιπὸν ἰδιοκτῆτης, ἅμα λαβὼν τὴν ἀδειαν ἀπὸ τοῦ ἐνοικιαστοῦ ἢ τοῦ εἰσπράκτορος τῶν φόρων τῶν ποτιστικῶν ὑδάτων, μετοχετεύει ταῦτα, ὅπου ἂν βούληται· ἀδιάφορον δὲ ἂν, οὕτω μειοχτευόμενα τὰ ὕδατα, καταστρέφουσιν ὅλας τὰς δημοσίους ὁδοὺς, καὶ βλάπτουσιν ἅπαντα τὰ κτήματα, ἀφ' ὧν διέρχονται· ἀδιαφορεῖ ἐπίσης ὁ ἐπιθυμῶν νὰ ποτίσῃ τὰ κτήματά του, ἂν μόλις τὸ δεκατημόριον τοῦ οὕτω διοχειευομένου ὑδάτος ἀφικνεῖται εἰς ταῦτα, ἀρκεῖ μόνον οὗτος νὰ ποτίσῃ αὐτὰ.

Τοιοῦτον σύστημα, ἐνωσέεται οἴκοθεν, ὅτι εἶναι ὀλέθριον, καταστρεπτικόν. Πρὸς θεραπείαν δὲ τοῦ κακοῦ ἀπαιτεῖται νὰ διορίζωνται μὲν ποταμάρχαι, ἀλλὰ τίμιοι ἄνθρωποι, καὶ καλῶς πληρωνόμενοι· νὰ ὀρισθῶσι δὲ καὶ πέντε ἢ ἕξ γενικαὶ ἀμπολαί, ἀφ' ὧν νὰ διέρχεται τὸ ὕδωρ· οἱ δὲ ποταμάρχαι, λαμβάνοντες ἐκ τῶν κτηματικῶν σμικρὸν τινα φόρον μόνον πρὸς ἐπαρκῆ συντήρησιν των, νὰ ἔχουσι τὸ καθήκον νὰ εἰδοποιῶσι κατ' οἶκον ἅπαντας τοὺς ἰδιοκτῆτας περὶ τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν θὰ διέλθῃ τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῆς πλησίον τοῦ κτηματός των ἀμπολῆς· ἐν καιρῷ δὲ ἀνάγκης κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἰδιοκτῆτου νὰ ἔχωσιν οὗτοι τὴν ὑποχρέωσιν καὶ νὰ ποτίζωσι τὰ κτήματά του, μὲ μικρὰν τινα ἀποζημιώσιν· φόρος δὲ ἢ μάλιστα καὶ πρόστιμον μέγα νὰ ἐπιβληθῇ μόνον εἰς ἐκείνους, οἵτινες δὲν φροντίζουσι νὰ ποτίζωσι τὰ κτήματά των, καὶ ἐν καιρῷ χειμῶνος, ὅταν ταῦτα ἔχωσιν ἀνάγκην ποτίσματος.

Τὸ σύστημα τοῦτο ἐνδέχεται νὰ ζημιώσῃ κατ' ἔτος τὸν δῆμον τέσσαρας μέχρι πέντε χιλιάδων δραχμῶν· ἀλλ' ἢ ὠφέλεια, τὴν ὁποίαν θὰ ἔχῃ οὗτος ἀμέσως ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν προϊόντων, καὶ τῆς ἐκ τούτων αὐξήσεως τῶν δημοτικῶν φόρων, εἴμεθα πεπεισμένοι πληρέστατα, ὅτι ἔσεται διπλάσια. Ἄλλως, ἐφ' ὅσον ὁ δῆμος ἐνοικιάζει τὰ ὕδατα, ἢ ἐφ' ὅσον εἰσπράττει ἐξ αὐτῶν βαρυιάτους φόρους, ἵνα ἐπαρκῆ εἰς ἄλλας ματαίας καὶ περιττὰς δαπάνας, αἰωνίως οὗτος μὲν θὰ πάσχη τὸ τῆς γαλῆς τοῦ Αἰσώπου πάθημα, οἱ δὲ φορολογούμενοι κτηματῆται αἰωνίως θὰ ἔχωσι τὰ μαλὰ ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν σκούφίαν, διὰ τὴν ἵνα κατὰ τὴν παροιμίαν καλοὶ ραγιαδες.

Πλὴν δὲ τῶν ὑδάτων τούτων ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα τινά, ὅλων

μὲν χειμερινά. ἀλλὰ πολύτιμα, σχηματιζόμενα ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῆς χιόνος κατὰ τὸν Πάρνηθα, καὶ ποτίζοντα κατὰ τὸν χειμῶνα ἢ ἐνίοτε καὶ μέχρι τῆς ἀνοιξέως μὲγα μέρος τῶν κτημάτων τῆς Ἀττικῆς. Τὰ ὕδατα ταῦτα ὀνομάζονται τῆς *Γιαντούλας* ἀπὸ Γιαννούλαν τινά, φαίνεται, πρώτην φροντίσαντα νὰ συνδέσῃ διὰ προχωμάτων καὶ δέσεων τὰς πρὸς τὴν Ἀττικὴν ὑπὸρειαν χαράδρας τοῦ Πάρνηθος, καὶ νὰ χρησιμοποιήσῃ οὕτω τὸ δι' αὐτῶν διερχόμενον ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῆς χιόνος ὕδωρ εἰς τὰ κτήματα τῶν Ἀθηναίων.

Τὸ πολύτιμον τοῦτο ὕδωρ παρετηρήθη, ὅτι κατ' ἔτος σχεδὸν ἐλαττοῦται· κατὰ δὲ τὰ τελευταία ταῦτα ἔτη ἐχρησίμευε σχεδὸν ἀποκλειστικῶς πρὸς πότισιν τοῦ κτήματος τῆς πρώην Βασιλίσσης. Αἷτια δὲ τῆς ἐλαττώσεως τοῦτου ἠκούσαμεν ὅτι εἶναι ἢ κατὰ τινὰς μὲν τῶν χαράδρῶν ὀλικὴ καταστροφή τῶν δέσεων καὶ προχωμάτων, κατὰ τινὰς δὲ ἄλλας μερικὴ καὶ εὐθεράπευτος. Ἀνάγκη πᾶσα λοιπὸν νὰ ἐπισκευασθῶσιν ὅσον ἔνεστι τάχιον καὶ αἱ δέσεις αὗται, νὰ ἐφαρμοσθῶσι δὲ καὶ ἐνταῦθα ὅσα εἴπομεν προηγουμένως.

Πρὸς μεγάλην δὲ αὐξήσιν τῶν ποτιστικῶν ὑδάτων, καίτοι στεραυόμενοι ὡς εἴπομεν, ὑδραυλικῶν γνώσεων καὶ οὐδεμίαν ἀξίωσιν ἔχοντες, μετὰ πεποιθίσεως ὅμως προτεινόμεν τὰ ἐξῆς· ἐπειδὴ ἐξ ὧν ἀνωτέρω εἴπομεν, εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι παρὰ ταῖς ὄχθαις καὶ ὑπὸ τὰς σημερινὰς κοίτας τῶν ποταμῶν δύναται τις νὰ εὕρῃ ἄφθονον καὶ ἀνεξάντλητον ὕδωρ, διὰ τοῦτο καλὸν εἶναι νὰ ἐκλεχθῶσι κατάλληλοι τινες θέσεις κατὰς τὰς ἀρχαίας ἢ τὰς σημερινὰς κοίτας τῶν ποταμῶν Κηφισοῦ, Ἰλισσοῦ καὶ Ἠριδανοῦ. Ἐπὶ τῶν θέσεων δὲ τούτων πρώτον μὲν νὰ παρεχτευθῇ τὸ ἤδη τυχὸν ῥέον ὕδωρ, ἵνα ῥέῃ καὶ τοῦ λοιποῦ, ὡς περ πρότερον· ἔπειτα δὲ ἐφ' ἑκάστης τῶν θέσεων τούτων νὰ ἀνορυχθῇ ἐπικαρσίως τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ χάνδαξ, διερχόμενος αὐτὴν, διήκων ἑκατέρωθεν πέραν τῶν ὄχθων, καὶ ἔχων μήκος μὲν ἑκατὸν περίπου μέτρων, πλάτος δὲ δύο ἢ τριῶν, καὶ βάθος ἀνάλογον τῆς ἐπιτυχίας ἢ τῆς εὐρέσεως ὕδατος· οὐδέποτε ὅμως νὰ παύσῃ ἢ πρὸς τὸ βάθος ἐξόρυξις, ἂν μὴ εὐρεθῇ ἀπογῶσα ποσότης ὕδατος διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἶμεθα σχεδὸν πληρέστατα πεπεισμένοι, ὅτι δύναται τις νὰ εὕρῃ ἄφθονον ποσότητα ὕδατος, ῥέοντος ὑπογείως· τούτου δὲ γενομένου, δὲν εἶναι δύσκολον ἴσως νὰ διοχτευθῇ διὰ σωλήνων τὸ ὕδωρ εἰς κατωφερέστερα μέρη, μέχρις οὗ φθάσῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς καὶ κατασταθῇ οὕ-

τω παραγωγικὸν ἀφθόνου πλούτου. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἀκαιρον ἴσως νὰ παραθέσωμεν τὴν περὶ τούτου κρίσιν καὶ δύο σοφῶν Γάλλων, τοῦ φιλελληνικωτάτου δηλαδή Σιατοβριάνδου, περιηγηθέντος τὴν Ἑλλάδα, ὡς γνωστὸν, κατὰ τὰ 1806, καὶ τοῦ Κ. Φωβέλλου, προξένου ὄντος τότε τῆς Γαλλίας ἐν Ἀθήναις. Ἰδοὺ λοιπὸν τί λέγει περὶ τούτου ὁ Κ. Σιατοβριάνδος εἰς τὸ ὁδοιπορικόν του, «Ἄμα σκάψῃ τις, ὡς μοι εἶπεν ὁ Κ. Φωβέλλος, τὴν »κοίτην τοῦ Ἰλισσοῦ, εὐρίσκει ὕδωρ εἰς ὀλίγιστον βάθος, καὶ »τοῦτο τόσο καλῶς γνωρίζουσιν αἱ ἐκεῖ Ἀλβαναί, ὥστε πλύνουσαι, ἀνοήγουσι μικρὰν ἐν τῇ ἄμμῳ ὀπήν, ἐξ ἧς τὸ ὕδωρ »ἀναβλύζει ἀμέσως. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἡ κοίτη τοῦ Ἰλισσοῦ »ἐμπληρώθη θαμνητῶν ὑπὸ λίθων μετ' ἄμμου μεμιγμένων, κατα»κλυσθέντων ἀπὸ τῶν πλησιοχώρων ὄρέων, ὥστε ὁ ποταμὸς »οὗτος ῥέει πιθανῶς μεταξὺ δύο στρωμάτων ἄμμου» (1). Ὅτι λοιπὸν αἱ Ἀλβαναί γυναῖκες ἔπραττον ἐπὶ Τουρκίας, ἵνα πλύνωσιν, δὲν δυνάμεθα ἄρα καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐπιχειρήσωμεν ἡμεῖς ἤδη, διὰ νὰ ποτίσωμεν τὰ κτήματά μας καὶ νὰ θησαυρίσωμεν πλούτον;

Ἄλλ' ἂν τὸ μέσον τοῦτο εἶναι δυσεκτέλεστον, τότε καὶ δι' ἀντλιῶν νομίζομεν καὶ ἄλλων μηχανῶν καὶ σωλήνων δύναται τις σήμερον νὰ διοχτευθῇ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὕδωρ καὶ ν' ἀνυψώσῃ μάλιστα ἐκ μεγίστου βάθους καὶ ποταμούς ὀλοκληρούς· ἐν τῇ ἐκθέσει τοῦ Λονδίνου εἶδομεν τοιαύτην μηχανήν, ἱκανὴν ν' ἀνυψώσῃ ἴσως καθ' ὀλοκληρίαν τὸν μεγαλειότερον ποταμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλως δὲ δὲν εἶναι μακρὰν ἡμῶν ἡ ἐποχὴ, φρονοῦμεν, καθ' ἣν καὶ ἄνευ δαπάνης θὰ δυνάμεθα ν' ἀνυψῶμεν μεγίστας ποσότητας ἰδιῶτων καὶ ἀπὸ μεγίστου βάθους. Ἀλλὰ καὶ ἄνευ τούτου, τοσαύτην πεποίθησιν ἔχομεν περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν λοιπῶν προτεινομένων ἐνταῦθα μέσων, ὥστε ἐὰν αἱ περιστάσεις ἡμῶν ἦσαν εὐνοϊκώτεραι καὶ μᾶς παρεχωρεῖτο προνομίον τι, οὐδένα ἠθέλαμεν ἔχει δισταγμὸν ν' ἀναδεχθῶμεν ἡμεῖς τοιαύτας ἐπιχειρήσεις, σμικρὰ μὲν διακινδυνεύουσας, μέγιστα δὲ ἐπαγγελιομένας. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Ἢδη δὲ

(1) Ἰδε Σιατοβριάνδου ὁδοιπορικὸν τόμ. β'. σελ. 41—42 μετὰφρ. Ραΐδου.

Περὶ ποσίων ὑδάτων.

Τὰ ὕδατα ταῦτα, ὡς καὶ ἀρχόμενοι τοῦ λόγου ἀπεδείξαμεν, ἦσαν ἀφθονα ἄλλοτε, τοῦτο δὲ ἐξάγεται, πλὴν τῶν λοιπῶν μνημονευθειῶν ἀποδείξω, καὶ ἐκ τῆς πληθύς τῶν ὑδραγωγείων, τὰ ὅποια οὐκ ὀλίγοι εὐρίσκουσι, θέλοντες νὰ σκάψωσι πρὸς θεμελίωσιν οἰκῶν· τοῦτο ἐξάγεται ἐπίσης καὶ ἐκ τῆς πληθύς τῶν ἐν τῇ πόλει φρεάτων, τὰ ὅποια δὲν ἔχουσι στάσιμον ἢ φρεάτιον ὕδωρ, ἀλλὰ διαβατικόν, πηγαῖον, καὶ ἀνεξάντλητον. Τοιαῦτα δὲ φρέατα, ἐξ ὧν ἡμεῖς γινώσκουμεν, ὑπάρχουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Κυρίων Γ. Ἀντωνιάδῃ, Ἰω. Φιλήμονος, Δαμιανοῦ Γεωργίου καὶ ἄλλων πολλῶν. Παμμέγεθες δὲ ὑδραγωγεῖον, πλῆρες μάλιστα ὕδατος, ἠκούσαμεν, ὅτι ἀνεκαλύφθη πρὸ πολλοῦ καὶ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Νικοδήμου, ὅτε ἐπεσκευάζετο, ὡς γνωστὸν, ὁ ναὸς οὗτος, δαπάνῃ τῆς Αὐτοκρατορικῆς Ῥωσσικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ εὐρεσις λοιπὸν τοιούτων ὑδραγωγείων καὶ ἡ ὑπαρξις τοιούτων φρεάτων τί ἄλλο σημαίνει εἰμῆ, ὅτι εἰσέρχοντο ἄλλοτε εἰς τὴν πόλιν καὶ ἄλλα πολλὰ ὕδατα, ἅτινα σήμερον ἢ παρεξεδράπησαν ἢ κατεπλακώθησαν ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπιχώσεων;

Διὰ σμικρᾶς τινας περὶ τούτου μερίμνης, ἐπὶ τῆς ἐλεύσεως τῆς Κυβερνήσεως ἐν Ἀθήναις, ἤθελον ἀνακαλυφθῆ, νομιζόμεν, ἄπειρα ὕδατα, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ ἀφικνούνητο καὶ μέχρι τῆς ἐπιφανείας τῆς πόλεως· τὰ δὲ λοιπὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν πεδιάδα πρὸς πότισιν τῶν κτημάτων. Ἦδη δὲ, πολλῶν οἰκοδομηθειῶν οἰκιῶν, ἡ περὶ τούτου ἐπιχειρήσις καθίσταται δυσχερεστέρα τε καὶ δαπανηρώτερα· ἀλλ' οὐκ ἤττον ἐν τισὶ τῶν ἀρχαίων τούτων ὑδραγωγείων, ἢ τῶν διαβατικῶν ὕδωρ ἐχόντων φρεάτων, καὶ ἤδη σκόπιμον εἶναι νὰ γείνη τις ἀπόπειρα. Ἄλλως δὲ δὲν εἶναι οὔτε λίαν δαπανηρὸν οὔτε δύσκολον νὰ τεθῶσι στερεαὶ ἀντλίας ἐπὶ τῶν ἐχόντων διαβατικῶν ὕδωρ φρεάτων, καὶ νὰ μετασχηματισθῶσι ταῦτα εἰς θρύσεις πρὸς χρῆσιν τοῦ δημοσίου. Εὐχαρίστως μάλιστα εἶδομεν, ὅτι ἐν τισὶ τῶν φρεάτων τούτων ἐφηρόσθη ἤδη τὸ σύστημα τοῦτο ὑπὸ τῶν ἰδιοκτητῶν πρὸς χρῆσιν αὐτῶν ἢ τῶν γειτόνων. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ ζητῆ ἡ δημοχρῆστος νὰ δανεισθῆ τεράστιον ποσὸν χρημάτων πρὸς μετοχέτευσιν ὑδάτων ἐκ μακρυνῶν μερῶν, οἰκονομικώτερον καὶ σκοπιμώτερον εἶναι, νομιζόμεν, ἐπὶ μὲν τοῦ παρόντος νὰ μεταχειρισθῆ τὸ σύστημα τοῦτο, ἀκολούθως δὲ δύναται νὰ προβῆ καὶ εἰς μεγαλειτέρας ἐπιχειρήσεις.

Πρὶν δὲ καταφύγη διὰ μεγάλης δαπάνης εἰς τὰ ἀπώτατα προτιμώτερον εἶναι νομιζόμεν, ν' ἀποπειραθῆ τὰ ἐξῆς. Ἐπειδὴ ἅπαντα σχεδὸν τὰ εὐρισκόμενα ὑδραγωγεῖα καὶ τὰ διαβατικὸν ὕδωρ ἔχοντα φρέατα διευθύνονται πρὸς τὸ ἀρκτικό-ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως, τὸ πρὸς τοὺς ἀμπελοκήπους, ἐπειδὴ τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τῷ ὄντι οὐ μόνον τὸ ἀνωφερέστερον ἐκ τῶν περὶ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὸ προσφορώτερον πρὸς διόδον ὑδάτων, καταρρέοντων ὑπογείως ἀπὸ τοῦ Πεντελικοῦ, διὰ τοῦτο πᾶσαν ἡμῶν τὴν μερίμναν καὶ προσοχὴν πρὸς εὐρεσιν ὑδάτων πρέπει νὰ ἐπιστήσωμεν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο ἢ εἰς ζώνην τινά, ἀρχομένην σμικρὸν τι πέραν τῆς Μονῆς τῶν Ἀσωμάτων καὶ διευθυνομένην ἐπικαρσίως πρὸς τὸν Ἰλισσόν. Καὶ ἐνταῦθα δὲ φρονούμεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀναγκαίαν προφύλαξιν τοῦ ὑπάρχοντος ἤδη ὑδραγωγείου καὶ τῆς ὁδοῦ, δύναται τις μετὰ πολλῆς ἐλπίδος ἐπιτυχίας νὰ ἐξορύξῃ τάφρον ἐπικαρσίως τῆς ὁδοῦ καὶ μέχρι τῶν ὑπωρείων τοῦ Ἀγγέσμου· ἐνταῦθα δὲ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ εὑρῆ τις ἀφθονα ὕδατα ὑπόγεια, διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἢ ἐν τῇ πόλει εὐρεσις τοσαύτης πλησμονῆς ἀρχαίων ὑδραγωγείων καὶ φρεάτων, ἐχόντων διαβατικὸν ὕδωρ. Ἀναλόγως δὲ τῆς ἀποστάσεως τῶν εὐρηθησομένων ὑδάτων ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, δύναται τις ἢ νὰ μετοχέτευσῃ ταῦτα δι' ὑδραγωγείων εἰς τὴν πόλιν ἢ καὶ ν' ἀρδύσῃ δι' ἀντλιῶν ἢ μηχανῶν· εἶπομεν δὲ προηγουμένως, ὅτι τοιαῦτα ὑπάρχουσιν ἤδη πολλὰ καὶ εὐχρηστοὶ ἐν Εὐρώπῃ.

Εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς πραγματείας ταύτης ἐμάθομεν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰω. Παπαρρηγόπουλος, Γενικὸς Πρόξενος τῆς Ῥωσσίας, ἔχων γαίας κατὰ τὰ μέρη, ὅπου ὤρισάμεν νὰ γείνη χάνδαξ, πωλεῖ ταύτας ὡς οἰκόπεδα· οἱ δ' ἐν αὐταῖς οἰκοδομοῦντες, μολὶς ἀνορύττουσι εἰς μέτρα τινὰ βάθους πρὸς κατασκευὴν φρεάτων, εὐρίσκουσι νερὸν ἀφθονον, ἀνεξάντλητον, διαυγέστατον καὶ ἠδύτατον· σμικρὸν δὲ τι πέραν τοῦ μέρους τούτου καὶ ὁ Ἀρειοπαγίτης Κύριος Ἰωαννίδης κατεσκευάσε πέντε τοιαῦτα φρέατα ἐντὸς τοῦ κτήματός του.

Ἐὰν δὲ τὸ μέσον τοῦτο φανῆ λίαν δαπανηρὸν, εἰς τὸ αὐτὸ περίπου ἀποτέλεσμα δύναται τις νὰ φθάσῃ καὶ διὰ τῆς ἐξορύξεως δέκα περίπου φρεάτων κατὰ τὴν αὐτὴν ὁμῶς πάντοτε γραμμὴν. Ἐν ἐνὶ ἢ καὶ ἐν πλείοσι τούτων εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ εὑρῆ τις τὴν διόδον μεγάλης ποσότητος ὑδατος, διευθυνομένου πρὸς τὴν πόλιν· τότε δὲ ἐφαρμόζει ἢ τὴν διοχέτευσιν ἢ τὴν δι' ἀντλιῶν

ἢ ἄλλων μηχανῶν ἀνύψωσιν ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ ταύτῃ περιπτώσει ἐλπίζομεν, ὅτι δὲν θέλομεν μεταχειρισθῆ, ὥσπερ καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος πρὸς κατάβρεξιν δῆθεν τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς ἑπτὰ ῥωμαλαίους ἀνδρας, ἀνὰ ἐξήκοντα κατὰ μῆνα δραχμᾶς μισθοδοτούμενους, ἵνα ἐκτελέσωσιν ἐργασίαν ἴσην τῆς ἐν τῷ ἀγροκηπιῷ ἡμῶν ἐκτελουμένης ὑφ' ἐνὸς ἵππου ἢ ὄνου, μόλις ἡμίσειαν δραχμὴν καθ' ἑκάστην ἡμέραν δαπανῶντος· τουτέστι δὲν θέλομεν μεταχειρισθῆ μὲ τεραστίαν δαπάνην ἑπτὰ ἀνθρώπινα πλάσματα, πρὸς ἐργασίαν εὐκόλως ἐκτελουμένην ὑφ' ἐνὸς κτήνους καὶ μὲ ἐλαχίστην δαπάνην. Γράφοντες δὲ πρὸς ἀνάγνωσιν κυρίως τῶν ἐν Ἀθήναις οἰκούντων δὲν ἔχομεν ἀνάγκη νὰ διηγηθῶμεν ἐν λεπτομερείᾳ τὸ θέαμα, ὅπερ ἔβλεπέ τις εἰς ἅπαντα τὰ φρέατα, τὰ κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Πειραιῶς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος· εὐχόμεθα μάλιστα νὰ μὴ εὐρεθῆ καὶ εὐρωπαϊὸς τις Ἀβούτ, νὰ περιγράψῃ λεπτομερῶς τὸ θέαμα τοῦτο, καὶ οὕτω ν' ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ σήμερον ἔτι εἴμεθα ἐν Ἀθήναις εἰς κατάστασιν χείρονα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡσιόδου.

Ἄλλ' αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται ἀπαιτοῦσι δαπάνας, τὸ δὲ ταμεῖον τοῦ δήμου εἶναι κατάχρεων, ἐνδέχεται ν' ἀντιλέξῃ τις· βεβαίως ἐφ' ὅσον δαπανῶμεν ἐφ' ἃ μὴ δεῖ, ὀλίγα ἔξομεν ἐφ' ἃ δεῖ· τουτέστιν ἐφ' ὅσον δὲν διδαχθῶμεν ἅπαντες σμικροὶ τε καὶ μεγάλοι ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι τὴν οἰκονομίαν τοῦ τε χρόνου καὶ τοῦ ἀργυρίου, καὶ τὴν λιτότητα, οὐδέποτε θέλομεν δυνηθῆ νὰ ἐπαρκέσωμεν οὔτε εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα· καὶ οὐδὲν, νομίζομεν, ἀναγκαιότερον τοῦ ὕδατος εἰς πᾶσαν τὴν ζῶσαν φύσιν. Ἄλλ' ὁ καιρὸς τῆς σπατάλης τοῦ τε δημοσίου, τοῦ δημοτικοῦ καὶ τοῦ ιδιωτικοῦ πλοῦτου παρῆλθεν ἤδη ἢ ὅσον οὕτω παρελεύσεται ἀνεπιστρεπτί· θὰ εἰσέλθωμεν τάχιστα, ἂν ἔτι δὲν εἰσῆλθομεν, εἰς ὁδὸν προόδου καὶ εὐμερίας· καὶ τότε ἐξ ἅπαντος τὸ δημοτικὸν ταμεῖον θὰ εὐπορήσῃ τοῦλάχιστον πρὸς κάτασβασιν τῆς δίψης τῶν πολιτῶν.

Ἄλλως δὲ ἢ πρὸς τοιαῦτα ἔργα δαπάνη οὔτε μεγάλη εἶναι, νομίζομεν, οὔτε δυσεύρετος, μὲ ἑκατὸν περίπου χιλιάδων δραχμῶν δαπάνην, τιμῶς ὅμως γινομένην, δύναται τις, ἂν οὐχὶ νὰ δεκαπλασιάσῃ, τοῦλάχιστον ὅμως νὰ διπλασιάσῃ καὶ τριπλασιάσῃ τὰ τε ποτιστικὰ καὶ τὰ πόσιμα ὕδατα τῆς Ἀττικῆς. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἄλλως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξευρεθῆ τὸ ποσὸν τοῦτο, τότε εἶναι μυριάκις προτιμότερον νὰ ἐπιβληθῆ πρὸς τοῦτο φόρος τις εἰς τοὺς πολίτας, παρὰ γὰ μαραίνηται ἐν τῇ Ἀτ-

τικῇ πᾶσα ἡ φύσις, νὰ διψᾷ ἡ κοινωνία καὶ νὰ πάσχῃ ἡ ἀνθρωπότης ἐκ τῆς γυμνότητος τῆς χώρας καὶ τῆς ξηρασίας τῶν ἐν αὐτῇ ποταμῶν. Ταῦτα δὲ καὶ περὶ τούτων· δὲν δυνάμεθα δὲ νὰ δώσωμεν πέρας εἰς τὴν προχειροτάτην ταύτην πραγματείαν, χωρὶς νὰ παραθέσωμεν καὶ τὸ ἐξῆς τεμάχιον ἐκ τοῦ ὁδοιπορικοῦ τοῦ φιλελληνικωτάτου Σιατοβριάνδου.

»Ἐχαιρον ἀναχωρήσας διὰ νυκτὸς, διότι ἤθελον λυπηθῆ πολλῶ μᾶλλον, χωριζόμενος τῶν ἐρειπίων τῶν Ἀθηνῶν, φωτιζόμενος ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἐν ᾧ τότε δὲν ἔβλεπον τοῦλάχιστον, ὡς νῆ Ἄγαρ, ὅ,τι ἔμελλον νὰ μὴ ἐπανιδῶ πλέον. Ἄφεις τὸν χαλινὸν πρὸς τοῦ τραχήλου τοῦ ἵππου, εἰσόμενος τῷ ὁδηγῷ καὶ τῷ ἰωρσῆρ, παραδεδωμένος εἰς διαλογισμούς καὶ βλέπων δι' ὅλης τῆς ὁδοῦ παράδοξον τῷ ὄντι ὄναρ. Μοι ἐφαίνετο ὅτι μοι εἶχε παραχωρηθῆ ἡ τῆς Ἀττικῆς ἡγεμονία, ἐγὼ δὲ ἐκήρυττον εἰς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, προσκαλῶν τοὺς βαρυνθέντας τὰς ἐπαναστάσεις νὰ συνέλθωσιν ἐν τοῖς ἐρειπίοις τῶν Ἀθηνῶν, ἐνθα νύπεσχόμενος αὐτοῖς ἀνάπαυσιν καὶ ἀσφάλειαν. Κατεσκεύαζον δὲ καὶ ὁδοὺς, ἀνήγειρον ξενῶνας καὶ προητοίμαζον τὰ πάντα ὑπὲρ τῶν ὁδοιπόρων· ἠγόραζον μάλιστα καὶ λιμένα ἐν τῷ κόλπῳ τῆς Ναυπάκτου, ἵνα τὴν ἀπὸ Ολτράντου εἰς Ἀθήνας μεταβάσιν καταστήσω εὐκολωτέραν. Ἄλλ' οὐδὲ τῶν μνημείων ἠμέλουν, ν' ἀνεγείρων τὰ ἀριστουργήματα τῆς Ἀκροπόλεως συμφώνως τῷ κῆ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν εἰκαζόμενος σχεδίῳ· τὴν δὲ πόλιν περιζωνῶν δι' ὄχυρων τειχῶν, ἵνα ἐξασφαλίσω αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τούρκων. Μετὰ ταῦτα ἀνίδρυον Πανεπιστήμιον, εἰς ὃ προσήρχοντο οἱ παῖδες πανταχόθεν τῆς Εὐρώπης, ἵνα διδαχθῶσι τὴν τε ἀρχαίαν καὶ τὴν νεωτέραν ἑλληνικήν. Παρεκάλουν δὲ καὶ τοὺς Ἰδραίους, ἵνα ἐγκαταστῶσιν ἐν Πειραιεῖ, σχηματίζων οὕτω καὶ τὸ ναυτικόν. Τὰ γυμνά ὄρη ν' ἐφύττειον διὰ πιτύων, παρέχων οὕτω ὕδωρ τοῖς ποταμοῖς. Τὴν δὲ γεωργίαν ἐνεθάρρουν, προσκαλῶν Ἑλβετοὺς καὶ Γερμανοὺς, ἵνα διδάξωσι τοὺς Ἀλβανούς. Ἐβλεπα τὰς Ἀθήνας διὰ νέων καὶ ἑκάστην ἀνακαλύψων ἀνεγειρομένης οἰονεὶ ἐκ τοῦ τάφου αὐτῶν. Ἀλλὰ τέλος πάντων φθάσας εἰς Κερατίαν ἐξύπνησα καὶ εὐρέθην πτωχὸς Γιάννης ὡς καὶ πρότερον» (1).

Καὶ τὸ μὲν ὄνειρον τοῦ Σιατοβριάνδου ἐπραγματοποιήθη κατὰ

(1) Ἴδε ὁδοιπορ. Σιατοβριάνδου τόμ. 6'. σελ. 67—68 μετὰ τὰς τράσιας Ροῦδου.

πολλά, ἵνα μὴ εἴπωμεν καὶ κατὰ πλείστα· κατὰ τινα μάλιστα ἢ πραγματοποιήσις ὑπερέβη τὰς προσδοκίας. Ὁμολογουμένως ὅμως ἀπολείπονται ἔτι καὶ πολλά, καὶ ἴσως ἂν οὐχὶ τὰ οὐσιωδέστερα, τοῦλάχιστον ὅμως τὰ ριζικώτερα, διότι ἄνευ ὑλικῆς ἀνεξαρτησίας εἶναι πολὺ σπανία καὶ δυσεύρετος ἡ ἠθικὴ ἀνεξαρτησία. Πεύκα δὲ καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα δὲν ἐφυτεύσαμεν ἀκόμη εἰς τὰ ὄρη μας κατὰ τὴν σοφωτάτην συμβουλήν τοῦ Σιατοβριάνδου· τὰ δὲ αὐτομάτως φεύμενα ἀφίνομεν νὰ καταστρέφονται ὑπὸ τῶν αἰγῶν· νερά δὲ εἰς τοὺς ποταμούς μας ἀκόμη δὲν ἐδώσαμεν, ἵνα μᾶς δώσωσι καὶ οὗτοι πλοῦτον, δι' οὗ κρατύνεται ἡ ἐλευθερία· ὁ ἀγαπῶν λοιπὸν εἰλικρινῶς τὴν ἐλευθερίαν, ἃς παύσῃ νὰ φροντίζῃ περὶ ὑπαλληλικῆς θέσεως, ἃς ἐπιδοθῇ εἰς τὴν γεωργίαν, εἰς τὴν δενδροφυτείαν, εἰς τὴν κτηνοτροφίαν ἢ εἰς πᾶν ἄλλο τίμιον, ἀνεξάρτητον καὶ αὐτὸν ἄρτι ἐπάγγελμα, ἵνα γενόμενος εὐδαιμων, συντελέσῃ εἰς τὸ ἄρτι ἐγγίζον μεγαλεῖον, εἰς τὴν ἀληθῆ δόξαν καὶ εἰς τὴν ἀκράδαντον εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος του.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ἴσως ἀντιτάξῃ τις τὴν σημερινὴν οἰκίαν τῶ ὄντι κατάστασιν τῆς γεωργίας, πάντῃ ἡμελημένης οὐσης παρ' ἡμῖν καὶ πάντῃ ἀπροστατεύτου ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τούτων ἕνεκα μὴ ἀμοιβούσης τοὺς γεωργούς. Τῶ ὄντι ἡ γεωργία, ὅπως ἔχει σήμερον, φτώχλιαν μόνον μὲ τὰ φορτώματα προξενεῖ· ἂν ὅμως ἐπιμεληθῶμεν αὐτήν, καὶ ἰδίως ἂν προστατευθῇ αὐτή, ὡς ἐλπίζομεν, ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, τότε δύναται νὰ μᾶς παρέξῃ ἄφθονον πλοῦτον. Διὰ νὰ πεισθῶμεν δὲ περὶ τούτου ἃς ἐνθυμηθῶμεν τὰ ἐξῆς· ὅτι δηλ. ὁ μὲν Μιλτιάδης ὁ Μαραθωνομάχος, καίτοι σώσας τὴν πατρίδα του ἀπὸ τῶν Περσῶν, ἀμελήσας ὅμως τὰ κτήματά του, ἀπέθανεν εἰς τὰς φυλακὰς διὰ πενήκοντα τάλαντα, τὰ ὅποια ἐχρεωστοῦσεν εἰς τὸ δημόσιον· δὲν ἐχορᾷ τευον φαίνεται οἱ πρόγονοί μας, ὅπως ἡμεῖς σήμερον, μὲ τοὺς χρεώστας τοῦ δημοσίου, οἳοι δὴ ποτε καὶ ἂν ἦσαν οὗτοι. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Κίμων, καίτοι κατ' οὐδὲν στερήσας τῆς πατρικῆς δόξης, ἴσως μάλιστα καὶ ὑπερτερήσας αὐτήν, ἐπιμελούμενος ὅμως συνάμα καὶ τὰ κτήματά του, ἔγεινε τόσον πλούσιος, ὥστε ἐκρήμνισε τοὺς φραγμούς αὐτῶν, ἵνα εἰσέρχωνται οἱ πολῖται καὶ πρῶγασιν ἐλευθέρως καρπούς· πρὸς δὲ τούτοις καθ' ἑκάστην ἐφιλοξένοι εἰς τὴν οἰκίαν του ὅλους τοὺς θέλοντας πτωχοὺς. Τὸν πλοῦτον δὲ τούτον βεβαίως δὲν τὸν ἐθησαύρισεν ὁ Κίμων ἐκ δώρων καὶ πολεμικῶν λαφύρων, ὥσπερ ἐσυκοφάντησεν αὐτὸν ὁ Ἐφιάλτης καὶ ἄλλοι· διότι κατὰ τὴν ἀθηναικωτάτην μαρτυ-

ρίαν τοῦ Πλουτάρχου τὸν μὲν βάρβαρον Ροισάκην, τὸν ἀποστάτην τοῦ Βασιλέως, τὸν προσφυγόντα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κίμωνος καὶ ἐναποθέσαντα ἐκεῖ ὡς δῶρον δύο φιάλας γυμνάτας, τὴν μὲν ἐξ ἀργυρῶν τὴν δὲ ἐκ χρυσῶν Λαρεϊκῶν, ὁ Κίμων μειδιάσας ἠρώτησε «φίλον μὲ θέλεις ἢ μισθωτόν;» ὁ δὲ Ροισάκης εἶπε «φίλον»· λοιπὸν ἀπήντησεν ὁ Κίμων «πάρετα αὐτὰ ὀπίσω, καὶ ἂν λάβω ἀνάγκην, θὰ τὰ μεταχειρισθῶ, ὅταν γίνω φίλος σου».

Ἄν ἔγεινε λοιπὸν πλούσιος ἐκ δωροδοκιῶν ὁ Κίμων, ἀλλ' ὥσπερ ὁ ἴδιος ἀπολογοῦμενος εἶπε «μῖμοῦμενος τὴν εὐτέλειαν καὶ τὴν σωφροσύνην τῶν Λακεδαιμονίων» (1) ἐπιμελούμενος δὲ βεβαίως καὶ τὰ κτήματά του. Ἀλλὰ μόνη ἄρα γε ἡ ἀρχαία ἱστορία μᾶς παρέχει τοιαῦτα παραδείγματα; δὲν εὐρίσκομεν ἄρα γε καὶ εἰς τὴν σύγχρονον, τὴν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, ὅμοια; Πολλὰ ἐδυνάμεθα νὰ μνημονεύσωμεν, ἂν μᾶς ἐπετρέπητο.

Τοιαῦτα δὲ περίπου εἶναι καὶ τὰ συγγράμματα, τὰ πλείστα μάλιστα τούτων ἐπιστημονικὰ, τὰ ὅποια ἐζητήσαμεν καὶ παρὰ τῆς ἔθνοσχευτέως καὶ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως νὰ δημοσιεύσωμεν ὁλοσχερῆ δαπάνῃ τοῦ δημοσίου, καὶ τοῦτο μόνον, ἵνα μὴ καταναλισκώμεθα καὶ ἡδὴ περὶ τὰ τοιαῦτα, πολλὰ ἄλλοτε παθόντες καὶ δαπανήσαντες. Ἄλλ' ἄχρι τῆς σήμερον μόνον ἡ Κυβέρνησις μᾶς παρεχώρησεν εὐκολίας τινας, μόνον ἵνα μὴ σηπώμεθα ἐκ τῆς ἀπραξίας. Ὁ δὲ Κύριος Πρόεδ.ος τῆς Συνελεύσεως, καίτοι πολλάκις αἰτησάσης αὐτῆς τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐκκρεμοῦς αἰτήσεώς μας, δὲν εὐηρεστήθη ὅμως νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπανάληψιν τῆς μὴ ἀποπερατωθείσης ψηφοφορίας.

Ἡμαρτημένων διόρθωσις.

Ἐπὶ τῆς συγγραφῆς τῶν ἐρευνῶν περὶ τῶν αἰτίων τῆς μὴ αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τινα μέρη τῆς Ἀνατολῆς μᾶς διέφυγον ἀνοικεῖα τινα ἴσως ἐπιχειρήματα καὶ τινες τοιμηραὶ ἐκφράσεις, ἅτινα μετ' εὐχαριστήσεως κατὰ εἰλικρινῆ παρατήρησιν φίλου σπεύδομεν νὰ διορθώσωμεν. Ἐν τῇ σελίδι 19 π. χ.

(1) Ἴδε Πλουτάρχου βίον Κίμωνος.

ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐμπνεύσωμεν εἰς τοὺς κατὰ τὰ πολλὰ ὀκνηροὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς τὸν ἔρωτα ὑπὲρ τῆς ἐργασίας, μετεχειρίσθημεν ὡς παράδειγμα τὸν τοῦ δράκοντος νόμον, καθ' ὃν καὶ αὐτὴ ἡ ἀργία ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. Τοῦτο ἔσβαίως εἶναι ὑπερβολή, οὐδ' ἡμεῖς ἀνεφέραμεν τὸν περὶ ἀργίας Δρακόντιον νόμον, ὡς ἐφαρμοσίμον ἀλλὰ μόνον, ὡς παράδειγμα τῆς αὐστηρότητος τῶν ἀρχαίων κατὰ τῆς ἀργίας.

Ἐν τῇ σελίδι 21 ἀποτόμως πως λέγομεν τὰ ἐξῆς ἀμόλις ὑδμῶς διεπθάρησαν τὰ καλὰ πολιτεύματα τῶν Ἑλλήνων, μόλις ποῦτοι ἤρξαντο νὰ μὴ σέβωνται τοὺς νόμους τῆς πατρίδος των καὶ οὐ μόνον ὁ πληθυσμὸς των ἔπαθε τεραστίαν ἐλάττωσιν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχαίας αὐτῶν μεγαλοφυίας καὶ δόξης ἐξέπεσαν εἰς τσοῦτον, ὥστε πρὸ τοῦ ἀγῶνός μας καὶ αὐτοὶ οἱ πτοῦρκοι ἐθεώρουν τοὺς Ἕλληνας ὡς κτήνη.

Τοῦτο τῶ ὄντι εἶναι μία λίαν ἀπότομος ἱστορικὴ μετάβασις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς εὐκλείας εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀδοξίας. Ἀλλὰ, καίτοι ὁμολογοῦντες τὸ σφάλμα ἡμῶν, καὶ μὴ ἀγνοοῦντες ἴσως τὰ μεσολαβήσαντα κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦτο μέγα χρονικὸν διάστημα, δὲν ἐδυνάμεθα ὅμως ν' ἀναφέρωμεν ὅλα ταῦτα, διότι τότε ἠθέλαμεν γράφει ἱστορίαν, ἢ φιλοσοφίαν, ἢ ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας, ἢ φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας, καὶ τοιαύτην ἐπέμψασιν ἡμεῖς εἰς ἀλλότρια καθήκοντα οὐδέποτε διενόηθημεν νὰ πράξωμεν. Ἀπλοῦν αἰσθητὰ πατριωτισμοῦ μᾶς παρεκίνησε νὰ γράψωμεν τὴν πραγματείαν ταύτην καὶ μόνον, ἵνα διεγερῶμεν τὸ αἶσθημα τῆς φιλεργείας, τῆς ἐγκρατείας, καὶ τοῦ πρὸς τοὺς νόμους σεβασμοῦ εἰς τοὺς μὴ λίαν φιλέργους, καὶ κατὰ τὰ πολλὰ τρυφήλους λαοὺς τῆς Ανατολῆς. Πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου μετεχειρίσθημεν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ παραδείγματα τοιαῦτα καὶ ἀνεφάρμοστα σήμερον· ἀλλ' οἱ ἐπιεικεῖς ἀναγνώσται ἐλπίζομεν ὅτι θ' ἀποβλέψωσι μόνον εἰς τὴν πρόθεσίν μας, καὶ οὐδόπως θὰ λιποτολογήσωσιν εἰς τὸ ἀν ἀρμόζῃ σήμερον εἰς στρατιγὸν π. χ. νὰ περιπατῇ γυμνὸς καὶ ξυπόδυντος, ὥσπερ ὁ Φωκίων ἄλλως δὲ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ταῖς σελίδι 30—31 δὲν συμβουλεύομεν τοὺς Ἀνατολίτας νὰ μιμηθῶσι κατὰ τοῦτο τὸν Φωκίωνα, ἢ τὰς τρυφύτατον βίον διαγοῦσας Σπαρτιάτιδας παρθένους, ἀλλὰ μόνον συνιπτόμεν τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἀφέλειαν, τὴν λιτότητα, τὴν ἐγατικότητα καὶ τὴν οἰκονομίαν.

Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς αὐτῆς σελίδος 19 θὰ σκανδαλισθῶσιν ἴσως τινὲς καὶ μετὰ τὰς στατιστικὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς

διπλασιάσεως τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τινὰ εὐρωπαϊκὰ Κράτη. πῶς εἶναι ποτε δυνατόν νὰ πιστεῦσῃ τις π. χ. ὅτι ἐν μὲν τῇ Ἀγγλίᾳ ὁ πληθυσμὸς διπλασιάζεται ἐντὸς εἴκοσιν ἐννέα ἐτῶν· ἐν δὲ τῇ Γαλίᾳ, ἐντὸς ἑκατὸν εἴκοσι δύο· ἐν τῇ Βελγικῇ, ἐντὸς ἑκατὸν πενήκοντα ὀκτώ· καὶ ἐν τῇ Αὐστρίᾳ, ἐντὸς ἑκατὸν ἐννεήκοντα ὀκτώ ἐτῶν ;

Ἀλλὰ τὰς στατιστικὰς ταύτας παρατηρήσεις δὲν ἐπλάσαμεν ἡμεῖς· ἀντεγράψαμεν ἢ μεταφράσαμεν αὐτὰς εὐσυνειδήτως ἐκ τῆς ἐπισήμου στατιστικῆς τῆς Κυβερνήσεως, παραπέμπομεν μάλιστα καὶ εἰς τὴν σελίδα αὐτῆς. Ἐν αὐτῇ δὲ ἐσημειώθησαν αὐταὶ κατὰ τὰς στατιστικὰς παρατηρήσεις τοῦ γενικοῦ διευθυντοῦ τῶν στατιστικῶν παρατηρήσεων τῆς Γαλλίας Κυρίου Legoyt. Ἐδημοσιεύθησαν δὲ τὸ πρῶτον διὰ τῆς ἐφημερίδος τῆς στατιστικῆς ἐταιρίας τῶν Παρισίων. Δυποῦμεθα διότι δὲν δυνάμεθα νὰ παραπέμψωμεν καὶ εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ εἰς τὴν σελίδα τῆς ἐφημερίδος ταύτης· ἀλλ' ἡμεῖς πάλιν ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι μετεφράσαμεν εὐσυνειδήτως ἐκ τῆς ἐπισήμου στατιστικῆς τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως.

Δὲν ἀμφισβάλλομεν δὲ ὅτι καὶ κατ' ἄλλα πολλὰ θὰ φανῶμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἢ ἄλλειπεις περὶ τὰς γνώσεις ἢ τολμηροὶ περὶ τὰς ἐκφράσεις καὶ πεποθήσεις· ἀλλὰ πάλιν ἐπαναλαμβάνομεν, ὅτι οὔτε τὸν ἱστοριογράφον, οὔτε τὸν φιλόσοφον, οὔτε τὸν ἠθικολόγον ἐπαγγελλόμεθα. Μετ' εὐγνωμοσύνης θ' ἀκούτωμεν πάσας τὰς πρὸς διόρθωσιν τῶν σφαλμάτων ἡμῶν παρατηρήσεις· ἄλλως δὲ, ἂν μὴ λησμονήσωσιν οἱ θελήσοντες τυχὸν νὰ μᾶς ἐπικρίνωσιν, ὅτι γράφομεν μόνον, ἵνα γίνωμεν εὐληπτοὶ εἰς τὸν πολῦτιμον λαὸν τῆς Ανατολῆς, οὐδέποτε δὲ συνελάβομεν τὴν ἰδεάν νὰ φωτίσωμεν ἡμεῖς, οἱ ἐν τῷ σιότι εὐρισκόμενοι Ἀνατολίται, τὴν ἀπιστεροπτοῦσαν ἐκ τῶν φώτων Δύσιν· ἀλλ' οὐχ ἤττον καλῶς γινώσκωμεν, ὅτι οἱ ζῶντες ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ Ἀνατολίται, ἐὰν ἔχωμεν ἀληθῆ πατριωτισμὸν, πρέπει νὰ θεωρῶμεν ἑαυτοὺς ὡς γέρουσαν ἢ ὡς πτώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ πατήσωσιν οἱ μετὰγενεστέρου ἡμῶν, ἐν ἀνυψώσῃ τὴν πατρίδα εἰς τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον, εἰς τὴν ἀρχαίαν εὐκλείαν καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν εὐημερίαν. Σμικρὸν δὲ τι ἐὰν περιεκκλίνωμεν τῆς γραμμῆς ταύτης, οἱ μὲν φοβούμενοι, ἵνα μὴ ἐπικριθῶμεν ἐπὶ ἑλλείψει τελειότητος τῶν ἔργων ἡμῶν ὑπὸ τῶν σοφῶν τῆς Δύσεως ἢ καὶ αὐτῶν τῶν μετὰγενεστέρων ἡμῶν Ἀνατολιτῶν· οἱ δὲ, ἵνα μὴ δαπνηθῶμεν καὶ ἄλλοι, ἵνα μὴ ἐκτεθῶμεν εἰς

ἐνδεχομένας προσβολάς καὶ διαρροαίαις, σμικρὴν τι, λέγομεν, ἐὰν παρεκκλίνωμεν τῆς γραμμῆς ταύτης, θὰ δώσωμεν μίαν ἡμέραν λόγον ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, διότι οὔτε γάμος γίνεται κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν χωρὶς κριάριον, οὔτε ἔθνη ἀναπλάσσονται χωρὶς μάρτυρας καὶ θύματα.

Θὰ συγχωρήσῃ ἄρα γε ἡ ἱστορία ἢ καὶ ἡ Κυβέρνησις πολλοὺς καθηγητάς τοῦ Πανεπιστημίου, οἵτινες πρὸ τριάκοντα ἐτῶν διδάσκουσιν καί, ἂν οὐχὶ θαυσιώδως, τοῦλάχιστον ὅμως ἀνελλιπῶς, πληρώνονται, ἀλλ' οὐδεμίαν λέξιν ἐπιστημονικὴν ἢ κοινωφελῆ ἐδημοσίευσαν, καίτοι μεγίστης ὑπαρχούσης πρὸς τοῦτο ἀνάγκης; Κατὰ τί ἄρα γε ἐφρέλησε τὸ ἔθνος ἢ μεγάλη τῶ ὄντι σοφία τινῶν, ὅταν οὗτοι ἐπιμελῶς φροντίζωσι νὰ κρύπτωσιν αὐτὴν ὑπὸ τὸ μόδιον; Καὶ δύνανται ποτε οἱ καθηγηταὶ νὰ ᾖναι εὐσυνειδήτως αὐστηροὶ κατὰ τῶν φοιτητῶν καὶ ἀκροατῶν των, ὅταν οὗτοι καίτοι μεγάλα διπλώματα φέροντες, δὲν ἐδημοσίευσαν ὅμως ἔτι τὰ ἅπερ διδάσκουσι πρὸ τριάκοντα ἐτῶν μαθήματά των; Παύομεν, ἵνα μὴ παρεξηγηθῶμεν.

Περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἀνατολῆς.

Παρ' ἀξιοπίστου πηγῆς ἐμάθομεν τὸ ἐξῆς περιστατικόν. Πλουσιώτατός τις Γάλλος ἐκ Μασσαλίας προσεκάλεσεν ἐντευθεν ἑλληνίδα τινὰ διδάσκαλον, ἐκπαυθεύσαν ἐν τῷ Ἀρσακίῳ Παιδομαγωγείῳ, ἵνα δώσῃ δι' αὐτῆς εἰς τὰ τέκνα του καὶ ἑλληνικὴν ἀνατροφήν. Ὁμογενῆς δὲ τις Ἀνατολίτης, μαθὼν τοῦτο, παρεκάλεσε τὸν Γάλλον νὰ τῷ εἰπῇ τὴν αἰτίαν ἄμεσως λοιπὸν ὁ Γάλλος τῷ ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς περίπου. «Σύμπασα ἡ Δύσις, ὡφίλε μου, ἐγήρασεν ἤδη καὶ τούτου ἕνεκα ἡ οὐδόλως εὐρίσκειται ἢ ἐπὶ στάδιον ἐν αὐτῇ, ἢ μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Ἡ δὲ Ἀνατολὴ μὲν ἤδη ἀναγεννᾶται καὶ εἶναι ἀσυγκρίτως πλουσιώτερά τῆς Δύσεως κατὰ τε τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματα καὶ κατὰ τὰ προϊόντα ἐν αὐτῇ μόνον ὁ μὴ θέλων δὲν δύναται νὰ εὐφραδῆσθαι, ὁ δὲ θέλων, ὁ γινώσκων ἐντελῶς τὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα τῶν Ἀνατολικῶν λαῶν, καὶ ὁ κατέχων συνάμα καὶ εὐρωπαϊκὴν ἀνατροφήν, ἐὰν θελήσῃ, δύναται νὰ πράξῃ θαύματα. Ἀντί λοιπὸν νὰ ἀφήσῃ τὰ τέκνα μου νὰ εὐφραδῆσθαι ἐν τῇ Δύσει, ὅπου ἢθὰ ἔχωσι μυρίους ἀνταγωνιστάς, προτίθεμαι νὰ πέμψω ταῦτα

πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου εὐκολώτατα καὶ μετὰ μεγίστης ἐλπίδος ἐπιτυχίας τερραστίων κερδῶν θ' ἀπατηρήσῃσι τὰ τε χρηματικὰ κεφάλαια καὶ τὴν λοιπὴν ἰκανότητά των. Προσεκάλεσα δὲ καὶ ἑλληνίδα διδάσκαλον, ὥστε τὰ τέκνα μου νὰ μάθωσι παρ' αὐτῆς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν τόσον καλῶς, ὅσον καὶ τὴν μητρικὴν των, ἢ ὅσον γινώσκουσιν οἱ Ἕλληνες τὴν ἑλληνικὴν, καὶ οὕτω νὰ μὴ διακρίνονται τῶν Ἑλλήνων εἰς ἡμᾶς κατὰ τὴν Ἀνατολήν μελλούσας ἐπιχειρήσεις των».

Τὸ περιστατικὸν τοῦτο εἶναι ἰκανὸν ν' ἐμπίπτωμεν νὰ μᾶς διδάξῃ πολλά πράγματα καὶ πρῶτον πάντων, ὅτι πρέπει ν' ἀποχαιρετήσωμεν διὰ παντὸς τὴν ὀκνηρίαν καὶ νὰ ἐτοιμασθῶμεν εἰς συναγωνισμὸν μετὰ τῶν φιλέργων λαῶν τῆς Δύσεως, διότι ἄλλως, ἐὰν συναγωνισθῶμεν μετ' αὐτῶν, ἡμεῖς μὲν ἔχοντες ὡς σύντροπον τὴν συνήθη ὀκνηρίαν μας, οὗτοι δὲ τὸ φύσει φιλέργον των, κίνδυνος εἶναι ἡμεῖς μὲν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν νὰ γείνομεν εἰλωτες, οἱ δὲ λαοὶ τῆς Δύσεως, ἐργόμενοι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, νὰ γείνωσι κύριοι αὐτῆς. Καὶ τότε πάλιν ἐνδέχεται νὰ φωνάζωμεν ἅπαντες οἱ Ἀνατολίται αὐτόχθινές τε καὶ ἐτερόχθονες. «Πρὸς Θεοῦ μᾶς ἠγάγησαν οἱ ἐτερόχθονες Φράγγοι τῆς Δύσεως, ἦλθον καὶ ἐργεῖναν κύριοι τῆς γῆς τῶν πατέρων μας, καὶ ἐπλούτισαν ἐν αὐτῇ, ἐν ᾧ ἡμεῖς οἱ αὐτόχθονες Ἀνατολίται ἀμύωτομεν.» Ἀλλὰ τότε πιστεύομεν οὐδεὶς θὰ μᾶς λυπεῖται, διότι αἴτιοι τῆς πτώχειας μας θὰ εἴμεθα ἡμεῖς. Κατὰ δεύτερον δὲ λόγον πρέπει νὰ σπεύσωμεν εἰς θεραπείαν καὶ τινα ἄλλων ἐλαττωμάτων μας, ὀλιγώτερον γνωστῶν παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Δύσεως. Οὗτοι π. χ. σπανίως ἐπιθυμοῦσι νὰ κερδίωσι δι' ἀτίμων μέσων, ἐν ᾧ παρ' ἡμῖν τοῖς Ἀνατολίταις ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον κύριος σκοπὸς εἶναι τὸ κέρδος, ἀδικροροῦμεν δὲ περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν θέλομεν νὰ κερδίωμεν. Καὶ κατὰ μὲν τὰς πρώτας ἡμῶν ἐπιχειρήσεις, ἢ συναλλαγὰς μετὰ τῶν Φράγγων ἐνδέχεται νὰ εὐδοκησῶμεν οὐδέποτε ὅμως, πρέπει νὰ ληθισθῶμεν τὴν κοινὴν μὲν, ἀλλὰ διδακτικωτάτην παροιμίαν, λέγουσαν, «καὶ ἀπὸ τὰ καλῶς συνηγμένα πέφτει ὁ διάβολος (δηλαδὴ κατστρέφονται) τὰ μισὰ τὰ δὲ κακῶς συνηγμένα συκαταστρέφουσι καὶ τὸν κύριόν των.»

Καὶ ἂν μᾶς ἐπετρέπητο ἐδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν μύρια περιστατικὰ, ἐπικυροῦντα τὸ ἀληθές τῆς παροιμίας ταύτης. Τὶ εἴργεσαν π. χ. τὰ μυθώδη πλούτη τοῦ Ἄλλ' Παρᾶ;

Διὰ τί ἄρα γε ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον προάγονται οἱ τῆς μεσαίας καὶ κατωτέρας τάξεως τοῦ λαοῦ ἄνθρωποι, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς ἐργασίας τῶν, σπαίως δὲ διατρεῖται ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἰσχὺς εἰς τὴν δευτέραν γενεάν (1), ἔτι δὲ σπανιότερον εἰς τὴν τρίτην, καὶ οὐδέποτε σχεδὸν εἰς τὴν τετάρτην γενεάν τῶν πλουσιῶν; Ἐν δὲ τῇ Δύσει, κατ' ἐξοχὴν ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, δαιωνίζονται αἱ πλούσιαι καὶ ἰσχύουσαι οἰογένεαι. Μόνον ἄρα γε τὸ ἀλλόκοτον τῶ ὄντι κληρονομικὸν δικαίωμα παρ' Ἀγγλοῖς συντελεῖ εἰς τοῦτο, ἢ πολὺ πιθανώτερον, καὶ διότι οὗτοι κατ' ἐξοχὴν ἐξετίμησαν τὸ τῶν προγόνων ἡμῶν ἀξίωμα ἀρχόντου φείδου καὶ ὀφελοῦνται κάλλιον ἡμῶν τῆς δημόδους παρομιίας ἀπὸ τὰ καλῶς κερδομενά κέρνει ὁ διάβολος τὰ μισά; ο

Περὶ εὐλογίας καὶ Νομοϊατρῶν.

Ἀπὸ πολλῶν ἤδη μνηῶν πολλὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους μαστίζει ἡ νόσος εὐλογίας· ἕνεκα δὲ τούτου πολλοὶ μὲν ἀπεθίωσαν, οὐκ ὀλίγοι δὲ, μέγιστον διατρέξαντες κίνδυνον, ἐσώθησαν μὲν, ἀλλ' ἢ ἐστιγματισμένοι τὸ δέρμα, ἢ καὶ κατὰ τι πλεότερον βεβλαμμένοι. Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν ἔπρεπε νὰ διπλασιασθῇ καὶ τριπλασιασθῇ ἡ ἄμισθος ἰατρικὴ ἐπίβλεψις εἰς τὸν λαόν, ἐπαύθησαν, χάριν οἰκονομίας, καὶ αὐτοὶ οἱ νομοῖατροί. Δὲν ἀγνοοῦμεν ὅτι πρὸ τῆς μεταπολιτεύσεως συνέβησαν πολλὰ καταχρήσεις περὶ τοὺς διορισμοὺς νομοῖατρῶν· ἐπίσης γινώσκομεν ὅτι καὶ πολλοὶ τούτων ἡμέλουν τὰ καθήκοντά των καὶ μάλιστα τὰς περιουσίας· ἀλλ' οὐδὲν τούτων δικαιολογεῖ τὴν κατάρχησιν τῶν θέσεων ἐπὶ τῆς ἐνσκήψεως μάλιστα εὐλογίας. Ἀλλὰ καὶ σύμπας ὁ ὑγιονομικὸς κλάδος διαχειρίζεται ἄρα ὅπως ἔπρεπε; Ὁ διευθύνων αὐτὸν δὲν ἔπρεπε τὸνλάχιστον νὰ ᾔηται ἐπισιτήμων ἰατρός; δὲν ὀμιλοῦμεν πολλὰ περὶ τούτου, ἵνα μὴ παρεξηγη-

(1) Ἐάν μὴ ἐφοβώμεθα τὸ τοῦ Σόλωνος αὐδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε, ολιγίστας μόνον ἐκ τῶν γνωστῶν ἐξαίρεσεων ἠθέλαμεν παρουσιάσει ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ τούτας σιωπῶμεν, ἵνα μὴ παρεξηγηθῶμεν.

θῶμεν. Ἀναγκαιότατον ὁμῶς εἶναι νὰ ληφθῇ κατεπειγόντως μάλιστα πρόνοια πρὸς περιστολὴν τῆς εὐλογίας.

Ὡς κατ' ἀλλήλα δὲ πρὸς τοῦτο μέτρα προτείνομεν ἐκ τοῦ προχείρου τὰ ἑξῆς.

Εἰς ἕκαστον νομὸν νὰ διορισθῇ ἀμέσως ἀνὰ εἰς ἰατρός καὶ ἀνὰ δύο βοηθοὶ αὐτοῦ ἐμβολιαστοὶ, ἵνα ἐπιχειρήσωσι γενικὸν ἀνεμβολιασμὸν πάντων ἀνεξαίρετως τῶν κατοίκων τοῦ Κράτους· διὰ νὰ γείνη δὲ τοῦτο ὅτε ἰατρός καὶ οἱ βοηθοὶ πρέπει νὰ περιέλθωσιν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν καὶ νὰ ἐμβολιάσωσιν ἢ ἀνεμβολιάσωσι καὶ διὰ τῆς βίας ἅπαντα τὰ μέλη ἐκάστης οἰκογενείας· τούτου δὲ ἅπαξ γενομένου καθ' ἅπαν τὸ Κράτος, πρέπει ἀκολούθως νὰ ληφθῇ ἡ ἑξῆς πρόνοια.

Ἐκ πείρας ἤδη ἀπεδείχθη ὅτι τὰ ἄχρι τοῦδε μέσα πρὸς ἐμβολιασμὸν τῶν κατοίκων δὲν ἦσαν ἐπαρκῆ, διότι ὑπεχρίωναν εἰς ἐμβολιασμὸν μόνον τὰς μὴ ἐρούσας καὶ ἀνάγκην ὑποχρεώσεως εὐτόρου οἰκογενείας· εἰς δὲ τὰς ἀπόρους, καὶ ἰδίως τὰς μὴ πεμπούσας τὰ τέκνα των εἰς τὰ σχολεῖα οἰκογενείας, τὰ μέσα ταῦτα δὲν ἔχουν. Τὰ τέκνα τῶν ποιμένων, π. χ., τὰ ὅποια οὐδέποτε σχεδὸν φοιτῶσιν εἰς σχολεῖα, ἢ τὰ κοράσια τῶν χωρικῶν, τὰ ὅποια ἐπίσης δὲν προσέρχονται εἰς σχολεῖα, δὲν ἦσαν ἠναγκασμένα νὰ φέρωσιν ἀποδεικτικὸν ἐμβολιασμὸν διὰ νὰ γείνωσι παραδεκτὰ εἰς τὰ σχολεῖα. Περισσότερον δὲ εἶναι νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ τάξις αὕτη τῆς κοινωνίας εἶναι ἡ πολυπληθεστάτη, ἴσως καὶ πολυτιμωτάτη.

Ἐπιτοῦ λοιπὸν τῶν ἄχρι τοῦδε μέτρων ἡμεῖς προτείνομεν τὰ ἑξῆς.

Εἰς τὸ διδασκαλεῖον ἢ εἰς τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο, εἰς ὃ θὰ ἐκπαιδεύονται τοῦ λοιποῦ οἱ δημοδδάσκαλοι, νὰ διδάσκωνται οὗτοι κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς μαθησεως αὐτῶν ὑπὸ τινος ἰατροῦ καὶ τὴν ἀπλουστάτην τέχνην τοῦ ἐμβολιάζειν· κατὰ δὲ τὰς διακοπὰς ἐκάστου ἔτους νὰ τοῖς πέμπηται δαμάλις καὶ ἀνάλογος συνωδία, καὶ νὰ διατάσσωνται, ἵνα περιφέρωνται, ἕκαστος εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του, καὶ ἐμβολιάζουσι τὰ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο γεννηθέντα τέκνα, ἐπὶ ἀναλόγῳ τινὶ ἀμοιβῇ, πληρωθησομένη ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ταμείων, ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οἱ γονεῖς τοῦ ἐμβολιασθησομένου δὲν δύνανται νὰ πληρώσωσιν αὐτὴν.

Διὰ τὴν γαίην δὲ τοῦτο σκοπιμώτερον, πρέπει νὰ διαταγῶσιν ὑπὸ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου καὶ οἱ ἐφημέριοι ἢ ἐνωρίται ἐκάστου χωρίου ὡς, παρουσιάζομένου τοῦ ἐμβολιαστοῦ ἢ δημοδιδασκάλου εἰς ἕκαστον χωρίον, νὰ τοῖς παρέχωσιν ἀκριβῆ κατάλογον τῶν γεννήσεων, νὰ τοῖς δεικνύωσι καὶ τὰς οἰκίας, ἔθνα ἐγένοντο αὐταί, νὰ προτρέπωσι καὶ τοὺς γονεῖς νὰ προσφέρωσι τὰ τέκνα τῶν εἰς ἐμβολιασμόν ἐν περιπτώσει δὲ ἀπειθείας, νὰ τοὺς ἀπειλήσωσι τὸ πρῶτον, ὅτι θὰ τοὺς ἐπιτιμήσωσι δημοσίως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, νὰ ἐκτελέσωσι μάλιστα καὶ τὴν ἐπιτίμησιν αὐτὴν εἰς τοὺς ἀπειθῶντας· φρονοῦμεν δὲ ἐν πεποιθήσει, ὅτι τὸ μέτρον τοῦτο θὰ φέρῃ αἰτία ἀποτελέσματα εἰς τὸν φύσει φιλόπαιμον ἑλληνικὸν λαόν. Ὅπου δὲ εὐρεθῶσι καὶ τινες λίαν σκληροτράχηλοι, τότε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς ἱερεῖς, ἂν μὴ ὑπάρξῃ ἀνάγκη, ἢ νότος ἀπειλοῦσα τὴν ζωὴν, νὰ μὴ μεταδίδωσι τῶν ἀχράντων μυστηρίων εἰς οὐδὲν νεογνόν, μεγαλειτέραν τοῦ ἐνὸς ἔτους ἡλικίαν ἔχον, χωρὶς πρότερον νὰ παρουσιάσωσιν οἱ γονεῖς τοῦ ἀποδεικτικὸν ἐμβολιασμοῦ. Εἶναι ἀπίστευτος ἢ εὐεργετικὴ ὑπενέργεια, τὴν ὁποῖαν δύναται νὰ ἐξασκήσωσι σεβάσμιοι ἱερεῖς πρὸς διόρθωσιν σφαλμάτων τοῦ λαοῦ.

Ἐπὶ τῆς ἐν Σιαθῶ χολέας ἅπαντα σχεδὸν τὰ ἀστυνομικὰ, τὰ ὑγινομικὰ καὶ διοικητικὰ μέτρα ὑπῆρξαν ἀνεπαρκῆ εἰς τὸ νὰ πείσωσι τὸν λαὸν πρῶτον μὲν ν' ἀπέχη τῆς οὐροποσίας, τὴν ὁποῖαν οἱ Σιαθίται μεταχειρίζονται ὡς προκαταρκτικὸν ἵμακα κατὰ παντός νοσήματος (1)· δεῦτερον δὲ νὰ φυλάττῃ τὴν ἀναγ-

(1) Ἀπίστευτον ἴσως θὰ φανῇ εἶς τινες ὅτι καὶ σήμερον ἐτι μεταχειρίζονται ἐν Ἑλλάδι πρὸς πόσιν τὸ ἀνθρώπινον οὖρον ὡς ἵαμα. Τοῦτο κατὰ δυστυχίαν εἶναι ἀληθές· καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὑπῆρξамεν μάρτυρες αὐτόπται. Ἐξ ὅσων ὅμως γινώσκωμεν μόνον ἐν τῇ νήσῳ Σιαθῶ εἶναι ἐν χρήσει ἢ μισαρὰ αὕτη συνήθεια· γίνεται δὲ ὡς ἑξῆς. Ἄμα νοσήσαντός τινος, ἐκ πάσης οἰας δὴ πατε αἰτίας, προσφέρεται εἰς αὐτὸν πρὸς πόσιν ποτήριον οὖρου, μόνις ἐκκενωθέντος ὑπὸ πενταετῆ περίπου ἡλικίαν ἔχοντος παιδίου ἄρρενος. Λέγεται δὲ ὅτι σμικρὸν τι μετὰ τὴν πόσιν ἔρχεται συνήθως ἰδρὸς ἀφθονος καὶ οὕτω λύεται τὸ νόσημα. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν εἶναι παράδοξον νὰ συμβαίῃ ἐνίοτε, ἐπὶ ἐλαφρῶν ἰδίως κακοδιαθεσιῶν, ἕνεκα τῆς περιεχομένης εἰς τὰ οὖρα ἀμμωνίας· συχότερον ὅμως θὰ συμβαίωσι βεβαίως·

καίαν καθαριότητα καὶ τρίτον ν' ἀπέχη τῆς χρήσεως κώρων καρπῶν. Μόλις ὅμως κατεφύγαμεν εἰς σεβάσμιόν τινα ἱερέα Διονύσιον, νομίζομεν, καλούμενον, καὶ μονάζοντα ἐν τινι διαλελυμένῃ Μονῇ, μόνις λέγομεν, ἐπεκαλέσθημεν τῆς συνδρομῆς τοῦ ἱερομονάχου τούτου, καὶ παρεκαλέσαμεν αὐτὸν νὰ παραγγείλῃ καὶ ἐπ' ἐκκλησίας ὅσα ἡμεῖς μὲν καθ' ἑκάστην ὡς ἰατροὶ παρηγγέλαμεν, ὁ δὲ ἀστυνόμος καὶ πταισματοδίκης ἐτιμῶρον τὰ καταγγελλόμενα, μόνις λέγομεν ἔγειναν ταῦτα, καὶ αἱ διαιτητικαὶ καταχρήσεις τοῦ λαοῦ ἔπαυσαν ὡς διὰ μαγείας. Τοῦτο δὲ προῆλθε διότι τὰς μὲν διαιτητικὰς καταχρήσεις ἐχαρακτήρισεν ὡς αὐτοκρατορίαν ὁ νομνεχῆς ἱερομόναχος· τὴν δὲ οὐροποσίαν, ὡς ἐν τῶν μεγαλειτέρων ἀμαρτημάτων ἐν καιρῷ χολέρας· καὶ ταῦτα μὲν τότε, ἀλλ' ἤδη διὰ τὴν ἐφαρμοσθῆσι ταῦτα, πρέπει καὶ ὁ διευθύνων τὸν οὐσιωδέστατον ὑγινομικὸν κλάδον τοῦ Κράτους νὰ ἔχη τοῦλάχιστον δίπλωμα ἱατροῦ. Πιστεύομεν δὲ ἀδιστακτως, ὅτι παρῆλθεν ἤδη ἀνεπιστρεπτὴ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη, καθ' ἣν κατείχοντο καὶ αὐταὶ αἱ ἐπιστημονικαὶ θέσεις κατὰ σύστασιν ἰσχυροῦ τινος τῆς ἡμέρας, κ' ἐδίδοντο ὡς ἀντάλλαγμα ψήφων·

κατὰ καὶ πλείστα ἄλλα κακὰ ἐκ τῆς ἀποτραπείας ταύτης συνηθείας. Καὶ πρῶτον πάντων ὁ πεπτικός σωλὴν καὶ ἰδίως ὁ στόμαχος εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀνεχθῇ καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ τὰ ὑπ' ἄλλου ὁμοίου ἀνθρώπινου στομάχου ἀποκριθέντα, ὡς περιττὰ· ἐκ τούτου λοιπὸν θὰ συμβαίωσιν βεβαίως φρικώδεις ναυτιάσεις καὶ ἐμετοί. Πλὴν δὲ τούτων, γνωστὸν εἶναι ὅτι τὰ ἀνθρώπινα οὖρα περιέχουσι καὶ ἄλλα δοιμέα καὶ διλητήρια μάλιστα ἄλατα καὶ οἶξα, ὅσον φωσφορικὴν ἀμμωνίαν, οὐρικὴν ἀμμωνίαν, φωσφορικὸν οἶζον, οὐρικὸν οἶζον καὶ τὰ τοιαῦτα. Ταῦτα δὲ, ἕνεκα τῆς δριμύτητός των, ἐνδέχεται τῷ ὄντι νὰ χρησιμεύσωσι καὶ ὡς διλητήριον, ἂταν μάλιστα προσφέρονται εἰς στόμαχον ἡρεθισμένον καὶ περλογισμένον, ὡσπερ ἐπὶ τῶν φλεγμονῶν π. χ. τοῦ πεπτικοῦ σωλῆνος. Ὄθεν ἢ μισαρὰ αὕτη καὶ ἀποτρόπαιος συνήθεια καλὸν εἶναι νὰ στιγματισθῇ, ἵνα παύσῃ· καὶ ἂν δὲν ἀρκῶσιν αἱ νομβεσῖαι τῶν ἱατρῶν καὶ τῶν φρονίμων ἀνθρώπων, καλὸν εἶναι νὰ ἐπέλθῃ πρὸς σωτηρίαν τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος καὶ ἢ εὐεργετικὴ ὑπενέργεια τῆς θρησκείας. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ τοιοῦτου φιλανθρώπου σκοποῦ, καλὸν εἶναι νὰ ἐπιβληθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐξαγορευτῶν ἢ πνευματικῶν καὶ αἱ αὐστηρόταται ἐκκλησιαστικαὶ ποιναί.

καὶ ὅτι ἂν δὲν διορθώθησαν ἄχρι τοῦδε πολλὰ τῶν κακῶς κειμένων, τάχιστα ὅμως θὰ διορθωθῶσιν. Ἐνωρίτερον δὲ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γείνη τοῦτο, ἕνεκα διαφορῶν ἄλλων οἰσιωδιστατων περισπαυμένων πατῶν τῶν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν Κυβερνήσεων. Δὲν λέγομεν πλείοτερα, ἵνα μὴ παρεξηγηθῶμεν. Πρὸς ἀποφυγὴν μάλιστα πάσης οἷας δὴ ποτε παρεξηγήσεως εἰς τὸ μέλλον, διακηρύττομεν δημοσίᾳ, ὅτι οὐδέποτε ἐφ' ὅλου τοῦ βίου ἡμῶν θὰ θεμελιώσωμεν πᾶσαν οἷαν δὴ ποτε ὑπαλληλικὴν ὑπηρεσίαν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον διοικητικὴν. Καθῆκον ἡμῶν θεωροῦμεν μόνον νὰ μὴ ἀρνηθῶμεν τὴν ὑπηρεσίαν μας εἰς τὴν πατρίδα, εἰ δυνατόν μάλιστα καὶ ἀμισθί, ὡσάκις αὕτη ἤθελε λάβει ἀνάγκην αὐτῆς, καὶ ἤθελε μᾶς προσκαλέσει νομίμως καὶ διὰ τῶν καταλλήλων ὀργάνων· οὐδέποτε δὲ νὰ ὑποσκελίσωμεν ἄλλους, καὶ ἐπ' οὐδεμιᾷ προτάσει, ἕνα τοῦς διαδεχθῶμεν ἡμεῖς. Ἄλλως δὲ εὐκρινῶς καὶ ἐν τινι μάλιστα λεπτομερείᾳ περιγράψαμεν διὰ τῶν παραινέσεών μας πρὸς τὸν μέλλοντα Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος, τῶν δύο περίπου μῆνας πρὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ λαοφιλοτάτου ἡμῶν Βασιλέως δημοσιευθεσῶν, τὴν πορείαν τῆς νεαρᾶς Βασιλείας· ὑπεδείξαμεν μάλιστα εἰς αὐτὴν καὶ τὸς σκοπέλους. Μετ' εὐχαριστήσεως δὲ βλέπομεν, ὅτι ἡ δημοφιλὴς Βασιλεία τοῦ Γεωργίου ὑπερέβη κατὰ πολλὰ καὶ αὐτὸς τὰς προσδοκίας ἡμῶν αὐτῶν, οἵτινες ὡς πολιτικώτερον τίτλον θεωροῦμεν τὸν τοῦ πατριώτου Ἑλληνοσ. Εὐκρινέστατα νομίζομεν, περιγράψαμεν ἐνταῦθα, θὰ περιγράψωμεν δὲ καὶ ἀκολουθῶς καὶ τὴν πορείαν, ἣν ὀφείλοσι ν' ἀκολουθήσωσι καὶ πάντες μὲν οἱ λαοὶ τῆς Ἀνατολῆς, ἰδίως δὲ οἱ Ἕλληνες, ἵνα εὐδαιμονήσωσι καὶ ἀνυψώσωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δόξαν καὶ εὐκλειαν, καὶ εἰς τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον. Μεγαλειότεραν ταύτης φιλοδοξίαν οὔτε εἶχομεν, οὔτε θὰ ἐχωμεν· ἐξεπληρώσαμεν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθῆκόν μας, καὶ εἶθε νὰ ὠφεληθῶσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.

Ἀρχαιολογικά.

Εἰς τὸ πρὸς ἀνατολὰς καὶ μικρὸν τι πρὸς μεσημβρίαν τοῦ στρατιωτικοῦ νοσοκομείου οἰκώπεδόν μου, τὸ ἐκ δέκα χιλιάδων περίπου πήχεων συγκείμενον, ἀνεκαλύφθη πανάρχαιον οἰκωδῆμα, τοῦ ὁποίου τὰ ἄχρι τοῦδε φανεῖστα μέρη ἔχουσιν οὕτως.

Εἰς τὴν ἐπιπέδιαν σχεδὸν τῆς γῆς εὐρέθησαν διεσπαρμένοι καὶ οὐδεμίαν ἔχοντες πρὸς ἀλλήλους σχέσιν ἐβδουμήκοντα περίπου ὀγκόλιθοι, τινὲς μὲν κογγιλιταί, τινὲς δὲ Κισσηροί, ἄλλοι Πειραϊκοὶ καὶ μαλακοὶ καὶ εἰς μαρμαρίνος, ὠραιότατα ἐπιξεργασμένοι ἐν εἶδει ἀνασάθρας.

Μετὰ τὴν μετατόπισιν τῶν ἀσυναρμολογήτων τούτων λίθων εὐρέθησαν πάμπολλαι ἐπιχώσεις γῆς καὶ πάτη ἀκατεργαστων πετρῶν οἰκωδομικῶν μετ' αὐτὰς τριάκοντα περίπου τετράστιοι ὀγκόλιθοι, πρὸς ἀλλήλους προσηρμοσμένοι, καὶ δύο σειρὰς ἀποτελοῦντες. Ἐκ τούτων τινὲς μὲν εἰσι καλῶς ἐπιξεργασμένοι, ἵνα σχηματίσωσι πρόσωπον οἰκωδομήματος, καὶ ἄλλοι ἀτελῶς, ἵνα χρ.σιμεύσωσιν εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ ὡς θεμέλια.

Πρὸς δυσμὰς μὲν τῶν λίθων τούτων εὐρέθησαν τέσσαρες τάφου κεράμιοι, ἐν οἷς καὶ δύο φυλάει βέλιναι ἀρχαίαι καὶ σῶαι, καὶ δύο λυχνίαι πύλιαι· παρ' αὐτοῖς δὲ εὐρέθη ὠραιότατον ἀγαλάτιον τριπόρφου ἑκάτης, ἀρίστης μὲν ἐποχῆς, ἀλλὰ μὴ ἀποπερατωθείσης ἐργασίας. Κατωτέρω τῶν τῶν τούτων εὐρέθη καὶ πέμπτος τετράγωνος ἀρχαῖος. περιέχων τὰ λείψανα πολλῶν, φαίνεται, νεκρῶν, ἐν εἶδει πολυανδρίου, καὶ κεκαλυμμένος διὰ μεγίστης μαρμαρίνης πλακός. Πρὸς δυσμὰς τούτου εὐρέθησαν δύο στήλαι μὲ ἐπιγραφάς, καὶ δύο τεμάχια ὠραιότητος κρηπίδος ἀρίστης ἐργασίας ἐκ λίθου πορφυροῦ, καὶ ἀπόθραυσμα Κρηθιανῶν κίονος. Πρὸς βορρᾶν δὲ τῶν λίθων τούτων, οἵτινες φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦσι τὰ θεμέλια πύργου παναρχαίου, εὐρέθη τριβήμιος κλίμαξ, στρογγύλον ἐμφαίνουσα σχῆμα, καὶ ἐκ λίθων ὀγκωδιστάτων συγκείμενη. Βορειότερον δὲ τῆς κλίμακος εὐρέθη συνεχόμενος μετ' αὐτῆς τοίχος πανάρχαιος, διευθυνόμενος ἐκ νότου πρὸς ἀρκτον εἰς 15 περίπου μέτρων μῆκος, συγκείμενος ἐκ Κισσηρῶν ὀγκολίθων ἀρίστης ἐπιξεργασίας, καὶ ἔχων ὑπὲρ τὰ θεμέλια γήσωμα καὶ ὕψος ἑνιαχοῦ μὲν τριῶν μέτρων, ἑνιαχοῦ δὲ τεσσάρων.

Πρὸ τῆς εὐρέσεως τοῦ πέρατος τοῦ τοίχου τούτου, εὐρέθη ἕτερος διευθυνόμενος ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς καὶ συγκείμενος ἐκ Πεντελικῶν μαρμαρίνων ὀγκολίθων, κατὰ γραμμὴν μὲν κειμένων, ἀλλὰ μὴ ἐντελῶς ἐπιξεργασμένων. Ὁ ἀνεκαλυφθεὶς οὗτος τοίχος ἔχει δέκα περίπου μέτρων μῆκος, ἐκτείνεται δὲ ἐκατέρωθεν συνέχεια αὐτοῦ, ἀλλὰ πέ.αν τῶν ὀρίων τοῦ κτήματος μου ἢ πρὸς ἰχ.πλάτησιν τῶν συνεχειῶν ἀνασκαφῆ διεκόπη. Καίτοι συγκείμενος ὁ τοίχος οὗτος ἐκ διαφόρου ἐπιξεργασίας

λίθων, εφαινότο όμως ότι έμελλε να συμπέση μετά του προανακαλυφθέντος, ίνα σχηματίση γωνίαν ορθήν. Τοῦτο, πιστευόμενον παρ' ὄλων, μετέβαλε και εἰς ματαιάν τινά δαπάνην πρὸς εὔρεσιν τῶν ἀπωλεσθέντων ἰχνῶν τοῦ κατὰ πρότον ἀνακαλυφθέντος τοίχου. Ἀλλά μετά τὴν εὔρεσιν τῶν θεμελίων τούτου και τῆς κλίμακος ἀνεκαλύφθη ὅτι ὁ τὸ δεύτερον ἀνακαλυφθεὶς τοίχος δὲν ἔχει σχέσιν μετὰ τὸν τὸ πρότον, διότι ἐκείνου μὲν φαίνεται ἡ συνέχεια διήκουσα πέραν τῶν ὀρίων τοῦ κτήματος μου, τούτου δὲ ἐλάθησαν μὲν κατὰ πρότον τὰ ἰχνη, ἀλλ' ἀνευρέθησαν διήκοντα και ταῦτα ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς.

Τὸ περίεργον τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης εἶναι ὅτι τὸ μὲν σῶμα τῆς κλίμακος και τοῦ φαινομένου πύργου σὺγκείται ἐκ λίθων Κισσοπηγίων ἢ δὲ θάσις ἢ τὰ θεμέλια, ἐκ μαρμάρου. Πολλὰ δὲ τεμάχια πλακῶν ἀρίστης ἐπέξεργασίας μαρμάρου, εὑρεθέντα ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ἢ και αὐτῇ ἢ μορφή τῆς κλίμακος δὲν τεκμαίρονται ἀρὰ γε ὅτι τὸ οἰκοδομημα τοῦτο ἦτο, ὡσπερ και ἄλλα λαμπρὰ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα, κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ κεκαλυμμένον μετὰ πλάκας μαρμάρου ἀρίστης ἐπέξεργασίας;

Οὐδέποτε ἀσχοληθεὶς περὶ τὰ ἀρχαιολογικά, οὐδεμίαν τολμῶ νὰ ἐκτρέψω περὶ ὄλων τούτων κρίσιν, βεβαίον ὅμως φαίνεται ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων δύο τοίχων και τῆς συνεχείας αὐτῶν, ὅτι ὁ μὲν εἶναι μέρος τῶν παναρχαίων τοίχων τῆς πόλεως· ὁ δὲ, μέρος ἐτέρου οἰκοδομήματος μεγαλοπροπέου.

Δημοσιεύων δὲ ταῦτα ἀναγγέλλω ὅτι ἅπαν τὸ κτήμα μου τοῦτο ἀναγκάζομαι νὰ ἐκποιήσω, ὅπως ἔχει, ίνα πληρώσω τὰ διὰ τοὺς γνωστούς λόγους χρέη μου. Παραχωρῶ δὲ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἢ εἰς τὴν ἀρχαιολογικὴν ἐταιρίαν, ἢ και εἰς πάντα πολίτην τὴν ἄδειαν, τῆς περαιτέρω ἀνασκαφῆς, πάντοτε ὅμως μετὰ τὴν ἐπιφύλαξιν πάντων τῶν δικαιωμάτων μου και μετά προσηθείσαν εἰδοποίησίν μου. Ἀναγκαιὸν δὲ θεωρῶ νὰ προσθέσω ὅτι κατὰ τὰ μέρη ταῦτα οἱ ἀρχαιολογοὶ ὑποθέουσιν ὅτι ὑπῆρχε τὸ ὄδειον τοῦ Περικλέους, και ὅτι ἐκ τῶν ἀνακαλυφθέντων ἄχρι τοῦδε πεντακασίων περίπου ὄγκοιθων ὀλίγιστοι ἔχρουσι μῆκος μικρότερον τοῦ ἐνός Γαλλικοῦ μέτρου.

ΑΝΑΣΤ. Ν. ΓΟΥΔΑΣ.

ΔΙΑΦΟΡΑ.

Πλὴν τῆς εὐλογίας, καταμαστιζούσι δυστυχῶς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν και ἄλλα ἐξάνθηματα, ὅσον ἕλερις και ὕστρακιά. Ἐκ Π. Πατρῶν μᾶς ἔγραφον πρὸ ἡμερῶν ὅτι δὲν ἦρκει ἡ ἀμνηχανία, εἰς ἣν ἐτέθη ἡ ἐκεῖ κοινωνία ἐκ τῆς ὕστρακιάς και ἱλέρεως, ἀλλ' ἐνέσκηψεν, ἰδίως εἰς τὸ Ρίον, και ἡ Ἀραβικὴ λεγομένη εὐλογία και οὕτω κατέλαβε πανικὸς φόβος τοὺς πολίτας. Ἐν δὲ τῷ Πειραιεὶ ἀπεβίωσε και Ἄγγλος τις αξιωματικὸς ὑπὸ ὕστρακιάς. Ἀναγκαιὸν λοιπὸν εἶναι νὰ σπεύσῃ ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸν διορισμὸν καταλλήλων ἰατρῶν ἢ νομοϊατρῶν. Πιστεύομεν δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς περιπτώσεως ταύτης τούλαχιστον δὲν θὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν οὔτε τὰ ἐπαναστατικά δικαιώματα, οὔτε αἱ συστάσεις τῶν πληρεξουσίων και τῶν ἄλλων ἰσχυρῶν. Ἀλλὰ μόνον ἡ ἐπιστημονικὴ ἱκανότης και ἡ δεδοκιμασμένη πείρα και προθυμία πρὸς βοήθειαν τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος· και τοιοῦτων διακεκριμένων μάλιστα ἰατρῶν εὐτυχῶς δὲν στερεῖται ἡ πατρίς. Ἀλλὰ θὰ συγκατατεθῶσιν ἀρὰ γε τινὲς ἐξ αὐτῶν, ἐγγράσαντες εἰς τὰς ἐπιστήμας, και δικαίως μεγαλοπρονοῦντες εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις των, νὰ διευθύνωνται ὑπὸ ἀνεπιστημονος; ὁ σήμερον διευθύνων τὸν ἰατρικὸν και ὑγιονομικὸν κλάδον ἐνδέχεται νὰ ἦναι εἰς τῶν ἀρίστων πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἐνδέχεται νὰ ἦναι ὁ χρησιμότερος νομάρχης ἢ και ὑπουργὸς ἢ και πρέσβυς τοῦ Κράτους, δὲν δύναται ὅμως νὰ διευθύνῃ εὐσυνειδήτως και μετὰ τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις ἕνα καθαρῶς ἐπιστημονικὸν κλάδον, μόνον και μόνον διότι στερεῖται ἐπιστημονικῶν γνώσεων, και οὐδεὶς, οὔτε ἰατροσυνέδριον, οὔτε σύμβουλος, δύναται νὰ τῷ ἐμπνεύσῃ ταύτας, ἀν δὲν τὰς ἐδιδάχθῃ.

— Εἰς τὴν Περσίαν λέγεται ὅτι ἐνέσκηψεν ἡ πανώλης ἢ Κυβέρνησις ἔλαβεν ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ίνα προφυλάξῃ τὸ Κράτος, ἐπέστρεψε δὲ ἰδίως τὴν προσοχὴν τῶν ὑγιονομικῶν και λιμενικῶν ἀρχῶν εἰς τὰς ἐκ τοῦ Περσικοῦ κόλπου και τῶν γεινιάζοντα εἰς αὐτὸν παράλια προελύσεις.

— Ὁ χειμὼν πανταχοῦ τοῦ Κράτους ἢ και ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης ὑπῆρξε δριμύτατος. Ἄπειρα ποίμνια προβάτων, και ἰδίως αἰγῶν κατεστράφησαν καθ' ὀλοκλήριον ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι λέγεται ὅτι μόνον τὰ οἰκόσιτα πρόβατα διεσώθησαν,

καὶ ὅτι δύο ποίμνια ἀπωλέσθησαν καθ' ὅλοκλήριαν μαζί με τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς κύνες· ἐν δὲ τῇ ἐγγύτατα τῆς θαλάσσης κειμένη Ἐλευσίνῃ, τῇ ὡς χειμαδιὸν ἄλλοτε χρησιμευούσῃ, Ἐλευσίνοίς τις μᾶς ἔλεγε προχθές, ὅτι ἐκ διακοσίων τεσσαράκοντα μεγάλων προβάτων διεσώθησαν μόνον τὰ ἑκατὸν ἐξήκοντα ἵνα διασωθῶσι δὲ καὶ ταῦτα, ἠνυχάσθη ὁ ἰδιοκτῆτης νὰ τα μανδρῶσῃ ἐν σταύλοις, καὶ νὰ τὰ διατρέφῃ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας μετ' ἄχυρον, σιανὸν, καὶ κριθήν· ἐκ δὲ τῶν ἀρνίων ὀλίγιστα μόνον διεσώθησαν.

— Εἶναι ἀπερίγραπτος καὶ λίαν εὐχάριστος ἡ ὀρθὴ κρίσις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἡ μεγάλη ἐπιθυμία αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ διδάσκηται τὸ καλὸν καὶ τὸ ὠφέλιμον. Πανταχόθεν σχεδὸν τοῦ Κράτους καὶ καθ' ἑκάστην ληυδάνομεν ἀπαιτήσεις τοῦ περὶ λειβαδιῶν, δεινδροφυτείας καὶ κτηνοτροφίας φυλλαδίου κατ' ἐξαντληθείσης δ' ἀμέσως τῆς πρώτης ἐκδοσεως καὶ μὴ ἀρκυσίας τῆς ἀναδημοσιεύσεως καὶ ὑπὸ δύο τῶν μεγαλειέτερων κύκλων ἐχουσῶν ἐρημεριδῶν, ἀναδημοσιεύεται ἡ πραγματεία αὕτη καὶ ἐνταῦθα. Πέρυσι μὲν κατὰ τὸν Νοέμβριον ἐπωλήθησαν ὡς γνωστὸν ἐπὶ δημοπρασίᾳ αἱ ἀγελάδες τῆς πρώτης Βασιλείσεως, καὶ τότε μὲν, καίτοι πολλῶν ὑπαρχόντων ἔτι χρηματικῶν κεραλαίων ἐν τῇ κοινῶνίᾳ, ὀλίγοι ὅμως προσήλθον ἀγορασταί· τούτου δὲ ἕνεκα ἅπαντα τὰ τοιαύτης φύσεως πολυτίμητα ζῶα ἐπωλήθησαν εἰς εὐτελεῆ τιμὴν· ἡμεῖς αὐτοὶ ἠγοράσαμεν τότε ἀρίστης ποιότητος ἀγελάδες καὶ ἕνα ἕξοχον ταῖρον ἀνά διακοσίας ἐννενηκόντα δραχμὰς ἑκατὸν ζῶων· αἱ δὲ ἐνιαύσιαι μοσχίδες ἐπωλήθησαν τότε καὶ ἀνά ἑβδομηκοντα καὶ ἐξήκοντα ἢ καὶ πενήκοντα δραχμὰς· ἐφέτος δὲ, καίτοι ἔτι ὀλιγωτέρων ὑπαρχόντων χρηματικῶν κεραλαίων ἐν τῇ κοινῶνίᾳ, δημοπρατηθέντων ὅμως προχθές ἀγελάδων τινῶν καὶ μοσχίδων τοῦ δημοσίου, ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τῆς πρώτης Βασιλείσεως, ἡ τιμὴ αὐτῶν ἐδιπλασιάσθη· ἀγελάδες ὅμοιαι τῶν ἡμετέρων, πέρυσιν ἀγορασθεῖσαι ὑπὸ τοῦ δημοσίου ἀντὶ διακοσίων ἐννενηκόντα δραχμῶν, ἐφέτος ἐπωλήθησαν ἀνά πεντακοσίας· μοσχίδες δὲ ἐξάμηναι, πέρυσι πωληθεισῶν τῶν ὁμοίων ταύταις ἀνά πενήκοντα δραχμὰς, προχθές ἐπωλήθησαν ἀνά ἑκατὸν καὶ ἑκατὸν εἰκοσι πέντε δραχμὰς. Τί δὲν δύναται νὰ πράξῃ τις μετὰ τὸν τόσον νοήμονα, τόσον ὀρθὴν κρίσιν ἔχοντα καὶ τόσον καλῶς ἔνοουντα τὸ συμφέροντος, ἂν μόνον γινώσκῃ νὰ παιδαγωγῇ αὐτὸν, διερεθίζων μόνον τὴν φιλοτιμίαν του, καὶ οὐδέποτε μεταχειριζόμενος τὴν κτηνώδη βίαν καὶ ἰδίως τὴν ἀπάτην;

— Ἡ βαμβάκοσπορὰ πέρισιν ἐδιπλασιάσθη καὶ ἐτριπλασιάσθη, ἐφέτος δὲ ἐλπίζομενον εἶναι ἡ τριπλασία νὰ δεκαπλασιασθῇ· τὸ δὲ ἐπιπλέον ἔτος εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ δεκαπλάσιον τοῦ τριπλασίου θ' αὐξήσει πλείοτερον, ἢ ἴσως καὶ θὰ δεκαπλασιασθῇ αὐθις. Ἐάν δὲ ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐνοχληθῇ ὑπὸ σπουδαίων τινῶν ἐσωτερικῶν ἢ ἐξωτερικῶν περισπασμῶν καὶ φροντίσει συντόμως περὶ τῆς εὐκόλου συγκοινωνίας τοῦ Κράτους καὶ περὶ τῆς ἐλεύσεως χρηματικῶν κεφαλαίων, τότε εἰμεθα βέβαιοι, ὅτι, ἐν ᾧ σήμερον ἐκπολιορκεῖται ὑπὸ τῶν ἀπαιτούντων ὑπαλληλικὰς θέσεις, θὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν μεγαλειέτην ἴσως ἀμυχανίαν πρὸς εὐρεῖν ὑπαλλήλων.

— Ὁ τῆς ἀμερικῆς πόλεμος κατὰ δυστυχίαν ἀκόμη δὲν ἔπαυσεν, ἤδη δὲ κινδυνεύει νὰ ἐκραγῇ, ἂν μὴ ἐξεβρόχῃ ἔτι καὶ ἕτερος ἐν Εὐρώπῃ πόλεμος, ὁ λεγόμενος Δανο-γερμανικός. Ὅτι δὲ προξενεῖ αἶσχος εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ θὰ ἐγκολάψῃ ἀνεξάλειπτον ἴσως στίγμα εἰς τὴν ἱστορίαν οὐ μόνον τοῦ δικαίου ἐνάτου αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου, εἶναι ὅτι ἐν μὲν τῷ νέῳ κόσμῳ ἐξεβρόχῃ ὁ καταστρεπτικώτερος τῶν πολέμων καὶ χύνεται πόταμῆδόν τὸ αἷμα διὰ τὴν διατήρησιν τῆς δουλείας τῶν μαύρων· ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ κινδυνεύει νὰ ἐκραγῇ, ἢ ἴσως καὶ ἐξεβρόχῃ ἤδη γενικῶς καὶ καταστρεπτικὸς πόλεμος, διότι ἡ Δαλία παρέξασα, κατ' ὁμόφωνον καὶ πάμψηφον αἵτησιν τοῦ αὐτοῦμοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, καὶ συγκαταθέσιν τῶν τριῶν προστατριῶν τῆς Ἑλλάδος μεγάλων Δυνάμεων, Βασιλέα εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέλαβε μὲν καὶ κατέσβυσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν δάδα τῆς ἐπαναστάσεως, ἧτις ἐνδεχόμενον ἦτο, ἐάν ἐβράδενε μάλιστα ἢ κατὰσβεσίς της, νὰ προκαλέσῃ ἀνυπολόγιστα δυστυχήματα εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἐνδεχόμενον ἦτο μάλιστα νὰ κατακρμνήσῃ καὶ πολλοὺς ἄλλους θρόνους, ἰδίως τινὰς τῶν εἰς τὸ σέλιφ Θεοῦ σθηριζομένων, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν δυσηρέστησε καὶ τὴν Γερμανίαν, ἢ ἴσως καὶ αὐτὴν τὴν φιλόανθρωπον Προπαγάνταν, αἵτις εἰς ἐθεώρου φαίνεται τὴν Ἀνατολὴν ὡς Γερμανικὸν τιμάριον, καὶ ὡς στάδιον εὐρύτατον, ἐνθα ἐδύνατο ἡ Προπαγάντα ἰδίως νὰ σαγηνεύσῃ πολλοὺς καὶ νὰ γεμίσῃ δι' αὐτῶν τὸν Παράδεισον. Ἡ Δανία λοιπὸν ἐπέσυρε τὸ μῖσος τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Προπαγάντας, διότι συγκατετέθη νὰ προλάβῃ καταστροφὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

Περὶ τῆς Μεγάλῃς ἰδέας.

Ἀγαθός τις, ἀλλὰ λίαν εὐπιστος πατριώτης μᾶς ἠρώτησε πρὸ τινῶν ἐβδμημάδων σπουδαίως, τί φρονοῦμεν περὶ τῆς Μεγάλῃς ἰδέας ἢ Μεγάλη ἰδέα, φίλε μου, τῷ ἀπηντήτησιν ἦτο καὶ ἠθά ἦναι τὸ αἰώνιον ὄνειρόν μας, ἐπιθυμοῦμεν ἐθέρμως τὴν πραγματοποιήσασιν τῆς, φλεγόμεθα ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ κατακτηθῶμεν καὶ τὴν Πόλιν, καὶ τότε μόνον θὰ λογισθῶμεν δευτεχεῖς, ὅταν ἀξιώθωμεν ν' ἀκούσωμεν μίαν λειτουργίαν εἰς τὴν ἀγίαν Σοφίαν· ἀλλὰ διὰ ν' ἀπολαύσωμεν ὅλα ταῦτα ταχυτέρον, φρονοῦμεν, ὅτι ἀντὶ νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸ καρυοφίλι, ἢ τὸ ὅποιον ἦδη μόνον οἱ ὄρειοι καὶ ἀπολίτευτοι μεταχειρίζονται, ἢ καὶ αὐτὰ τὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ὄπλα, τὰ ὅποια ἡσήμερον δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν, διότι δὲν ἠτάχομεν, καὶ διότι πεινώμεν, καὶ δὲν ἐμποροῦμεν νὰ τὰ κινήσωμεν, φρονοῦμεν ὅτι θὰ φθάσωμεν ἐκεῖ ἀσφαλέτερον, ἢ ἂν μεταχειρισθῶμεν ἄροτρα, τέχνας, ἐπιστήμας καὶ πολιτισμὸν.» Ἄτὰ μέσα σου εἶναι τῷ ὄντι ἀσφαλῆ, ἀπήντησεν ὁ ἀγαθὸς φίλος, ἀλλὰ λίαν βραδύπορα καὶ θὰ μᾶς προλάβουν οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι· ἀτόσφ καλλίτερον τῷ ἀπηντήτησιν, διότι δὲν θὰ κοπιᾶσωμεν πολὺ, εἰς τὴν ἐκχερῶσιν τῆς Ανατολῆς, θὰ μᾶς τὴν ἐκχερῶσιν ἄλλοι, καὶ θὰ τὴν κατακτηθῶμεν ἡμεῖς μὲ τὰ συγγράμματα τοῦ Ξενοφῶντος, τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ἰπποκράτους, καὶ τοῦ Δημοσθένους, τὰ ὅποια δὲν απαιτοῦν, νομιζόμεν, πρὸς ἀνατύπωσιν ἢ παράφρασιν τόσον κόπον, ὅσον ἀπαιτεῖ ἢ ἐκχερῶσιν τῆς Ανατολῆς· αὐτὰ εἶναι κουρουρέζαλα, προσέθηκεν, ὁ ἰππότης Βασιλεὺς ἤθελε μᾶς ὀδηγήσει εἰς τὴν Πόλιν, ἂν τὸν ἄφιναν ἤσυχον οἱ διαβολοπαναστάται· ἀτὸ νὰ ὀδηγήσῃ τις ἄλλους εἰς τὴν Πόλιν εἶναι εὐκολώτατον, προσεθέσαμεν, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχη νὰ πληρώσῃ τὸν ναυλὸν των· Ἄτὰ Ἀυστριακὰ ἀτμόπλοια, μᾶς ἀπήντησεν, ἤθελον χαρίσει καὶ τὸν ναυλὸν, καθὼς καὶ εἰς τὰ 1854· ὁ δὲ ἰππότης Βασιλεὺς δὲν ἦτο δύσκολον νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους, ἂν ἢ μὲν Ἀγγλῖα μᾶς ἐδάνειζε τὰ πλοῖά τῆς πρὸς μεταφορὰν αὐτῶν, ἢ δὲ Γαλλία καὶ Ῥωσσία μᾶς ἐδάνειζε τοὺς στρατοὺς τῆς προσωρινῶς τούλαχιτον μέχρις ὅτου ἐξεκούμπιζεν ὁ Παριζιάδης ἀπὸ τῆς Ῥώμης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Πάπα, ἵνα χειροτονήσῃ τὸν ἰππότην Βασιλέα Ἀυτοκράτορα τῆς Ανατολῆς. . . . ἤθελε δὲ παραταθῆ πλειότερον ὁ διάλογός μας, ἂν ἢ σύζυγός μας, ἐννοήσασα τὴν ἀμηχανίαν μας, δὲν μᾶς ἔλεγεν ἀποτόμως Ἄσας ἰητοῦν εἰς ἄρρώστον.»